

821(477)'06

T-35

ANTI

У2
Т35

672310

Київська книжкова друкарня № 5

7-4-2

35-БЗ — 1-68М

МИКОЛА ТЕРЕЩЕНКО

ТВОРИ

В ДВОХ ТОМАХ

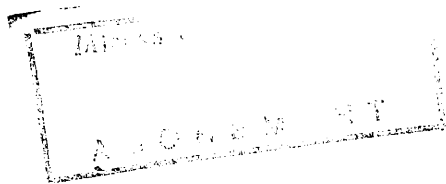
МИКОЛА ТЕРЕЩЕНКО

ТОМ ПЕРШИЙ

ПОЕЗІЇ

М

О

У2
Т35

Київська книжкова друкарня № 5

7-4-2

35-БЗ -1-68М

ПЛОМІНЬ ЖИТТЯ — РІДНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

В останнє десятиріччя перед Великою Жовтневою соціалістичною революцією українська література (нещадно переслідувана опричниками царської Росії і такими ж пильними охоронцями цісарської Австро-Угорщини) зазнала тяжких втрат: з нечисленних лав її діячів вибули Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Архип Тесленко, Борис Грінченко, Лесь Мартович, Михайло Павлик... Жодне з усіх попередніх десятиріч багатівкової історії українського письменства не було таким нищівно спустошливим — суцільним мартирологом. До того ж сталося так, що з життя тоді пішли найвидатніші, провідні діячі літератури демократичного напрямку, до голосу яких чуйно прислухалася найпередовіша і найдіяльніша в культурно-громадському житті частина українського суспільства як на східних, так і на західних землях. Отож переддень соціального і національного визволення українського народу його література зустріла ослабленою, без необхідних для такого історично відповідального часу творчих сил. Дуже поріділі ряди її діячів були не тільки територіально, а й організаційно роз'єднані, не мали навіть періодичних видань, у яких могли б друкувати свої твори.

З початком першої світової війни поліційний нагляд з боку царських і цісарських урядових органів за поведінкою діячів української культури значно посилювався.

Найважливішим історично перспективним здобутком було те, що в свідомості відданих народній справі письменників відбувався неухильний процес визнання закономірності, зумовленої розвитком класової боротьби необхідності соціалістичної революції,

розуміння того, що тільки внаслідок перемоги Жовтня 1917 р. український народ виборов соціальну і національну свободу.

Це важче було збагнути представникам старшого покоління українських письменників. Зате літературна молодь, яка починала свідоме життя під спалахи всеошлюючої революційної грози, швидко дозрівала політично, мужніла ідейно і, не відкладаючи на завтра, робила те, що треба було робити сьогодні. Час вимагав від літератури нового слова; революційна доба вимагала появи нових ідейно-естетичних цінностей. Співзвучно з подіями на фронтах громадянської війни, в гострих суперечностях, безперервному борінні й сутичках з класово протилежними, ідейно чужими явищами народжувалась література нового типу — література радянська. Найближчими попередниками її були революційно-демократичні й демократичні письменники, творчості яких завжди було властиве прагнення заглянути в наступний день народного життя, палке бажання бачити трудящих людей вільними — без соціального і національного гноблення, без експлуатації й приниження людини людиною.

Отож незважаючи на численні суб'єктивні й об'єктивні труднощі, в добу докорінної перебудови суспільного життя в країні українська література розвивалась, набувала нових ідейно-художніх ознак. Поряд з поколінням демократичних письменників, діяльність яких розгорнулась наприкінці ХІХ і на початку ХХ ст., з різних, але переважно трудових класів і прошарків українського народу в літературу йшла нова зміна. Саме їй випала велика історична місія бути живою ланкою безпосереднього зв'язку дожовтневої і радянської української літератури. Це завдання (певна річ, не з однаковою ідейно-мистецькою силою, отже, й не з однаковим суспільно-культурним значенням) виконали передусім представники найоперативнішого і найчутливішого до вимог часу роду літератури — поезії. А вже невдовзі за ними пішли прозаїки, драматурги і критики.

Твори численних робітничих, селянських і червоноармійських поетів, що в значній кількості друкувалися на сторінках

періодичних і спеціальних агітаційно-пропагандистських видань у роки громадянської війни і в перші роки мирного соціалістичного будівництва, були свідченням масовості літературного руху, багатообіцяючим початком дії розкваної революцією творчої енергії народних мас. У тій благодійній атмосфері, на тому магістральному шляху розвитку літератури не званої до того мистецької якості формувалися й зростали перші її творці — поети П. Тичина і В. Чумак, В. Еллан-Блакитний і В. Сосюра, І. Кулик, Є. Григорук, М. Рильський, М. Терещенко...

В унісон з мотивами, настроями, пафосом творчості поетів Радянської України в ту добу залунали мужні голоси перших революційних поетів на західних українських землях, тоді повоєнних пансько-польськими окупантами.

Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції дала такий могутній поштовх розвитку літератури українського народу, який неспроможні були зупинити чи спрямувати в інший бік ніякі зловорожі сили. Це особливо добре видно з висоти півстолітньої історії її невпинного зростання й збагачення. Своїми визначними художніми здобутками вона зобов'язана не тільки творчим подвигам видатних митців слова, а й невтомній праці багатьох самобутніх талантів, які все своє життя чесно й самовіддано служили народові, були скромними рядовими будівничими української радянської культури. До їх числа належав, зокрема, Микола Терещенко — поет, перекладач, культурно-громадський діяч, людина щедрого, доброго й щирого серця. З вікомпомного 1917 р., коли надрукував свої перші твори, і до останніх днів життя він був на трудовому посту радянського письменника-патріота, боровся за торжество ідей ленінізму, які осяяли весь його творчий шлях.

Народився Микола Іванович Терещенко 1 (13) вересня 1898 р. в с. Щербинівці, Кропив'янської волості, Золотоніського повіту на Полтавщині (тепер Золотоніського району, Черкаської області) в сім'ї селянина. Невдовзі батьки переїхали на хутір Ходаківку сусідньої Чернобаївської волості, де й минуло дитинство поета. Після початкової школи він учився в Золотоніській класичній гімназії, яку закінчив 1917 р. Восени того ж таки року юнак вступив на хімічний факультет Київського політехнічного інституту і водночас став відвідувати курси іноземних мов.

В гімназії М. Терещенко належав до нелегального революційного гуртка, який мав зв'язок з соціал-демократичним підпіллям у Золотононі. В інституті він також був членом революційної організації молоді, зв'язаної з соціал-демократичною партією (більшовиків). У грудні 1918 р. поет брав участь у повстанні проти уряду гетьмана П. Скоропадського — ставленника німецьких окупантів.

З перших днів перемоги Радянської влади М. Терещенко працював у органах політосвіти на Полтавщині, в губнаросвіті та Народному комісаріаті освіти Української РСР у Києві. Наступні роки й десятиріччя минали у напруженій праці й творчості, в багатогранній діяльності, сповненій боротьби за розвиток української радянської культури, літератури.

У 20-х рр. М. Терещенко віддав певну данину модним тоді серед літературної молоді захопленням новітніми течіями, зокрема симпатизував прихильникам теорії деструкції класичних форм вітчизняного віршування. Це його привело в літературну організацію «Комункульт» («Асоціація працівників комуністичної культури»), утворену футуристами (1923). Брав він також участь у літературній групі «Жовтень» (1924), потім був одним із організаторів і активних членів ВУСПП (Всеукраїнської спілки пролетарських письменників, 1927).

З самого початку літературної діяльності М. Терещенко був відомим як автор оригінальних віршів і як талановитий перекладач з інших літератур. У 1922 р. в Києві вийшла невелика збірка творів Е. Верхарна в його перекладі, а двома роками пізніше з'явилась і перша книжка власних віршів поета під назвою «Лабораторія». Усі наступні роки й десятиліття творчого життя М. І. Терещенка були заповнені плідною працею в обох тих сферах мистецтва слова.

Поряд з цим він багато уваги віддавав редакційно-видавничій справі. У першій половині 20-х рр. поет працював у редакції газети «Більшовик» (пізніша її назва «Пролетарська правда»). З його ініціативи і за його ж редакцією була видана (як додаток «Пролетарської правди») серія невеликих книжечок — збірок віршів і оповідаць українських радянських письменників. Серія ця мала значний успіх і сприяла пропаганді перших здобутків радянської літератури серед широких кіл читачів.

Протягом дев'яти років (1926—1934) М. Терещенко був одним із редакторів щомісячного літературно-художнього і культурно-громадського журналу «Життя й революція», який відіграв значну роль у згуртуванні творчих сил радянської літератури, в розвитку критичної думки, перекладацької справи і культурно-мистецького будівництва на Україні. На сторінках журналу вперше з'явилося багато нових творів українських радянських письменників, надруковано чимало творів західноукраїнських письменників-демократів і революційних авторів, опубліковано цінні матеріали з історії дожовтневої української літератури, численні переклади з російської та багатьох інших літератур народів СРСР і зарубіжних країн, величезну кількість статей на теми поточного суспільно-політичного й культурно-мистецького життя. Щоправда, в цій колосальній за обсягом і змістом праці були й огріхи, похибки, але загальне позитивне її значення нині незаперечне. Значна заслуга в цьому належить М. Терещенку.

Наприкінці 1928 р. М. Терещенко разом з О. Влизьком, М. Семенком та І. Фефером побував у Німеччині. Враження від

тієї подорожі в капіталістичну Європу, яку тоді з вулканічною силою потрясли гострі класові бої, поети використали в ряді нових творів, скерованих на викриття світу гноблення й наруги над трудящими, на уславлення їх революційної боротьби. Кілька таких віршів написав і М. Терещенко («Ожеледь», «Західна балада», «Сорок мільйонів», «Крах» та ін.). Особливо поста хвилювала доля західноукраїнських трудящих, які перебували під тяжким соціальним і національним гнітом польсько-пняхетських окупантів, уряду пілсудчиків («Трус», «Мовчить країна», «Окраєць хліба»).

Вельми пам'ятною подією для М. Терещенка, як і для багатьох українських митців слова, стала Друга Міжнародна конференція революційних письменників, яка відбулася з 6 по 15 листопада 1930 р. в Харкові. В конференції, що проходила під гаслом інтернаціонального єднання пролетарських письменників світу, взяли участь понад вісімдесят делегатів із 22 країн чотирьох частин світу — Європи, Азії, Африки, Америки. М. І. Терещенко входив до складу президії конференції і був обраний від українських радянських письменників членом президії Міжнародного об'єднання революційних письменників, створеного конференцією. На одному із засідань він виступив з промовою, у якій наголосив на потребі боротьби революційних сил світової літератури проти небезпеки війни. «Тепер,— говорив український поет,— коли радянські республіки вступили в період величезного соціалістичного будівництва, одним із засобів боротьби проти воєнної небезпеки, крім творів з антивоспної тематикою, є також твори пролетарських письменників, що відображають соціалістичне будівництво»¹.

Під час роботи конференції її делегати українські письменники І. Микитенко, М. Терещенко, І. Ле, І. Кириленко, І. Гон-

¹ «Литература мировой революции». Вторая Международная конференция революционных писателей, доклады, резолюции, прения. Специальный номер. М., ГИХЛ, 1931, стор. 236.

чаренко, М. Ірчан, В. Бобинський, В. Коряк, П. Усенко та інші познайомилися з багатьма зарубіжними діячами літератури й пізніше підтримували з ними творчі зв'язки. Це, зокрема, сприяло появі цілого ряду перекладів українською мовою німецьких, французьких, угорських, чеських, польських революційних письменників. Щодо цього досить помітною була також перекладацька праця М. Терещенка. В свою чергу зарубіжні друзі виявляли в ті роки жвавий інтерес до творчості українських письменників, перекладали їх твори на свої мови.

У 20-х і на початку 30-х рр. поет брав діяльну участь у громадському житті і в літературному процесі, працював з незвичайною творчою активністю. За якихось десять років, що минули з часу виходу в світ першої збірки, Терещенко видав, крім згаданої раніше, ще десять книжок оригінальних творів («Чорпозем», 1925; «Мета й межа», 1927; «Країна роботи», 1928; «Республіка», 1929; «Сенька-арсеналець», 1930; «Риштування», 1931; «Порив», 1932; «Поєми», 1934) і дев'ять книжок перекладів. Зокрема, тоді вийшли в світ у його перекладі байки й вірші Д. Бедного, поема «Ленін» В. Маяковського (1931), «Поєми» Е. Верхарна (1927), повісті «В землі» А. Барбюса (1928), «Повідь» Е. Золя (1928), «Червоний фронт» Л. Арагона (1932). Тоді ж таки видано дві книжки віршів М. Терещенка в перекладі російською мовою («Избранные стихи», Київ, 1930; «Избранные стихи», Москва, 1933). Усе це промовисто свідчило, що поет перебував на крутому піднесенні, що талант його мужнів і розкривався з неабиякою щедрістю.

У 1932 р., після появи постанови ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій», М. Терещенко входив до складу оргкомітету по скликанню I з'їзду письменників СРСР і I з'їзду письменників України, який відбувся в липні 1934 р. З того часу він постійно обирався членом правління Спілки радянських письменників України, брав активну участь у її діяльності.

В середині 30-х рр. Микола Іванович почав свою плідну працю в Державному літературному видавництві України на

посаді редактора відділу поезії. Показово, що в той час він мало писав оригінальних творів, а головним чином займався перекладами. В 1935—1938 рр. трьома виданнями у його перекладі вийшов роман А. Барбюса «Огонь», видано також три книжки байок і віршів Д. Бедного, «Руслан і Людмила» та «Камінний гість» О. Пушкіна. До 100-річчя від часу загибелі і до 140-річчя від дня народження російського поета М. Терещенко переклав ще ряд його творів, але опублікувати їх тоді не зміг.

В останні передвоєнні роки Микола Іванович особливо багато працював над перекладами французьких поетів. Ще задовго до того у нього з'явився задум дати українському читачеві антологію французької поезії, до багатючих джерел якої зверталися усі видатні поети світу і серед них Шевченко, Франко, Грабовський, Леся Українка. Над здійсненням цього задуму М. Терещенко працював усе своє творче життя.

В роки Великої Вітчизняної війни поет жив у Ташкенті, видав там кілька збірок патріотичних віршів — «Дівчина з України» (1942), «Верба рясна» (1943), «Зорі» (1944), «Ташкентская тетрадь» (1945) і в перекладі узбецькою мовою «Суз на шон» (1945). Водночас він був організатором українських радіопередач із столиці Узбецької РСР для евакуйованого в Середню Азію українського населення. Тоді ж М. Терещенко створив два вінки сонетів — «Вінок слави» (1942) і «Слово і слава» (1943) — та підготував у власних перекладах антологію узбецької поезії «Зі Сходу на Захід». Видана уже після переможного завершення Вітчизняної війни (1947), антологія ця посіла помітне місце в братніх українсько-узбецьких літературних взаєминах.

Незабаром після визволення Києва від фашистських загарбників М. Терещенко повернувся додому і зразу ж взяв діяльну участь в культурно-громадському житті рідного міста. Разом з іншими письменниками він виступав з читанням власних творів і перекладів перед трудящими столиці, у містах і селах республіки, несучи палке слово митця-патріота народові.

Під час декад української літератури і мистецтва в Москві, в тижні показу надбань української національної культури в союзних і автономних республіках, М. Терещенко входив до складу літературно-мистецьких бригад, зустрічався в багатьох селах і містах з робітниками, колгоспниками, інтелігенцією. Знайомство з успіхами соціалістичного будівництва братніх народів, особисті зустрічі з діячами їхньої літератури, мистецтва сприяло розширенню творчих обріїв українського поета, зокрема збагаченню його перекладацької практики.

Невдовзі після повернення до Києва М. Терещенко знову став працювати редактором у Держлітвидав України, причому виконував далеко ширші й складніші обов'язки за звичайні редакторські. Точніше було б сказати, що він поряд з М. Рильським, П. Тичиною, М. Бажаном, А. Малишком, Л. Первомайським стояв біля джерел появи майже усіх книг поетичних перекладів, які вийшли в світ у перші післявоєнні півтора десятиріччя у згаданому видавництві. Серед тих численних видань є ряд особливо помітних. Це передусім твори О. Радіщева, поетів-декабристів, І. Крилова, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Некрасова, В. Маяковського, Х. Абовяна, А. Ісаакяна, А. Акопяна, К. Хетагурова, В. Пшавели, І. Чавчавадзе, С. Чіковані, Я. Райніса, С. Неріс, Я. Коласа, Я. Купали, Я. Неруди, А. Міцкевича, Ю. Словацького, Х. Ботева, І. Вазова, Ш. Петєфі, Г. Гейне, В. Гете, В. Гюґо...

Через уважний редакторський погляд М. Терещенка пройшли сотні тисяч поетичних рядків і серед них рядки «Витязя у тигровій шкурі» Шота Руставелі в перекладі М. Бажана, «Діб року» К. Донелайтиса в перекладі П. Тичини, «Євгенія Онєгіна» О. Пушкіна і «Пана Тадеуша» А. Міцкевича в перекладі М. Рильського, «Фауста» В. Гете в перекладі М. Лукаша.

До уваг і порад такого досвідченого і вимогливого редактора, яким був М. Терещенко, прислухалися всі, хто мав щасливу нагоду стикатися з ним у праці над перекладними ви-

даннями. Особливо цінною була його допомога молодим поетам, яких він радо залучав до участі в перекладних збірниках, терпеливо, з справжнім батьківським піклуванням навчав їх мистецтва перекладу.

Поряд із великою обсягом і клопітною працею у видавництві Микола Іванович писав нові твори, перекладав і по зернині призибував факти, документальні дані для унікальної, раніше не знаної в світовому літературознавстві праці, яка нині стала широко відомою під назвою «Літературного щоденника» — своєрідної енциклопедії світової літератури в одній книзі. За короткий час після виходу з друку (1966) «Літературний щоденник» став тим, чим його бажав бачити укладач, — настільною книжкою-довідником для вчителя і студента, письменника і бібліотекаря чи взагалі кожної культурної радянської людини, як сказано про це в передмові.

Повна бібліографія всього написаного і надрукованого М. І. Терещенком за півстоліття його літературної діяльності ще не складена, але й те, що нині є на попередньому обліку, вражає широким обсягом. Тільки в післявоєнні роки від часу повернення в Київ і до смертної години (30 травня 1966 р.) вийшло з друку сорок книжок М. Терещенка — п'ятнадцять збірок оригінальних творів («Ужинок», 1946; «Вибрані поезії», 1949; «У битвах і трудах», 1951; «Правда», 1952; «Щедра земля», 1956; «Ліричний літопис», 1958; «Літа і люди», 1960; «Серце людське», 1962; «Дружба», 1962; «Крилате відлуння», 1966, та ін.) і двадцять п'ять видань його перекладів — серед них твори Лермонтова («Пісня про купця Калашникова», 1954), Міцкевича (поема «Гражина», 1947), Радіщева (ода «Вольність», 1952), Некрасова (поема «Руські жінки», 1952), Маршака («Як друкували вашу книгу», 1954), Мукімі («Сатира та лірика», 1954), Купали («Тарасова доля», 1954), Бедного («Павуки та мухи», 1957), Беранже («Ключі від раю», 1957), Меріме («Жінка-диявол», 1957), Твардовського («Ленін і пічник», 1958), Барбюса (роман «Огонь», 1958), Турсун-заде («Голос Азії», 1962),

Размшеара («Серце сходу», 1964), Верхарна («Вибране», 1966) та інших. А ще ж треба взяти до уваги участь М. І. Терещенка як перекладача майже в усіх збірниках поетичних творів вітчизняних і зарубіжних авторів, які вийшли на Україні за два післявоєнні десятиріччя.

Незвичайною працьовитістю, широтою творчих інтересів, незрадливою, ніжною любов'ю до художнього слова, до рідної мови й літератури, знаннями в галузі літератури й мистецтва М. І. Терещенко був гідним продовжувачем традицій таких своїх великих попередників, як Іван Франко та Агатангел Кримський, і був справжнім побратимом своїх видатних сучасників, як Максим Рильський, Павло Тичина, Микола Бажан.

* * *

Вірші М. Терещенко почав писати ще підлітком, а друкуватися — з 1917 р. Оцінюючи тепер ці перші проби пера молодого поета, марно було б вимагати від нього ясності розуміння свого покликання, а тим більше повного усвідомлення свого місця у вирі великих історичних подій, сучасником і свідком яких він був. Однак йому не можна відмовити в палкому прагненні не заблукатися в суперечностях складного часу, не збитися на манівці, знайти вірний шлях у житті, щоб бути корисним народові.

І хоч навколо безмежно,
я не піду навмання, —

декларативно проголосив поет у вірші «Вийшов я: ранками росяно» (1917). В дусі культивованої тоді поетики символістів, про революційні події він говорить інакомовно: шле привіт світанню — провіснику дня і, переповнений людинолюбними почуттями, готовий обняти цілий світ. Абстрактно і не надто ясно висловлюючи свої думки, поет все ж хотів самовизначитися, відповісти сучасникам на головне, поставлене революцією питання: з ким ти і проти кого? Щодо цього уже ранні вірші, опубліковані поетом 1917—1919 рр. у різних виданнях («Муза-

гет», «Шляхи мистецтва», «Червоний вінок» та ін.), не дають підстав для кривотлумачень. М. Терещенко зразу й недвозначно заявив про свою прихильність до революційних змагань трудящих, до їх зусиль повалити експлуататорський лад і встановити свою, народну владу. Про себе поет каже, що «ріс у безкраїх просторах степів», тобто вийшов з селянського середовища, що його «пісні родила воля», а він «тільки кров'ю їх скропив», щоб вони жили в пароді і гоїли рани бійцям революції.

Я боротьби з катями не боюся.
Но дам знущатись над собою!
Не кину я піколи зброю,
щоб стежкою раба піти,—

так визначає поет своє ставлення до подій, у яких зіткнулися в смертельному герці гноблені з пануючими, люди праці з експлуататорами. Він гордий з того, що мільйони людей «з мускулястими руками» об'єдналися і піднялися на боротьбу, щоб «світ новий творить» («Нас багато під зірками», 1917).

У визначенні симпатій і антипатій до класово непримирених сил М. Терещенко спочатку говорив узагальнено, мовою символів і алегорій. Невдовзі картини, образи революційної дійсності набувають під його пером все більшої конкретності й виразності. У вірші «Ой летять над синім морем круки» (1918) бринить глибока туга за загиблими бійцями революції, над чолом яких «багрянний стяг поник», а в поезії «Схилившись над лоном піль» (1918) поет створив народнопісенний образ вдовжниць, що гнула спину на чужому полі. Цей твір з'явився саме в той час, коли в Києві орудували націоналістичні політики — прислужники буржуазії, поміщиків і куркулів. Про них уже мовою революційного плаката говорив поет:

Терзають непокірний люд
Гетьманці ненависні...
Порви мерщій окови пут,
У бій, моя Вітчизно!

Заклики до бою змінюються настроями смутку, печалі, що рідний край знову опинився в неволі, що «німчки й гетьманці в лютій лихоманці» чинять розправу над трудящими, грабують народне добро. Їм поет гнівно нагадує: «йдуть на вас повстанці» («Чи тополя гнеться, а чи воля», 1918) — і висловлює певність, що сили революції переможуть кайзерівських інтервентів та їх маріонеток — скоропадських, петлюр. В урочисто-мажорному тоні М. Терещенко вітає перемоги Червоної Армії над петлюрівськими й денікінськими полчищами:

11 364
Людам надії зі сходу —
вгору червоний наш стяг!
Слава творцеві народу,
слава-хвала у віках...

Поет непохитно вірив, що «незабаром зійде всюди на землі червоний мак», і закликав поетів зустріти день волі «під радіний сонячний гімн!» («Світло зі сходу», «Зорецвіт вкривас груди», «Весною людині весніти» та інші вірші 1919 р.). Поетичні рядки М. Терещенка набувають все більшої мужності, класово спрямованого змісту, стають агітаційно-закличними, бойовими. У них відчувається гаряче дихання грізної, тяжкої боротьби на фронтах громадянської війни, спалахують відблиски дум, тривоги, почуттів учасників битв, походів, поразок і перемог. В цілому ряді віршів М. Терещенка, написаних у роки громадянської війни, відбилися не тільки шукання тем, героїв, образів, а й прагнення поета бути на рівні тогочасних новин у техніці версифікації. Звідси тяжіння до ораторських інтонацій, до закличних, лаконічних форм вислову думки, до поширеного тоді (зокрема, в художній практиці російських поетів «Кузниця») космізу, романтичної гіперболізації. Так, у вірші «Не риплять вози з мажками» (1919) говориться, як про переддень комунізму («і колоситься Радами, й співає комунами»), коли запанує вільна праця, а її здобутки належатимуть усім трудящим:

І мріє про небесну електрифікацію:
хай сонце світить усім, усім, усім!
І всюди праця
 обернеться в космічний, міжпланетний гімн.

В такій надто гіперболізованій, але не позбавленій конкретного революційного пафосу формі М. Терещенко прагнув відбити мрії про майбутнє свого сучасника — героя революції.

Але на цьому шляху ускладнених абстракцій і умовної символіки поет не здобув бажаних успіхів. Навпаки, до кращих його художніх здобутків того часу належать твори, прості формою, наповнені конкретними суспільними подіями, пройняті звичайними людськими почуттями, переживаннями, у яких виявилось власне світовідчуття й світовідображення. Тож не випадково все написано М. Терещенком у роки громадянської війни своєрідно завершує пісня «Богунія». Творчо трансформуючи властиві народній пісні засоби, зокрема, вдало застосувавши маршовий мажорний ритм, поет створив дуже мелодійний текст, що немовби сам просився на музику:

Хай тріщить під нами крига,
від гармат земля гуде,—
проти ката, проти лиха,
гей, Богунія іде.

Музику на текст «Богунії» створив видатний український композитор і культурно-громадський діяч В. С. Косенко.

Як у роки громадянської війни, так і в час мирного будівництва М. Терещенко багатьма мотивами своєї творчості був співзвучний з своїми сучасниками В. Елланом-Блакитним, П. Тичиною, В. Сосюрою, І. Куликом та іншими революційними поетами. Ще в 1920—1921 рр. він написав чимало зворушливих реалістичних поезій з життя трудящого селянства («Журиться поле, не родить», «Голий тік», «Ой обступило панське поле», «Товар», «Земля» та ін.) — про неврожай, голод, розруху в селах і містах. Поряд із сумтними картинами дійсності поет зображу-

вав і перші ознаки відродження країни, настроювався на бадьорий лад:

Рамена випростай, мов день,
підстав під раннє сонце груди.
І промінь сонячний розбудить
затоку радісних пісень!

(«Ранок», 1920)

Саме цей мажорний настрій характерний для провідних тенденцій творчості М. Терещенка перших років мирного будівництва. Проте не обійшлося й без деяких ускладнень ідейно-творчого порядку, які виникли, зокрема, внаслідок недостатнього розуміння поетом нової економічної політики. Щодо цього М. Терещенко не був самотнім. Щиро признався і М. Бажан, що не зміг полюбити «буденний час мигичок і відлиг», а В. Сосяра з властивою йому безпосередністю заявив:

Я не знаю, хто кого морочить,
але я б нагана знову взяв
і стріляв би в кожні жирні очі,
в кожному б шляпу і в манто стріляв.

Особливо багате було на соціальні контрасти тогочасне місто. Це й стало об'єктом поетичного зображення М. Терещенка.

Урбаністичні мотиви в ряді творів поета набули самодостатнього образного виявлення, звелися до оспівування техніки, машин, а не людини, яка їх створює і яка ними керує. Ясно, що це було взято напрокат у футуристів, з якими в середині 20-х рр. перебував в організаційних і творчих зв'язках М. Терещенко. Та вже й тоді у творчості поета провідним і визначальним був революційний засновок. Правильне розуміння генерального напрямку розвитку радянського суспільства, накресленого Комуністичною партією, дало можливість М. Терещенкові стати в один ряд з передовими будівниками соціалізму, радянської культури, літератури. Уже тоді критика з цілковитою на те підставою називала його співцем праці, робочих рук, визволенних революцією від експлуатації. При цьому називалися вірші

поета «Гудок», «Кочегар», «У паровичні», написані в 1922 р., і своєрідний гімн робочим рукам — вірш «Руки» (1924):

І серцем молодим радію,
що в мене теж така рука,
що працювать повік зуміє,—
така
рука
робітника,—

писав М. Терещенко у цьому вірші.

Ці слова були девізом поета впродовж усього життя. Своєю працею він вважав невіддільною від праці народу і, подібно до В. Маяковського, був гордий з того, що й його праця вливається в працю його республіки. Між іншим, прикладів ідейно-творчих перегуків українського поета з Маяковським, якого він дуже любив і чимало перекладав, а також з Бедним, Тихоповим і деякими іншими російськими митцями слова можна навести немало. М. Терещенко щільно прислухався до поетичних голосів у братніх радянських літературах і чуйно відгукувався на них.

Велику популярність у 20-х і на початку 30-х рр. мала поема-балада М. Терещенка «Цень Цань» (1922) — про участь у боях за Радянську владу на Україні китайського робітника («прийшов з небесного Китаю, а вмер земним робітником»). У восьми коротких розділах твору, кожен з яких має свій ритм, смодійний заряд і тембр звучання, поет відтворив тяжкий життєвий і бойовий шлях пролетаря, що без вагання пішов на смерть в ім'я перемоги революції. Ідея інтернаціональної єдності пролетарів усього світу, розкрита конкретно, через типовий образ рядового бійця — учасника громадянської війни на Україні, надала поемі великого виховного значення. Тисячі самодіяльних читців декламували цей твір у робітничих і селянських клубах під гучні оплески слухачів. «Поема «Цень Цань», — писав у 1930 р. І. Кулик, — назавжди увійшла до історії нашої поштовтневої літератури як один з найкращих її творів»¹.

¹ М. Терещенко. Риштування. З післясловом І. Кулика. Вид-во «Український робітник», 1930, стор. 7.

Твір українського поета з належним на те правом критики ставлять поряд з пройнятою тим же духом пролетарського інтернаціоналізму поемою М. Тихонова «Самі» що з'явилася того ж 1922 р., невдовзі після опублікування «Цень Цаня».

Зображенню героїки громадянської війни М. Терещенко присвятив багато творів («Юхим», «Сім», «Матрос Курило», «Море», «Казка», «Балада про ката», «Тур» та ін.), але поряд з поемою «Цень Цань» можна поставити хіба ще баладу про робітничого підлітка, який став зв'язковим під час січневого повстання 1918 р. робітників київського заводу «Арсенал». «Сенька-арсеналець» — твір великої емоційної напруги, багатий інтонаційно, динамічний. Цих ознак йому надала рухлива строфіка, підпорядкована змісту подій, настрою героя, зміні ситуації, легко змінювана система римування, художньо доцільне чергування подовжених і коротких рядків. Романтично-героїчна загибель Сеньки-арсенальця від кулі гетьманця глибоко зворушує, хвилює. Подібну постать мужнього захисника «Арсеналу» маємо також у вірші М. Терещенка «Казка». Тут, до речі, виступає символічний образ борця за революцію, дуже подібний до свого побратима у фільмі О. Довженка «Арсенал» — робітника-повстанця, якого не беруть кулі петлюрівців і сама смерть обходить стороною. Так засобами різних видів українського радянського мистецтва утверджувалась велика ідея безсмертя пролетарської революції. У зображенні М. Терещенка ця картина постає дуже виразно, майже з реалістичною пластичністю:

...щось неймовірне, дивне сталось...

Пробіг юнак, зросивши брук,
згубивши руку коло валу.

...І раптом встала пара рук!

Другий, поранений у ногу,
прожогом, ніби куля, біг
і ліг одною на дорогу.

...А замість неї пара ніг!

Коли ж ціляли із-за рогу
і в серце...— билось двоє їх!
І так без ліку на підмогу
вставало серць, і рук, і ніг...

На зміну загиблим борцям революції вставали все нові й нові герої, і кінець кінцем робітники перемогли ворогів. Вдало застосоване тут градаційне нагнітання драматизму ситуації забезпечило бажаний художній ефект, — символічна умовність зображеного набула цілком конкретного ідейного змісту: справа революції непереможна!

Серед багатьох творів М. Терещенка, написаних у 20-х рр., дуже помітне місце посіли два його вірші «Помер... Невже помер?» і «Ленінський заповіт» (1924), присвячені пам'яті В. І. Леніна. Пройняті глибоким смутком і в той же час напружені революційним оптимізмом, ці твори М. Терещенка, поряд з творами про В. І. Леніна Є. Плужника і П. Тичини, назавжди увійшли в українську Ленініану. Щірістю й силою чуття, безпосередністю вислову думки, інтимністю звертання:

О, нам тебе, Ілліч, до болю треба
щодня, щохвили, кожну мить! —

поет зумів передати всенародне горе, викликане смертю В. І. Леніна, і водночас висловив непохитну віру в торжество ідей великого вождя трудящих:

І скрізь над усією кулею землею,
яка ще вкрита золотою млою,
до зір підноситься на захід і на схід
Ленінський заповіт:

— Хай живе перемога комунізму!

Треба підкреслити, що така ясність визначення ідейно-політичних позицій М. Терещенка в 20-х рр., коли в галузі культури, в тому числі й на літературному фронті, точилася гостра класова боротьба, була неабияким здобутком поета. Адже ж тоді проти такої громадсько-трибунної поезії, напруженої полі-

тичним пафосом, постійно виступали аматори вишукано-граційної, рафіновано-салонної версифікаційної продукції, під покривкою якої не раз приховувалася тенденція заперечення радянської дійсності, пропагувалася «теорія» незалежності митця від суспільства.

М. Терещенкові як громадянину і поету втеча від дійсності була не властива. Його творчість поряд із творчістю П. Тичини, В. Сосюри, І. Кулика, М. Рильського, М. Бажана, Л. Первомайського невіддільна від життя, праці й боротьби народу, від його духовних запитів і потреб. Поет служив своїм словом не манірим смакам літературно-міщанських снобів, а трудящим людям своєї країни, не боячись бути утилітарним і надто злободенним. Йому були близькі слова Анрі Барбюса, сказані в листі до учасників Другої Міжнародної конференції революційних письменників, про те, що «виділити літературно-художню дійсність із загальної тканини сучасного суспільства рідше неможливо», що в літературі, покликаній служити народним масам, «засоби зображення повинні бути простими, без вишуканості, без штукарства і словесного акробатства»¹.

На кінець 20-х — початок 30-х рр. припадає ідейно-творче змужніння поета. В центрі його уваги стає людина — будівник соціалізму, борець проти капіталістичного рабства, рушійна сила історії, культури, поступу. Він закликав митців не розгублюватись перед труднощами, не дрібніти душами, а сміливо поринати «у цей багрянородний час» («Зневіренім», 1926), боротися проти поневолення, де б воно не було і в яких би формах не виявлялося.

Ні, я не можу ні про що писати,
коли ще ллється кров червоних, чорних, жовтих,—

з справедливим гнівом і революційним запалом заявив поет, викриваючи колоніальний гніт імперіалістичних держав, заяв-

¹ «Література мирової революції». Спеціальний номер, М., ГИХЛ, 1931, стор. 270—271.

ляючи про свою солідарність з гнобленими народами Африки, Азії, Америки («Колонії», «Джон Блек» та ін.), які підіймалися на боротьбу за свободу і незалежність.

Водночас М. Терещенко з великим хвилюванням і піднесенням оспівував перебудову сільського господарства на соціалістичний лад, індустріалізацію країни. Музика праці трудящих міста й села чарує поета, і він радий, що своїм словом служить великій справі оновлення суспільства. Працю письменника він порівнює з працею промислового робітника, говорить про неї наче карбованими на граніті словами:

Тремтить метал сторінок
під цяточками слів.
Ми пустимо в ужиток
поему наших днів.

(«Гудуть слова», 1928)

Поемою наших днів М. Терещенко називав натхненну працю трудящих Соціалістичної Батьківщини, в тому числі й працю митців слова, нерозривно зв'язаних з народом.

Не відмовляючись від пошуків нових поетичних форм, нових засобів віршової техніки, М. Терещенко водночас пилює працював над засвоєнням здобутків світової і вітчизняної культури віршування і в педагогічному майбутньому став одним із найвимогливіших до слова українських поетів. Уже в 1930 р. М. Ушаков у короткій передмові до збірки «Избранных стихов» українського поета у власному перекладі зазначив, що в його творах «не тільки люди, але й оточуючий їх світ — незмінно зв'язані з революцією», що його індивідуальному стилю властиві «відсутність прозаїзму», «деяка абстрактність і тяжіння до класицизму», що загалом автор «Цень Цаня» — «одні з найвидатніших поетів», які входили тоді до Спілки пролетарських письменників України¹.

¹ Микола Терещенко. Избранные стихи (Перевод с украинского Ник. Ушакова). Ассоциация революционных русских писателей, 1930, стор. 5—6.

Своєрідною заспівкою до творів М. Терещенка, написаних у передвоєнне десятиріччя, став його широковідомий вірш «Порив» (1930) — поетичне узагальнення пафосу соціалістичного будівництва, героїки перших п'ятирічок:

Заслали небосхил
риштовання й загати —
ніщо не перетне
гучне
змагання
мас.

Нехай цей робітник
стоїть коло верстата,
але він рухає
і просторінь, і час.

Такий же ідейно-естетичний зміст і спрямування мають вірші «Пил і пал», «Робота», «Подорож на Дніпрелъстан», «Під Новий рік» та інші. Тоді ж, відгукуючись на явища поточного життя, М. Терещенко написав ряд поезій, присвячених видатним своїм сучасникам (пам'яті Кірова, Горького, Косенка), друзям по літературній праці з нагоди їх ювілеїв (Сосюрі, Тичині), визначним громадським і культурним подіям.

Звичайно, не все написане М. Терещенком у 30-х рр. позначене високою майстерністю, — є в нього, як і в інших поетів, вірші слабші, споглядальні, без ширшого художнього узагальнення, справжньої поетичної окриленості. Найвні подекуди в його віршах абстрактність, приурочена до певних подій декларативність, лозунгова загальність. Це, очевидно, було зумовлено обставинами, в яких тоді жив і працював поет. Та основне, визначальне в його творчості тих років — щира, палка любов до Соціалістичної Батьківщини, до рідного народу, бажання служити їм, бути корисним. У вірші «Вечірня задума» М. Терещенко схвильовано писав:

Вперед нестримно так летить
мій край над простором століть.
Чи зможу це я відтворить?

У роки Великої Вітчизняної війни поет писав патріотичні вірші про героїчні подвиги радянських воїнів на фронті і про трудові звитяги робітників, колгоспників, інтелігенції в тилу. По віршах М. Терещенка можна скласти досить правдиве уявлення про те, чим жив радянський народ у той тяжкий і героїчний час.

Характерно, що в творчості періоду війни М. Терещенко віддав перевагу класичним поетичним формам і жанрам. Оповідь, пісня, балада і особливо сонет наповнилися повним змістом. «Всіх нас послав у бій за рідний край народ»,— ця думка, висловлена у сонеті «Вітчизна», проходить через усі твори М. Терещенка років війни. І нині зворушують читача пройняті смутком слова прощання поета з Україною, розповіді про бойові будні радянських воїнів, про вікопомну оборону Ленінграда...

Тут Пушкін племенив,
Шевченко тут горів.
І Ленін бачив тут
Зірки на видпоколі.
Їх сяйво на весь світ!

(«Гроза над Невною», 1942)

Поет був упевнений у перемозі Радянської Армії над гітлерівськими загарбниками («дотла зітре вас Армія Червона»), мріяв про настання миру, коли народ відбуде зруйноване господарство, загоїть рани синів і дочок і піде далі своїм шляхом, накресленим безсмертним Леніним.

Серед творів, написаних М. Терещенком у роки війни, привертають увагу два вінок сонетів — «Вінок слави» і «Слово і слава». У «Вінку слави» широким планом відтворено боротьбу усіх родів і видів Збройних Сил Радянської Армії проти фашистів. Заключний сонет звучить як величний гімн Вітчизні, її синам та дочкам, що жертвували своїм життям у боях за народ, за рідну землю.

Другий вінок сонетів «Слово і слава» М. Терещенко склав на ознаку своєї глибокої пани до чудесного сузір'я поетів уз-

бецького народу, у якому немеркнучим світлом сяють імена Ясаві, Хорезмі, Дурбека, Лютфі, Навої, Бабура, Машраба, Турді, Фазлі, Гульхані, Увайсі, Мукімі, Фурката, Хамзі. Кожному з них присвячено сонет з наголосом на найхарактернішому, найсуттєвішому в його творчості.

Серед п'яних садів, над спраглими пісками,
на площах гомінких, у затишних дворах
дзвенить узбецька пісня срібними струмками,
ласкаво гомонить в далеких кишляках,—

такими співучими, високопоетичними рядками, що своїм звучанням і колоритом нагадують рядки узбецьких газелей, починає М. Терещенко останній сонет величального слова митцям братнього народу.

Вінок узбецьких сонетів «Слово і слава» один з-поміж багатьох творів М. Терещенка, присвячених уславленню ленінської дружби радянських народів. Ця тема була провідною на всіх етапах літературної діяльності поета. Особливо багато уваги приділив він їй у післявоєнний час. Можна назвати десятки творів М. Терещенка про визначні й буденні явища радянської дійсності, про події громадсько-політичного чи культурно-мистецького життя, в самій суті котрих закладено золоті зерна братерства, дружби народів. Про багатонаціональну Соціалістичну Вітчизну поет завжди говорив з патріотичним піднесенням, як про державно-політичну єдність радянських народів, яка забезпечує кожному з них суверенні права, всебічний розвиток і діяльну участь у творенні найвищої цивілізації людства — комуністичного суспільства.

У кожного своя мова —
рідна, колискова;
та у всіх Вітчизна спільна,
вічна, неподільна,—

так простою образною мовою поетичного афоризму автор висловив суть ленінської національної політики в нашій країні.

Основне місце в творчості М. Терещенка післявоєнного часу посідає тема мирної праці радянського народу. Відбудова народного господарства міст і сіл, зруйнованих у роки війни, здійснення грандіозних планів створення технічної бази комунізму, успіхи в галузі економіки, культури, науки — все це надихало поета-громадянина, сновнювало його серце почуттям великої гордості. У творах «Відродження Києва», «Міцнієм і ростем», «Трудовий перегук», «Великі будови», «Космічний посланець» та інших М. Терещенко відгукувався на різні вияви трудової діяльності робітників, колгоспників, інтелігенції, на грандіозні здобутки науки.

У вірші «Поезія» (1955) М. Терещенко сказав: «Поет у пісні відбиває Вітчизни рідні голоси». Цю думку його творчість післявоєнного періоду якнайкраще підтверджує. В середині 50-х і на початку 60-х рр. поетичний таланти М. Терещенка розкрився багатьма новими гранями; його мистецтво живопису словом стало яскравішим, барвистішим, наповненим роздумами, хвилюючими почуттями. Про свій целегкий життєвий і творчий шлях чи не вперше заговорив поет у поезії «Пісня», зобразивши його як неухильний (незважаючи на всілякі труднощі й перешкоди) підйом «по узгір'ях на шпиль верховини»:

І нині зійшов я на шпиль верховини,—
зі мною і пісня моя.
Лунай же ти, пісне, в просторах країни,
де стяг комунізму сія!

М. Терещенко завжди вважав себе бійцем передової лінії фронту боротьби за комунізм («На лінії передній я стою», 1953) і, хоч не був членом Комуністичної партії, кожен день свого творчого життя вивіряв за її настановами, твердо тримався погляду: «і безпартійних партія вела». В зв'язку з 60-річчям життя й 40-річчям літературної діяльності, що відзначалося в 1958 р., Микола Іванович так оцінював свій шлях і шлях своїх сучасників:

Ми йшли вперед в нещадному двобої,
щоб щастя засвітить в людських серцях,
щоб і зерна неправди за собою
не залишить онукам у віках.

Дуже характерна ота згадка Шевченкового вислову про найвище призначення людини — прожити вік, не лишивши зерна неправди за собою. Такі перегуки радянського поета з думами, мріями, прагненнями Шевченка, Франка, Грабовського, Лесі Українки та інших видатних синів і дочок українського народу недвозначно вказують на глибокий творчий зв'язок його з передовими традиціями дожовтневої української літератури.

Роздуми М. Терещенка про сучасне, минуле і майбутнє народу, про місце і роль мистецтва, поезії в суспільстві, згадки про видатних людей минулого, які усім своїм життям служили великій справі розкріпачення трудящих,— усе це свідчить про глибокі духовні зв'язки поета з історією і багатовіковою культурою свого народу.

Широковідомий протягом кількох десятиріч як поет-громадянин, співець трудових і бойових буднів народу, починаючи з середини 50-х рр., М. Терещенко написав ряд хороших віршів для дітей і про дітей («Хлоп'ята в книгарні», «Немовляті», «Чисті серця», «Жолуді», «Хазийка», «Дідусь і внука» та ін.). Такі ж задушевні, хвилюючі вірші-спогади поета про юні дні, кохання, розлуки й зустрічі, поезії, в яких бринить туга за минулим життям, вічний у світовій поезії мотив осені, за якою неминуче настане зима:

Ступаю по листях, неначе по зорях,
що впали з небес восени.
О, скільки тих згадок, ясных і прозорих,
в душі викликають вони.

Такою елегійністю повита більшість чудових поезій М. Терещенка про природу. Щоправда, в ряді пейзажних поезій звучить і мажорний мотив — радість людського буття.

Творчість Миколи Терещенка останнього десятиріччя його життя опромінена мудрістю людини великого життєвого й творчого досвіду, осяяна щедрістю її благородних почуттів, пройнята соціалістичним гуманізмом.

У вірші «Неначе вперше бачу світ» (1955) поет у радісному саморозкритті прохопився знаменитими рядками:

Такої гостроти мій зір,
такий мій слух різючий,
що бачу аж до дальніх зір,
весь чую світ співучий!

Це, звичайно, є не що інше, як художнє означення духовної зрілості митця, озброєного передовими ідеями, для якого людське суспільство і природа «аж до дальніх зір» стали пізнаваними і багато в чому пізнаними. Думка ця з особливою повнотою розкривається у циклі віршів-відгуків М. Терещенка на проникнення людини в космічні простори. «Ніколи день цей людям не забути»,— просто сказав поет про 12 квітня 1961 р., коли славний син Радянської Вітчизни Юрій Гагарін здійснив свій рейс у космос. Глибокий смисл мають і заключні рядки вірша «Заповіт Кибальчича»:

Я смерті не боюсь. Лиш розірвали б люди
Одвічні кайдани — тяжіння світове!

Це не тільки згадка про мужній дух одного з великих синів українського народу — вченого і революціонера, а й захоплива оцінка своїх дерзновенно-хоробрих сучасників, і заповіт майбутнім капітанам космічних кораблів.

Одну із збірок оригінальних поезій, виданих після війни, М. Терещенко назвав «Ліричний літопис». Цю назву можна було б дати усій його поетичній спадщині, створеній за півстоліття літературної діяльності. Готуючи вибрані твори у двох томах, поет мав намір супроводити їх таким мотто:

«Ліричний відгомін нашої великої епохи, коли мені випало щастя жити...

Крилатий перегук кращих поетів різних народів і часів, яких мені довелося більш-менш систематично перекладати...

Такий поетичний задум цього ліричного двотомника вибраних творів».

Цим виданням певною мірою здійснюється задум М. Терещенка. В даній статті малося на меті висвітлити бодай у загальних рисах життєвий і творчий шлях поета, критично оцінити його оригінальну поетичну творчість, показати її місце в піввіковій історії української радянської літератури. Що ж до величезної обсягом спадщини М. Терещенка як перекладача, то вона ще чекає на своє ґрунтовне дослідження. В другому томі цього видання представлено зразки перекладів М. Терещенка з російської, білоруської, узбецької, грузинської, вірменської, латиської, польської, чеської, словацької і французької літератур,— тільки зразки, і далеко не з усіх літератур, твори з яких перекладав поет.

Як згадувалось раніше, понад три десятиріччя М. Терещенко працював над перекладами творів французьких майстрів поезії. «Це має бути об'ємне антологічне видання творів 250 французьких поетів з відповідними біографічними відомостями і стислими творчими характеристиками»,— писав Микола Іванович про цю свою працю. Великий знавець світової поезії та блискучий перекладач її українською мовою, Максим Рильський високо оцінював мистецький талант М. Терещенка-перекладача. «Переклади свідчать про неабияку майстерність, і то у відтворенні найскладніших, канонічних форм, таких, як балада (у давньому розумінні терміна), віреле, рондо, сонет... Пильно стежить Терещенко і за всіма поворотами думки та настрою поетів, яких віддає він українською мовою»¹.

ОЛЕКСА ЗАСЕНКО

¹ М. Рильський. Гідний пошани труд, «Літературна газета», 21 березня 1961 р., № 23 (1683).

ПОЕЗІЇ

ВПЕРЕД

*Де злі вітри ревіли в горах
і скелі зводились кругі,—
ми сміло йшли між скель суворих,
не зупинялись у путі.*

*Де слалися лавини вражі
і хмари застинали шлях,—
серця не тьмарилися наші,
і сяяв нам огонь в очах.*

*І де тумани вирували,
шпилі хистка вкривала мла,—
ввижались нам прекрасні далі
і не схиляли ми чола.*

*Все ближче ми до верховини,
де веселкових мрій огні...
Ніщо в дорозі нас не спине!
Вперед —
у комунізму дні...*

1963

* *
*

Мої пісні родила воля,
я тільки кров'ю їх скропив,
щоб гомін їх не гас ніколи,
щоб у народі вічно жив...

Своє я серце розкриваю,
щоб весь огонь віддать словам,
і освітити путь безкраю,
і рани гоїти бійцям...

Мої пісні родила воля,
я тільки кров'ю їх скропив,
аби не гасли в млі ніколи
серед осель і серед нив...

1917

* *
*

Безмежність, і мрійність, і ніжність задум
відбилися у серці моєму навіки,—
бо вперше розкрив я під небом повіки
між співів кобзарських, між лірницьких дум...

Я ріс у безкраїх просторах степів,
де клекіт орла та чайок голосіння,—
їх били терни, і сікло їх каміння,
і кров'ю птиць рідних я серце скропив!..

1917

* *
*

Я боротьби з катями не боюся.
Не дам знущатись над собою!
Не кину я ніколи зброю,
щоб стежкою раба піти...

Горить ясний огонь в моєму серці.
Його я не віддам в наругу!
Щодня у бій!.. Не вдамсь у тугу
в дорозі до мети...

1917

* *
*

Вийшов я: ранками росяно —
серце чутливе у трав.
І хоч від захвату млосно,
я б цілий всесвіт обняв...

Глянув я: пебо мережане —
з сходу йде полум'я дня.
І хоч навколо безмежно,
я не піду навмання.

Вийшов я: ранками росяно —
серце чутливе у квіт.
І хоч від захвату млосно,
шлю я світанню привіт...

1917

* *
*

Нас багато під зірками
з мускулястими руками,--
це перелічить;
з полум'яними серцями
ми йдемо у даль шляхами,
в зоряну блакить...

З бойовими прапорами
ми сталевими рядами
підвелися вмиг
розквітатися з панамі,
бувши сотні літ рабами,
світ новий створить...

1917

* *
*

Ой летять над синім бором круки,
десь пролито в чистім полі кров...
Не знесли ми у неволі муки
і звелися проти пана знов.

Понад бором крячуть хижі птахи.
Ой про що той навіжений крик?
Полягли в бою сини відваги,
над чолом багрянний стяг поник.

Понад бором ген остання згряя,
ген остання згряя проліта...
Ні, зійде зоря над нашим краєм,
зазоріють радісні літа!

1918

* *
*

Схилившись над лопом піль,
застигла постать жниці.
Безкрайї сум, пекучий біль
на серці у вдовиці...

З серпом самотня удова,
з серпом в чужому полі.
О, тоскно як мепі в жнива,
коли народ в неволі!

Не зняти жниці вгору рук,—
у пана жне в недолі.
Моїй душі не стерпіть мук.
Доволі, о, доволі!

Терзають непокірний люд
гетьманці зненависні...
Порви мерщій окупи пут,
у бій, моя Вітчизно!

1918

*

*

Що в долині білі вівці,
а на кручі гай...
Розплелися коси дівці,
журно серцю вкрай.

Той, кого кохала вірно,
у землі сирій.
Серце крається безмірно,—
кинув без надій.

І пішла шукать розмаю,
аби втішить біль.
«Заблуджусь я серед гаю,
серед цих дозвіль...»

Що в долині запах руги,
а в гаю жалі.
«Ой заснути б, ой заснути
у сирій землі!»

1918

* *
*

Я ходжу поміж отав,
в небесах осіння птиця.
Ранком завжди роси трав —
буду з травами журиться...

До покосів нахилюсь,
припаду до сліз пролитих.
Як забудь Вкраїну-Русь
і журбу могил розритих?

У отавах береги,
одцвілися очерети.
Де знайти в серцях снаги,
щоб знести чужі намети?!

1918

* *
*

Чи тополя гнеться, а чи воля
серед поля?

Німчики й гетьманці
в лютій лихоманці...

Де нога не ступить — всюди трупи
серед згуби...

Лютій бій — як вітер,
злий, несамовитий.

Не тополя гнеться і не воля
серед поля!

Хоч пани, хоч яничари
їй готують мари.

Та хай виють гади, б'ють гармати,—
не здолати!

Німчики й гетьманці,
йдуть на вас повстанці...

1918

* *

*

Ти не прийшла: і сонце від розпуки
ховається за темний бір.

Ти не прийшла: і я, піднявши руки,
чекаю цілу ніч на сонце із-за гір.

Ти не прийшла, ти не прийшла...

Та прийдеш ти: бо світле сонце гасне,
аби на другий день зійти.

І мій одчай, моя розпука передчасна:
ти не прийшла, та прийдеш ти...

Зі сходом сонця прийдеш ти.

1918

* *
*

Печаль і ніжність — о, як розняти
в душі поета печаль і ніжність;
коли землею вечірні шати,
в моєму серці печаль і ніжність.

Журба безкрая — о, не забути,
не втамувати печаль поета;
коли у трансі вечірнім люди, —
чом я голублю печаль і ніжність...

О ніжність діви — яка подібність:
моя задума й журлива діва;
в душі поета яка подібність —
печаль і ніжність, печаль і ніжність.

1918

КОЛО

О, не вернуться з моря, не вернуться ріки,
і туман берегами поліг...
Мої прадіди в полі заснули навіки,
я ж стою над могилами їх.

Чи побачити зорям, що згасли в одчаї,
як засяє сузір'я пове?..
І в імлі загадковій простори безкраї,
де мій син світлосяйний живе.

Та квітки розцвітають в зеленому полі,
де торішній осипався цвіт.
І я — ланка одвічна в безмежному колі —
між минулих і будучих літ...

1918

СВІТЛО ЗІ СХОДУ

Сонце з-за поля щоранку,
світло зі сходу повік.
Сонцю співає веснянку
радісно-юний потік.

Людам надії зі сходу —
вгору червоний наш стяг!
Слава творцеві народу,
слава-хвала у віках...

Радість у очах веселих,
гордість на мрійнім чолі.
Вгору підносимо келих —
світло зі сходу землі!

1919

* *
*

Зорецвіт вкриває груди:
красна стрічка — наче мак.
Незабаром зійде всюди
на землі червоний мак...

На чолі пунцові зорі —
наче сяйва наших душ...
У людським безмежнім морі
не затьмить огієшних душ!

Тільки ж сяйва чорнокрильми,—
піч у гніві проклену...
Ідемо з цехів і піль ми,
щоб розвіять млу страшну.

1919

* *
*

Хитає вітер верховіття,
збиваючи рожевий цвіт.
Невже життя спадає миттю
і в'яне цвіт
юнацьких літ?
Мужніє молодість від гарту!
Щороку більшає гілля.
І вітру уникать не варто,
гаряча молодість моя...

1919

* *
*

Весною людині весніти —
душа, мов билина, росте,
прозориться сяйвами квітень,
сон-травами тішиться степ.

Об шибку черкає проміння —
туманне вікно відчинім...
Поете, гей сонце зустрінемо
під радісний сонячний гімн!

1919

* *
*

Не риплять вози з мажами,
виводяться воли.
Трупами потолочено трьохаршинну пашу,
під міста степ широкий зайняли.

А пройти й проїхати не можна,
хіба в автомобілях, аеропланах.
Та ними володіє буржуй, і неможливий
іде, спішить у революціях, у повстаннях.

Гонить хмарами парубоцтво й літніх людей
на барикади, на прю.
І колоситься Радами, й спіє комунами
світових юрб.

І мріє про небесну електрифікацію:
хай сонце світить усім, усім, усім!
І всюди праця
обернеться в космічний, міжпланетний гімн.

1919

* *

*

Не дай заснуть. Розпалюй кров,
пролитий на чо́ла творчий піт...
І хай живе, горить любов,
а гнів хай захитає світ!

О сонце, випечи в серцях
слова немудрого поета...
І люди здіймуться, мов птах,
і підуть з піснею вперед!

Скropи полум'яним дощем
у людських душах їхній спокій...
І будуть падать під мечем,
але досягнуть зір високих!

О сонце, випечи в серцях
слова немудрого мене...
Торкнись всесвітнього лица
своїм чистительним огнем!

1919

БОГУНІЯ

Пісні

I

Богунці ми. Зоря червона
з'єднала нас до боротьби.
Ми гуртувалися в загони
в огні великої доби.

Чи то в мороз, чи то у спеку
ми сміло линули в бої.
І слава йде про нас далеко —
в усі кінці, в усі краї.

II

Хай тріщить під нами крига,
від гармат земля гуде —
проти ката, проти лиха,
гей, Богунія іде!

Никне берегом похмуро
враже марево густе.
Київ наш, утік Петлюра...
Гей, Богунія іде!

Нас нікому не здолати —
Щорс у битву нас веде.
Де мерщій тікають гади,—
гей, Богунія іде!

Хай тріщить під нами крига,
від гармат земля гуде,—
проти ката, проти лиха,
гей, Богунія іде!

Там, де смерть гуляє краєм,
трупом ворога кладе,
скрізь, де кат наш утікає,—
гей, Богунія іде!

1919—1925

РАНОК

Сорочку ширше розкривай,
впивай світанкове повітря.
Хай серце б'ється через край,
немов по вінця повні відра!

Вмивайся ранком на зорі,
коли вода тече крізь пальці.
Поки ще сонце не горить,
а тільки мріє десь у балці...

Утрись ранковим рушником,
і запашним, і променистим,
коли латаття над ставком
підводиться тремтячим листям.

Рамена випростай, мов день,
підстав під раннє сонце груди.
І промінь сонячний розбудить
затоку радісних пісень!

1920

* * *

*

Журиться поле, не родить! —
серце — мов камінь од мук:
не вріже й плуг...
А води,
а сльози не ллються з очей,—
і сохнуть озера,
і люди, і риба,
бездушна, холодна —
в печерах!

А сонце у душу — і встане
сумління мечем,
і не рани,
не біль тимчасовий, а смерть...
Смерть у боях, у повстаннях,
і кров — замість дощу!

Але не чуть
ні скарг, ні жалів, ні плачу —
сам гнів...
На пана гнів,
що тільки спав, і пив, і їв...

1920

ГОЛИЙ ТІК

О, голій тік — мов бич, мов кат!
І осінь —
співає пісню на тужливий лад;
і ллються із очей селянських сльози
в полях, на вулицях, в хатах...

Неурожай.
Остання пригорщ хліба
в коморах схована на смертний час!
Не чуть у клунях трудового ціпа,
замок...

І тільки раз у раз
собака виє, мов голодний вовк,
мов сам одчай;
і скорбний край
підводить голову, а в очах дикий гнів!

На землю, що до пня, до серця всохла,
на небо, що не шле дрібних дощів,
на бога...

1920

ЗЕМЛІЯ

Левадами проходить плуг,
до серця достає;
але земля не чує мук,
приймає зерно, воду п'є...

Од зір до зір вона лежить
під боронами, сіялками.
І перса набухають щирим житом,
а стан повнішає овсами...

А літом ходить вагітною
по межах і ровах,—
і родить копи під косою,
одпочиває у рясних стогах...

Всьому земля дає життя:
трава, й сади, і звірі, й люди.
І ставить до небес міста,
а революцією — судить...

Але ж чи відає вона, для чого творить
і стогне — й певрожай!
І тільки вірить сонцю, і в сліпому горі
спішить за ним...

О земле, й нас не покидай!
1920

БЕЗРОБІТНИЙ

Я —
ввесь у дужих м'язах,
і голова на в'язах...

Давайте працюю,—
буду
кувать залізо, крицю
і різати землю в груди,—
хай нагодує всіх!

Давайте працюю,
встану,
і вийду синім ранком
на рик, на рев гудка,
і стану до стапка.
А він,
цей вірний кінь,
в моїх руках зарже
і битиме копитом
об камінь, мідь і жезь;
у надра скель гірських,—
хай поять нас усіх!

Я —
ввесь у дужих м'язах,
і голова на в'язах...

Іду —
спішу на біржу,
вона мов той маяк;
а там — мільйони ждуть,
і серце — на ножах...
Ах,
як я пенавіджу
в цей час пикатих, ситих —
у хутрах
і у свитах.

Я —
ввесь у дужих м'язах,
і голова на в'язах...

Але ніхто не чує,
не потребує їх, —
і на устах моїх —
одчай.
Давайте працю!
Вона — найвище щастя
для мозку
й рук моїх.

І я,
я з ними вийду
на вулицю, на площу
і крикну
на весь світ:
«Я — безробітний,
беріть!»

1920

* *
*

Ой обступало панське поле
люди у селах,
і він ходив голодний, голий,
невеселий...

І хати з жаху нахилились
на коліна,
а перед ними, ніби князь,
палац камінний...

Та ось устала враз голота
супроти пана:
робітникам — заводи,
земля — селянам!

І де колись лили свій піт,
ним обливались,—
червоний прапор майорить,
гукає в далеч...

1921

ДУМКА ПРО СОНЦЕ

Малим я часто пильно стежив
за світлим сонцем над гайком —
з крутих дитячих узбережжів
над розхвильованим Дніпром.

Коли, привітне і блискуче,
воно з-за дальніх верховин
ступало на багряній кручі
на землю в росах до коліщ,—

я біг і межами, й житами,
я поривавсь мерщій туди,
де пламенів за яворами
ранковий промінь золотий.

Мале дитя, я біг і надав,
згубивши сонце в колосках,
але підводився, завзятий,
з новою силою в руках.

І мчав на обрій огнелиций,
весь у червоних прапорах.
Ось-ось піймаю я жар-птицю,
що так палає у полях!

І все ж таки один я промінь,
ранковий промінь перейняв.
У серці чути й досі гомін
його хвилюючих заграєв.

І я поніс його з собою,
щоб не лякала більш імла.
А вранці мати за горою
малого мрійника знайшла.

1921

БЕЗБОЖНА ЛІРИКА

Дим заводів до неба, до бога —
аж у вічі заходить йому.
Там, де праця, немає святого,
тільки злидні — дорога в тюрму...

З горна іскри до чол не вінками
припадають, пекучим кільцем...
Через те ми не ходимо в храми,
не дармуємо віку ченцем...

Наше серце так само червоне,
як залізо під молотом цим!
Не потрібні нам божі закони,
ми живем по законах своїх...

Дим прослався до неба старого,
розганяє примари з очей...
Замість віри у вашого бога,
у нас праця і віра в людей!

1921

ГУДОК

Реве —
й своїм важким диханням
повітря ріже,
крає, рве.
Реве —
і відбивається у вухах
дуною,
громом за горою...

Скрізь тихо,
глухо, —
і раптом у нічних туманах —
дужий крик!
Гудок,
гудок
скликає всіх,
вартує.
Хай кожен знає,
всякий чує,
який
наш рух широкий,
гомінкий,
що не спиняється й на мить,
спішить, —
реве...

Реве —
людей гукає,
хай не сплять,
виходять із кутків,
із хат,
ідуть у світ широкий,
у завод.
Вставай,
розбуджений народ,—
гудок гукає!
Реве —
й під рев
спішать, ідуть,
гудуть робітники.
Під брамою ж ліхтар горить,
показує, рівняє путь,
щоб не губитись, не блудить,
а тісно, враз,—
і в ранній час,
і пізньою вечірньою добою,—
міцною спаяною масою,
а не юрбою,
в завод спішить,
у край,
куди гудок скликає;
у далечінь,
де злодієм зникає тінь,
а ми — господарем
в широкий світ
ідем...
Прислухайтесь, не спить,—
гудок гукає!

КОЧЕГАР

Угору — дим,
до неба, в ірій,
а вище його — мій гудок;
він кличе всіх з кварталів сірих
сюди, сюди,
в залізний льох,
де пить дають ущерть
і піт проймає наскрізь,
а хліб лежить правцем,
камінням чорним.
Тут серце грає
через край,
кипить,—
і клекотом мажорним,
піднявши труби над землею,
не тужить,
не скорбить за нею,
а виглядає з неба гостя,
такого ж дужого,
як я!
О, не казан кипить,
не паровик парує,—
мій погляд під огнем вирує,
розрізує блакить.

І тугшає манометр,
напружує мій дух;
і тільки б не зазнять утоми,
не випустить із рук
цей чорний хліб,
щоденний антрацит...
Я ним годую тіло,
в завод пускаю кров,
а кров гартує силу,
п'янить мою любов.
В ремінних рукавицях
я кочергу беру
й — обпалений мов криця —
не випускаю з рук...

І легше дихає, вбирає
мій паровик повітря, газ,
усе похапливо ковтає,
жує
і жменями ураз
під небо кидає свій виклик,
щоб знало сонце,
де палає
огонь пустих його джерел,
щоб не журилося під старість,
бо полум'я,
огонь горить,
горітиме в думках людських,
в паровику —
повік.
Я ж — кочегар,
щоденний жрець,
вартую біля нього!

ЦЕНЬ ЦАНЬ

I

Я щодня робітничим кварталом
з передмістя додому спішу;
а згасаюче сонце поклато
скрізь на дахи вечірню іржу...

Під ногами послалась утома,
засмутила баgreць на листку;
я щодня поспішаю додому
і спиняюсь чомусь на містку...

І пригадую раптом і досі
про баgreць одгорілих повстань;
він лежав перехрестям на розі,
Косоокий і мідний Цень Цань...

З неба зорі дивились на нього,
відбивались в зіницях очей...
Я щодня з передмістя старого
поспішаю під захист ночей...

II

Ми з передмістя наступали,
від куль згинався кожен крок;

востанне бились генерали,
ховались потай у куток...

З-за ринви мушка гострим оком:
тепер і ворог без погон;
Цень Цань вслухається, за рогом
команду чує він: «Огонь!»

І кулі не стернів наруги
дракона злого,— встав Цень Цань,
і кров'ю прикипів до бруку
від куль його останній пан.

Але ж педовго прапор маяв,
шинеля-прапор над містком;
прийшов з небесного Китаю,
а вмер земним робітником...

III

І він покинув мур китайський,
пішов у безвість, навмання;
він так любив пахучий чай,
але щодня
йому доводилось возити,
немов худобі, нишних пань,
таких цяцькованих і ситих...
І от Цень Цань
поїхав десь під інше небо,
де між пригноблених людей
ще гірше працювати треба
у млі царських ночей.
Ей,
спочатку гнали батогами

лупати землю на Байкал,
а потім ятрили гудками
біль, жаль...
Аж поки кров не тільки в жилах,
а й на прапóрах розлилась,
коли на вулицях спітнілих
зірки чіпляли до чола.

IV

«Батьківщина — далеко, десь там:
не вернути зотлілих пісків...
Коли б сила закликим ногам,
я б до пісків полетів!..

Уночі, восени, під дощем,
наче місяць, встає Хуайнань...
Згадки линуть, мов гуси, ключем —
вище дахів, вище бань...»

Отак часто хлипав Цень Цань
уночі, восени, під дощем.

V

Революція!
Революція!

VI

І Київ теж пішов —
на пана! —
Поділ, Шулявка, «Арсенал»;
а хто не йшов —

не жаль,
догана
його пекла гостріше жал.
Цень Цань,
занедбаний китаєць,
покинув сіре небо-твань,
і зірку на кашкет чіпляє
Цень Цань.
Хоч він і темний, косоокий,
йому ж здалося, що хоч там,
немає там
бичів жорстоких
і чорних бань...
В руках — рушниця,
в грудях — криця,
на думці ж —
пан,—
він проти нього вийшов битися,
Цень Цань.

VII

Ми з передмістя наступали,
від куль згинався кожен крок;
востаннє бились генерали,
ховались потай у куток...

З-за ринви мушка гострим оком:
тепер і ворог без погон;
Цень Цань вслухається, за рогом
команду чує він: «Огонь!»

І кулі не стерпів наруги
дракона злого,— встав Цень Цань,

і кров'ю прикипів до бруку
від куль його останній пан.

Але ж недовго прапор маяв,
шинеля-прапор над містком;
прийшов з небесного Китаю,
а вмер земним робітником...

VIII

Прийшов з небесного Китаю,
а вмер земним робітником...
Ніхто про нього не згадає —
хіба що я своїм рядком.

1922

НАВЧИТЬ!

Я — неписьменний,
темний,
мов земля,
в якій я пораюсь щодня;
і думка в мене блима —
мов каганець перед очима;
а світ,
хоч кажуть, ніби він без меж,
такий
обмежений, вузький —
теж.
...І от —
навчіть мене,
навчіть,—
у кого ширший світ!

Таке сумне
моє дитинство в наймах —
вічно,—
де замість книжки —
тільки вічний піт;
він заливав усім обличчя,
вид,
і, засліпивши серце,
тяжчав гніт.

І хоч тепер я вільний
громадянин,
але я й досі ще сліпий,
і на моє бажання сильне, п'яне —
учитися! —
товаришу чуйний,
не одмовляй, прийди на допомогу,—
і менше стане
темних та убогих.

Я — неписьменний,
темний,
мов земля,
в якій я пораюсь щодня.
Десь учить Ленін,
і в поля
його слова сягають,
але я —
я недочуваю.
...Навчіть мене,
навчіть,
у кого ширший,
осяйніший,
голосніший
світ!..

1923

КРИВАВА ВЕРЕМІЯ

Я малим тоді був,
але в серці тремтить
і по цей день роз'ятрена згадка,
як стріляли в юрбу,
як земля од копит
стугопіла, мов мати за батьком.
Я малим тоді був.

I

Голе в пам'яті село, —
сумно так, невесело!..
Тільки й чути, що той піт —
вічні найми, панський гніт.

Встанеш рано до зорі, —
тихо так на озері.
Й берегами — до панів,
втамувавши біль і гнів.

І працюєш цілий день,
як той сонний велетень,
щоб давитися шматком,
наче панським стусаном.

А бува, що й уночі
робиш аж до півночі.
Й камнем падаєш на сніп,
Щоб спочинути.

Коли б
завтра не вставати знов
сумно так, нерадісно...
І крізь сон палає гнів
на гнобителів, панів!

II

І пожежею знявся гнів,
іскри ж — і в наше село.
Ох, і красно ж масток горів,
панське кубло!

Краї дороги, мов заклик якийсь,
до небес стовпом багаття.
І горіли в людей, мов хмиз,
їхні серця!

І здавалось, під полум'ям ніч
навіки одміниться в день.
І замовкне зловісний сич
од вільних пісень...

III

А ранком —
пугачём
влетів жандармський полк, —
багнетом і бичем

цідив мужицьку кров.
І навіть —
 матерів,
і навіть —
 немовлят,
нікого жандарі
не милували.

 Вряд
топтали копитом
і били нагаєм!..
І досі цей погром
ми в серці згадуєм.

.

І досі цей погром
ми в серці згадуєм.
І досі в серці тліє
кривава веремія.

Я малім тоді був,
та по цей день ячить
незабутня, роз'ятрена згадка,
як стріляли в юрбу,
як земля од копит
стугоніла, мов мати за батьком.

1923

* *

*

Помер... Невже помер? Невже без тебе
нам світ новий у боротьбі творить?
О, нам тебе, Ілліч, до болю треба
щодня, щохвилі, кожну мить!

Нема тебе, великий вождь. І з горя
жалобою повився цілий світ.
І тугою взялись червоні зорі
над обрієм суворих літ!..

Помер?.. Але нехай і так, що вмер ти,
що захолола кров, німі уста,—
твоє ж ім'я для людськості й по смерті
повіки буде, як мета!..

1924

ЛЕНІНСЬКИЙ ЗАПОВІТ

В ранковий час і пізньою зорею
чи то на фабриці, чи пад ріллею
довіку буде згадувать трудящий світ
Ленінський заповіт:

— Пролетарі усіх країн, єднайтесь!

Як тільки люди вийдуть на роботу
чи ввечері вертатимуть з заводу,
зорітиме в серцях і зватиме в похід
Ленінський заповіт:

— Хай живе світова влада трудящих!

Де простяглися рейки в путь далеку,
де робітник ще чує небезпеку,
скрізь лине в даль, де ще лютує гніт,
Ленінський заповіт:

— Хай згине капіталістичний устрій!

І скрізь над усією кулею земною,
яка ще вкрита золотою млою,
до зір підноситься на захід і на схід
Ленінський заповіт:

— Хай живе перемога комунізму!

1924

ЗАСІВНА

Селянине,
земля...
на порі —
і чекає, родюча, тебе,
щоб, бува, полином не заріс
степ.

Лиш за пана бувало колись,
як ти в поле виходив один,
із очей —
тільки сльози лились
на межу,
на опруг,
на полин...

А тепер —
вийдем разом,
гуртом,
не до смуг,
а до нив громадських,
і засіємо цілим селом,
колективом —
їх.

Селянине,
пора засівать
віковичний, родючий обліг,
що туманом,
 тітьмою заліг,
недородом ізвівся край...

Не чекай,
а плугами обніжки зори,
сіялками пшеницю засій,
і шугне там рясний урожай —
колективний,
 спільний,
 свій!..

Селянине,
земля...
 на порі —
і чекає, родюча, тебе,
щоб щастям твоїм заріс
степ.

1924

В ПОЛІА!

Ще сонце спить,
ще тільки роси,
а вже дзвенять, клепають
коси...

Прижми п'яту,
в жало наляж!
І йди в пилу, в поту
в поля —
жать.

Над яром — ранок:
креше іскри,
мантачить коси на горбах;
а роси
свій останній жбанок
порозливали у полях.

Кісце на плечі —
й на жнива!
Стоять степи —
додолу голова:
ждуть...

Ще тільки зайцем —
сонце,
а вже пройшов косар,
косою має вище хмар!

Прижми п'яту,
в жало наляж!
В пилу, в поту —
в поля...

Нагнись, приляж,
у руку ручку —
і розмахнись,
бери жита на ключку —
блись.

Рядами стеляться покоси,
в'язальниці снопи плетуть;
уже давно розтали роси,
а коси бджолами гудуть.
І смокчуть піт, вмивають потом,
таким гарячим, запашним.
Будь, селянине, завжди гордий
життям своїм!..

Прижми п'яту,
в жало наляж!
І йди в пилу, в поту
в поля —
жась...

ГАЗЕТА

Голубами гаслогрудими
з вістями в дзьобу з депеш
з міста в села кидать будемо
без кінця, без меж —

газети...

Хай летять у кожную хату,
припадають до очей,
ось — поради,
ось — новини!
Гей,
щоб позбутись баговиння
гніту, темряви, неправди,—
треба знати,
де рятунок...

Той, у кого повний шлунок,
хто сім шкур дере з людей,
розлива отрутний трунок
віри.

Але ж ми на їх заміри,
але ж ми на їх прикмети
скрізь —
газети;
голубами гаслогрудими
з вістями в дзьобу з депеш

з міста в села кидать будемо
без кінця, без меж —

газети!

Щоб потилиць не чухрали,
не байдужили в степах,
ми розкидаємо хмарами
скрізь по селах, хуторах —
і поради, і новини,
і відозву, і декрет:
хай пролетється селянину
доц цілющий із газет...
І в серцях селянських зійде
міць під росами знання,
і село до міста прийде
з залізничного коня.

Руку дай, кореспонденте,
будь на варті коло сел,
хай усюди, скрізь
газети

розливаються веселкою...

Голубами гаслогрудими
з вістями в дзьобу з депеш
з міста в села кидать будемо
без кінця, без меж —

газети!

Там —

на крилах має, лине
гасло миру — всюди-скрізь:
хай розвіється, загине
капіталізм!..

— Газети!

— Новини!..

ГРІШНИЙ ВІТЕР

(Божа харя)

I

Не килнмами-
травами
земля весною сходить,
а кров'ю з уст голодних.

Поприбирались села
не клеченням веселим,
а чорними тілами.

Родючими полями
не ходять, а манячать
і кінь, і хлібороб,
і ворон...

А бог святий, ледачий
не бачить —
хрестить лоба.

II

Стоїть сліпий мужик,—
без шкіл, без книг,—
голосить.

Але не ллються слюзи,
замість очей туман:
дурман.

Коліна позгинались,
а спини під бичем,
ідуть за смирним ралом,
а піт, мов день, тече.

І тільки грішний вітер
по небу гонить хмари.
Ех, ними б зацідити
в божу харю!

III

Залізними шляхами
до міста молоко,
над пухлими тілами
парує.

У запашних кав'ярнях
годується буржуй,
в золочених кошарах
і днюють, і ночують...

А за горами горе,
не пекло, а голота
працює на заводах.

І скрізь порядок мудрий:
мовчать, говіють люди
по всіх світах, усюди...

IV

...Та вибухли, повстали
і люди, і вулкани,
зняли угору гори,
пожежами засяли.

Збиралися на раду
по тюрмах, на колінах.
А в пазухах і в хатах
розгніване каміння...

І піднялися груди,
і вітер бога судить,
а на святих і божих
пішли полками люди.

Порозчинялись брами,
порозпадались мури,
і світ старий, похмурий
конає на тортурах...

ЮХИМ

Іншим таким

I

Де родився він — ніхто не знає,
хто батьки були — не знав і він.
Може, через те й таке безкрає
серце мав — не безліч гін...

Може, через те хоч жив у наймах,
але вільний був і вмер таким...
Розкажу ж, як нам жилось у ярмах
і як марив свинопас Юхим.

II

Безбожна спека. Сірий степ —
це наша репана долоня.
Ніщо там більше не росте —
один полин, будяк і повня.

І тільки де-не-де зітхне
зелений вітер і зомліє.
І небо теж таке сумне,
що аж на серці половіє...

Надійде ж вечір, і Юхим
на водопій жене отари.
А пил уїдлиивий за ним
встає замість важкої хмари.

І тільки пісня сум і пил
зеленим вітром розганяє.
Од пісні більше в серці сил,
воно стає також безкрає...

III

Юхим у наймах змалку —
з отарою в поле, в балку...
Хай іншим байдужа їх доля,—
йому ж увижається... воля!

Як сонце на обрій —
а може,
хто-небудь хоробрий
поможе?

Але ж... тільки далеч безкрая
і тиша — глибока, без меж...

І він... він про волю співає,
і кличе, і кличе, і кличе;
і раптом — далеко, на декілька гін,
прокльоном розрізує тишу!..

Хай іншим байдужа їх доля,—
йому ж увижається... воля!

Як сонце за обрій —
а може,

хто-небудь хоробрий
поможе?

IV

Він ходить од пана до пана,
і скрізь червоніє слід,
в словах свинопаса догана
і заклик помститись за гніт.

Спочатку це тільки надія,
а потім і примус у бій,
і вітер в степу пломеніє,
віщує палкий буревій...

«Стій!»

І хоч обеззброїть хотіли,—
ні пісень, ні волі, ні дій,—
але ж шумовиння безсиле
спинити дерзання течій.

І ранком не пісня, а мітинг
палає по той бік ріки.
Юхим закликає там бідних
до помсти, повстання, юги...

V

До помсти, повстання, юги
враз об'єднався народ.
Але довго ще нам вороги
щодня завдавали клопот...

До помсти, повстання, юги
всюди клекоче гнів.
Але безліч пропало снаги,
безліч робочих борців...

І цей — свинопас Юхим —
звичайний, багато таких.
До помсти, повстання, юги
він кликав, аж поки знеміг...

Він кликав, аж поки знеміг,
до помсти, повстання, юги.
...Багато таких віх
упало на вільні шляхи...

VI

Якось жовтневого вечора
вже серед виру подій
був бій,
буревій!

З вилами вийшли на плечах,
з косами в голих руках,
а проти них — картеччю...
жах...

Падали, але не гнулись,—
не згинається гнів,—
а перед смертю чули
спів...

Це їх на помсту востаннє
вів перед смертю Юхим...

— Я прокажу на прощання
цей гімн.

VII

Повстаньте, гнані і голодні
робітники усіх країв...

.

Ми всіх катів зітрем на порох,
повстань же, військо злидарів!

.

Чуєш? Сурми заграли,
час розплати настав!..

.

VIII

...Ще довго ці слова в бою лунали,
але Юхим за них уже на смерть конав...

1924

РУКИ

Дивлюсь на вас,
мої ви руки
і руки всіх трудівників,
і розумію велич муки
усіх безруких
бідаків.

Щоб мати чорний кусень хліба,
уся надія лиш на вас, —
ви ниви краєте на скиби,
і ви в мозолях раз у раз.
І ними краєте залізо,
що ржею вкрилось, наче кров,
робоча кров,
що лине грізно,
тече, хвилюється струмком,
плекаючи одвічну мрію,
щоб не було ледарських рук,
що тільки мацають і мірять
та на шнурочках водять сук,
таких одкоханих і лютих,
що так і хочеться сказати:
— Усіх годованців шпурнути б
із їх крамниць, із їх посад!

Дивлюсь на їхні пухлі руки,
що в діамантах та перснях,
і гнів тамую.
...Дуки, дуки!
коли ж і ви, у мозолях,
так само будете робити,
як і трудящий чоловік,
що дбає задля всього світу,
а не про власний тільки вік.

Ні,
той не чує,
хто не робить,
хто на брехні
свій вік прожив,
і на руках його — неробах —
не видно навіть наших жил.
Тих жил,
де летіть кров червона,
що стільки сили нам дає
боротися з страшним загоном
буржуїв, непманів, рантьє!

І знов на вас моя надія,
крицева сило чорних рук,
що врешті розігнать зуміє
усіх, хто надто вже опух,
усіх, хто на шнурочках водить
годованих так само сук,
а руки в них — немов банкноти,
що шелестять од їхніх рук.

.
І я вдивляюся в долоню,
поречану, мов чорний хліб,

що працюватиме до скопу,
немов міцний, крицевий триб,
і серцем молодим радію,
що в мене теж така рука,
що працювать повік зуміє,—
така рука
робітника.

1924

ПРО ДОБРИХ,
БАЙДУЖИХ, ЗЛИХ

Ні, ще не всіх —
добрих,
байдужих,
злих,—
чом не змогла Революція
й досі провчити їх?

Якось я бачив валютника
(грішми й хода шелестить).
Збоку ж,
на розі...
з-за кусника:
— Дайте-бо жить!

Пузо спинилось од жалю,
серця ж од жиру не чуть.
Витяг копійку помалу.
Добрий
такий
буржуй!

Бачив я також байдужих —
їм би хабар і авто,
а то нічого, що тужить,

КВИЛИТЬ
під тинню
хтось.

Важко з портфелем суне,
навіть важко дихнуть.
Що йому щастя Комуни?
Легко
байдужим
буть!

А коли вчора надвечір
вже одревіли гудки,
бачив я:
ситий,
безпечний,
але нестримний такий
мимрив про спокій, про злочин:
— Хто сміє настрій псувать?—
...Голій під ринвою хлопчик.
а проти нього —
злий, багатий.

Ні, ще не всіх —
добрих,
байдужих,
злих, —
мудра, незла Револуція
мусить провчити їх!

СІМ

Часто я згадую їх,
товаришів своїх,
що полягли в боях.
Але найбільше між них,
дужих, завзятих, міцних,
в пам'ять урізалось сім,
наче розпечений цвях.

* * *

Душі проймає гнів.
Серед безкраїх шляхів
чути залізний крок.
Це більшовицький загін
вийшов на безліч гін,
б'ється за владу Рад,
тре ворогів на пісок.

Важко пройти через міст
і перекинути вість
аж на узгір'я Дніпра.
Та зголосилось їх сім,
що у завзятті своїм
тихо над вечір пішли,
де зловорожа мара.

Тихо над вечір пішли
серед осінньої мли
кращих гвардійців сім.
Треба прокласти шлях
з рушницею в руках,
щоб за ріку через міст
вийти бійцям усім.

Тільки хлюпоче вода,
і наростає мста
в усіх семи серцях.
Тихше нечутний біг
через бурхливий потік,
щоб не збудить ворогів
на прибережних постах!

Раптом на міст з боків
ворог прожектор навів
і освітив сім рушниць.
Але ж назад не вертать,—
близько замучений брат.
І подались навпростець
сім огневих блискавиць.

Сім огневих сердець
кинулись навпростець,
наче в п'їтьму сім зір.
Раптом звідкільсь кулемет
через імлистий намет
колом сім зір поклав
на малиновий стяг.

Тільки цей стяг засяв
аж до червоних лав,

і ми в атаку пішли.
А коли зникла імла
й ранок припав до чола,
ми через міст перейшли,
вигнали ситих і злих...

* * *

Часто я згадую їх,
товаришів своїх,
що полягли в боях.
Але в цей день щорік,
наче розпечений цвях,
пам'ять прорізує сім
крізь радість, крізь гімн.

1924

ПОЕМА ПРОТИ ВІЙНИ

— Хто за війну?
— Ніхто, ніхто!..

Хіба не досить
її поносить
прокляття сиріт,
інвалідів,
матерів,
вдов?
А кров, і гнів,
і ревні нишком сльози
хіба ще й досі
не залили
це кляте слово,
що бісить знов
багатих, ситих, злих:
війна?!
Хіба ж вона
не рила ями
роками
мільйонам трупів,
близьким і рідним,
хіба ж війна
не губить
бідних!..

— Хто за війну?
— Ми проти!..

І тільки ви,
капіталісти,
живцем людей
хотіли б їсти,
а потім нафтою
їх запивать.

— Ать!
— Два!
— Ать! —

І вряд ідуть,
Європу гнуть
шпалери армій:
гарматний гній,
хімічний лій —
в бою.

...Лабораторії і арсенали
Парижа, Лондона, Берліна
ще не перестали
вироблять газу, набої, міни
для робітників усіх країн,
для селян усіх націй,
щоб прийшов їм загиб,
щоб приборкать працю!..

— Хто за війну?
— Ми теж, ми теж!..

Ми теж візьмем зброю,
повернем проти них,
і не буде більш розбою
по всіх усюдах земних.
Бо не буде миру,

доки існує пан,
що вигадує з жиру
війни, гармати, танки...
Бо не буде спокою
по всіх усюдах земних,
доки не повернем зброю
проти багатих, злих!..
— Пролетар'ят,
в ряд! —
Вийдемо дужі, міцні,
проти війни воювать...
— Ать!
— Два!
— Ать! —
Чуєш чи ні?..

— Хто за війну?
— Війна війні!..

БОГА НЕМА

Пам'яті Лілюлі

Тиша.
Жорстока тиша.
Більше
нічого
не чуть!

А руки —
все вище й вище —
вгору,
до бога,
в кут.

Скільки тієї муки,
коли єдине вмира?..
Мати ламає руки,
молить,
благає...
Дарма!

Любе холодне ч'оло,
очі покрила мла...
Мати,
бліда, як ніколи,
скрикнула:
— Бога нема!

І знов —
сама тиша:
трущ...
 смерть...
 тиша сама.

Тільки мати шепоче,
мов серце колише:
— Боже!
 Бога нема...
 Бога нема!

1924

ПРО ПОТЯГ І ПРО ПАРТИЗАНА

I

Потяг крізь бурю, югу
вихором, бісом пре
й розносить по шляху
іскри під гуркіт, рев.

Миттю згасають вони,
наче людське життя.
І шлях такий страшний,
жорстокий — паротяг!

Куди ж це він так несе
через яри, поля?
Забрали їх з осель,
щоб разом розстрілять.

І обрій такий страшний,
жорстокий — паротяг!
Ось він за яром зник,
мов привид...
вихор...
прах...

II

Темно.
Один каганець
червоноплямить вагон.
Скоро вже, мабуть, кінець
од офіцерських погон...

Ось вартовий задрімав,—
тільки рушниця блищить.
Темно.
Проклята пітьма
криє затьмарений вид!

Знову кватирка вгорі
вабить чомусь юнака.
Був би у нього одріз,—
то не схибнула б рука!..

. . .

Тільки поки що тюрма
в той час, як воля б уже!
Темно!
Тихше!
Пітьма
од вартових вбереже!..

III

Проз дикий краєвид,
що гнеться у дугу,
летить, летить, летить
крізь бурю, крізь югу

скажений паротят
на всіх семи парах.

Коли ж він через ліс
на тлі нічної мли
під гуркіт, грім і грюк
пробіг, мов біс, коли
промчав і цей прольот,—
з кватирки угорі,
із крайнього вагона,
прорізав темне лоно
чийсь образ, наче птах,
і зник у болотах.

А дикий паротят
помчав іще прудкіш,
мов привид,
вихор,
прах,
прорізуючи тишу...
Внизу ж юнак стояв,
услід дививсь і кляв.

IV

Хто це спиняє потяги білих,
раптом із яру з'являється вмить?
Семеро вершників дужих і смілих
білим жорстоко мстить.

Спереду міцно на вороному
постать знайома, постать струнка.
Хто не впізнає в обличчі простому
вільного вже юнака?!

.

Хто це спиняє потяги білих,
раптом із яру з'являється вмить?
Семеро вершників дужих і смілих
білим жорстоко мстить.

1924

МАТРОС КУРИЛО

I

Під ворітьми забовваніли люди,
зачули рантом гострий постріл.
Хто там іде? І в їхніх грудях
заквакав жабою холодний острах...

Але шикуються червона сотня
на вороних, загрожує завзяттям.
І б'ються об вітри полотна
над засмальцьованим багаттям...

Коли ж узнали, що песила,
і комишем серця зігнулись,—
став на коня матрос Курило
і кидав не слова, а кулі:

«Товариші! Хай не лякає ворог,
не бійтеся гадючих брехень-вісток:
замість шаблук гартованих, прозорих,
у них заржавлений, туший педісок...»

І випростались погляди суворі,
виблискують шаблюками на сонці.
Колись він кораблі водив на морі,
тепер — порепаних, засмалених червонців.

II

За синім бором припинали коней
і плазом розсипалися над яром,
а ворог лаштував свої загони,
містечко ж оточив пожегом...

Коли ж дорогами пройшли тумани
й на вежу вийшов рижий місяць,
перегукнулись рантом партизани,
заржали коні край узлісся...

Сипнули в яр погони з переляку,
а наші кулями сипнули наостанці.
Такого їм тоді нагнали жаху
патомлені, але міцні повстанці,

що довго ще пригадували сотню
усі, хто з яру вийшов цілим...
За владу Рад, за владу міжнародну
водив її матрос Курило...

III

А рано-рано на зорі
ввіходив ворог... Угорі
манячив трюхлинялий шмат.
Уже не чуть було гармат,
і тільки іноді наган
лякав наляканих міщан...

Червонці полягли в бою,
а дехто молодість свою
зберіг і далі одійшов.

У добрий час! Гаряча ж кров
стікала з трупів під штахет...

...Аж ось із мирного горища
затакав раптом кулемет.
Переполох! А кулі свищуть
і в хату, і в сарай, і в льох...
Коли ж горище оточили
і одібрали кулемет,
ще не здавався матрос Курило,
не одного прибив на смерть...
Аж поки вже була песня,
і він упав на помсту білих!

IV

Матроса вивели на площу,
знущались гадами жалкими,
а він стоїть, а він не хоче
навіть розмовляти з ними...

Коли ж зпенацька шаблею своєю
гугнявий полоснув по вухах ватажка,—
зацебеніла кров, забризкала кирею.
І знов знялася катова рука:

«Ану тепер попробуєм, чи дійсно,
немов тупий педісок, ці шаблюки...»
Курило ж тільки зуби стиснув
од лютої, кріпкої, злої муки;

мов дуб підрізаний, верхів'ям захитав,
напружив сили — і побіг до яру.
Але спіткнувся від кулі і упав
під гам юрби, під гул пожегару...

V

Коли ж на вежу вийшов рижий місяць
і ніч свій темний вид відкрила,
на голому шляху, край лисого узлісся,
лежав катований матрос Курило.

1925

МОРЕ

Свіжіє вітер,
вітер полівів.
Війнула воля!
...Ще тільки скеля гола,
ще декілька ступнів —
і там,
і там якраз,
де обірвалась гора,
враз
море...
О, як чарує нас воно!
Не переїхати човном
його простору,
не взяти у пори
берегам
його бурхливу веремію,
і не зрівнятись небесам
до синяви його стихії...
О, як чарує нас воно!
Пограє —
й спить спокійним сном,
розлігшися, безкрає,
і тільки хвилями спросоння —
хлюп,

закинувши на берег
сивий чуб.
І знову спить.
А через мить
на цілі гони
гонять вітрогони...
І раптом хмари
грають у фанфари!
Море
...рушило на гори.
Яке страшне в цей час воно,
коли вирує дно
і щось говорить,
коли я пізнаю
всю зненависть твою,
о море!
Не має меж твій гнів,
гнів хвиль голодних,
супроти білих берегів
і царств підводних.

В цей час подібне ти
до лав робочих,
немов допомогти
їм хочеш.
І там, де їхня кров
зі скель стікає,
ти знов і знов,
безкрає,
збираєшся на штурм,
каміннями вергаєш.
Постій, давай на мур
насильства і одчаю

хлюпнем тепер удвох
людина і стихія:
самі ми — цар і бог,
самі ми — вічна дія.

1925

ЧАЙКА

Дивлюся спраглими очима
на синє море.

А звідтіль
огнями бризкає ясними
рожеве шумовиння хвиль.

І щось говорить.

Прислухаюсь —
і чую враз знайомий крик,
що рветься чайкою з одчаю
на безгоміння скель німих:
«Кики-киги!»

І ось водою
блискучим маревом проплив
чайний ключ попід горою,
немов загін яких човнів.

І серце стало.

Пригадало,
в минуле кинуло гачок.
І тут історія писала
моїх дідів суворий крок!

І тут, як я, вони ловили
очима синю далину
і на човнах чайнокрилих
глибоку клали борозну.

Такими ж чайками ходили
вони у Кафу визволять
сліпих невільників з могил
галер турецьких.

А назад,
замість додому, завертали
у Варну, Царгород, Сіноп.
І не змовкали самопали
«гультяїв, варварів, нероб».

Аж поки визволених сиріт
чайки ключами не везли
у рідний, український ірій,
де степ, і люлька, і воли.

Буяла кров у синіх жилах,
коли у чайках через вир
летіли козаки на хвилях
морським валам наперекір.

Невже без компаса, без гасла
історія моїх дідів?
Та тільки кров у них не гасла,
кипіла для майбутніх днів.

Та тільки чайка проквіляла
над кожним трупом у боях
і темну воду розрізала
на мстивий запорозький шлях.

О чайко-друже, ти єдина
їм завжди спільниця була!
Дивлюсь у даль...

А думка лине
туди, де історична мла.

І там, замислений, витаю.
А з моря знов чаїний крик,
що б'ється хвилею з одчаю
на безгоміння скель німих.

1925

КАЗКА

У казці вічно серце тоне,
як зазирну в країну див,
коли котилися загопи,
немов уранішній приплив.

І повертались на світанку
під місто, кинуте торік,
згубивши не одну тачанку,
не одного зваливши з ніг.

А як вливався в передмістя
потік червоний під містком,
не знать, чи то осінні листя,
чи кров багріла рівчаком.

Ба, так багато землю мило,
людських джерел дзюрчало скрізь,
що довго ще забудь неспла
того, що діялось колись,

як замість трупів уставали
нові бійці, нові полки...
І я вдивляюся у далеч,
і я пригадую казки...

Вільніш дихнуло передмістя,
аж у палацах оддає.
Це так безумно й урочисто
гармата з-за узлісся б'є.

Який то незабутній ранок,
ніким не висловлений гул!
А як звільнили полустанок,—
все ближче й ближче голос куль.

А хоч по всіх іще кварталах
так порожньо до болю скрізь,
але на кожен рік чекали
і озиралися на ліс...

Коли ж зійшлися і вкрили Либідь
під лебединий крик людей
червоним листям, щоб засипать
дорогу у майбутній день,—

щось неймовірно, дивне сталося...
Пробіг юнак, зросивши брук,
згубивши руку коло валу.
...І раптом встала пара рук!

Другий, поранений у ногу,
прожогом, ніби куля, біг
і ліг одною на дорогу.
...А замість неї пара ніг!

Коли ж ціляли із-за рогу
і в серце...— билось двоє їх!
І так без ліку на підмогу
вставало серць, і рук, і ніг...

І так без ліку у кварталах
вставали все нові бійці!
Щось неймовірне, дивне сталося
тоді на Либеді-ріці!

І розгубилися з одчаю,
і ужахнулись вороги:
махне рукою — двох немає,
стушне ногою — ні ног...

...І запім'яла біла галич,
перемогли робітники...

А я вдивляюся у далеч,
а я пригадую казки...

1925

СЕНЬКА - АРСЕНАЛЕЦЬ

«Арсенал»,
мов гартований метал,
одбиває цілий тиждень
тиск атак,—
не здолать ніяк.
Але ви'явсь у мозок цвях:
як,
як одбить останній штурм?
Щоб устоять на ногах,
не звалитися під мур,
щоб спинить скажений тиск,
тиск ворожих чот.

...Уже кілька день ні ріски
в роті,
уже кілька день немає
сну,—
ворог тисне без кінця і краю,
ніколи й заснуть.
А підмоги —
теж не чуть нізвідки!
Оточило січове кільце,
і немає нізвідкіль просвітку,
тільки мур
оцей.

А за муром —
теж і сніг, і буря.
Замело дороги,
тільки срібний пил;
і вже гнуться ноги,
набрякають жили,—
ще б хоч трохи сил...

...І сказав зпенацька
Сенька-арсеналець:
— Я не маю батька.
Я один як палець.
Я піду — сам
звістку передам.—
І притис до серця папірець червоний,—
хай хоч він одгонить
кулі на шляху.

А назустріч —
хуга,
замело дороги,
ніби й вітер слуха,
чи нема підмоги.
І тепер їх двоє —
вітер і хлопчисько,
що носив набої
та рушниці чистив.

...Понад ярмом чиясь тінь,
Сенька привидом повзе.
Ще б отак із двоє гін —
і вже.
І притиснув папірець
він до серця ще щільніш.

Ой коли б, коли б кінець
скоріш!

Тихо.
Ледве диха.
Бо чекають там,
бо од нього їхня доля.
Вітер!
Вітер!
А крім нього, Сенька —
сам —
серед поля.

Але раптом постріл —
з-за берез,
що стояли теж самотньо.
І луною одгукнулось десь
скорботно.
Сенька-арсеналець до землі припав,
а до серця папірець червоний,
і ніхто не відав і не знав,
як спиняв він кров солону...

...Не вернувся
Сенька-арсеналець
і підмоги —
теж не чуть нізвідки.
«Арсенал»...
стоїть один як палець,—
він чекає з-за Дніпра
просвітку.

1925

М У Р

I

Тільки морок над містом звис,
звідусюди, з околиць, скрізь

робітничі квартали, мов тінь,
протяглись у вечірню синь.

Небезпека стрічас їх
крізь туман, завірюху, сніг,

з-за рогу, з-за вулиць, з-за веж
під стогін гармат і пожеж.

Коли ж зустрічається пес,
є досить гартованих лез,

є досить у кожного куль,
щоб зняти з дороги намул.

Але обережніш у путь,
щоб часом не впасти, ідуть.

Вже близько — тільки за ріг,
а там... крізь туман, крізь сніг,

як захист од панських тортур,
стоїть арсенальський мур,

і кличе червоний стяг,
єдиний визвольний маяк.

II

І вона, мов тінь, до них,
тінь робітника,
що давно вже з дому зник,
б'ється і чека.

Ноги легко так беруть,
мов залізний цвях.
Але іноді у кут
кидав камнем страх.

І летіла знов у даль
крізь туман, крізь сніг.
А червоний «Арсенал»
перед нею біг.

І одмахувалась геть
од кусючих куль,
од розірваних ракет
під чавунний гул.

Але в серце лився пал
од палких заграв.
Враз червоний «Арсенал»
перед нею став.

III

Місяць над містом упав,
мов розірвався набій.
Темна Собача тропа
променем злизує гній.
Десь прокричав вартовий:
— Хто такий?
— Свій!

Постать жіноча, мов тінь,—
зігнутих кроком під мур.
Він нахилив височінь,
щоб захистити від тортур.
Раптом крізь сніг чийсь крик,
начебто рик
бур.

І їй здалося, що десь
гине її чоловік.
І подалась навпростець
просто на дальній крик.
В цей час прожектор навів
місяць на лівий
бік.

Вдарив чіткий кулемет,
ніби об камінь костур.
Впала обличчям вперед
постать жіноча під мур.
Тільки, як бризнула кров,
зачервонів знов
мур.

IV

Тільки морок над містом звис,
звідусюди, з околиць, скрізь

робітничі квартали, мов тінь,
простяглись у вечірню синь,

з-за рогу, з-за вулиць, з-за веж
під стогін гармат і пожеж.

І їм крізь туман, крізь сніг
зоріє між зламаних віх,

як захист од клятих тортур,
міцний арсенальський мур,

і кличе червоний стяг,
єдиний визвольний маяк.

1925

ЦЕ ПЕРЕБОЇ... НЕ ПРОВАЛ...

Пам'яті В. Еллана

Такий уже одвічний звичай —
горить і на ніч загасать...
І от і на твоє обличчя
упала зоряна печать.

Занадто серце пламеніло,
мов той розпалений метал...
І от лежить холодне тіло —
не перебої... а провал!

Провал не тільки для найближчих —
а і для мене... і для вас...
Послухайте, як буря свище
у цей крицевородний час!

А він із тих, що вік горіли,
мов той розпалений метал...
Лежить його холодне тіло —
це перебої... не провал!

1925

СМЕРТЬ ДЕЛЕКЛЮЗА

Уже несла... Вибили найкращих,
і тут під барикадами самі тіла!
А з вулиць визирають, мов із пащек,
багнети, мітральєзи, чорна мла.

Кривава площа Шато-До мов мари,
над ними прапор робітничих блуз.
Сюди зійшлись останні комунари,—
між них найстарший, Делеклюз.

— Прийшла пора своє життя покласти! —
І він підвівся між кривавих смуг.
Але під дзенькіт куль рушниць ікластих
упав, підрізаний, на темний брук.

Нікого не було між кам'яниць байдужих,
коли погас маяк і стих Париж.
І тільки й досі ще у наших душах
ти спомином, ти згадкою ячиш...

1925

ОПАЛЕ ЛИСТЯ

Летить осіннє листя
зірками з голних віт,
що простяглись огнисто,
останній шлють привіт.

Мов замело журбою
осінніх жовтих плям
і стежку під ногою,
і тротуарний гам.

Це землю засипає
холодний листопад!
Опале листя з гаю —
мов кучері хлоп'ят.

Опале ніжне листя —
мов кучері дітей,
що їх вечірнє місто
по вулицях мете.

Зарившись в обійми
сухих осінніх зіль,
вони грудьми своїми
вдихають їхню цвіль.

У золотих заметах
горять зірки очей,
що сяють під наметом
оманливих ночей.

Та тільки сонце ранне
в галях зашелестить,
опале листя встане,
потягнеться на мить,

і знов байдуже місто
по вулицях мете,
немов опале листя,
розгублених дітей.

Худе тремтяче тіло
припало до дверей.
І тягнеться безсило
рукою до людей.

Бліде опале листя
сиріткою летить...
Дитячі душі чисті,
о люди, не губіть!

1925

ДЖОН БЛЕК

I

Вже цілий місяць у доках страйк,
там чорний вугіль, чорний карк,
там сохне шкіра аж до кісток,
немов сухий, сипкий пісок...

I де сумний квартал лежав,
що буйним гнівом клекодав,

серед лахміття, серед халуп
застиг уже не перший труп.

Та нікому його прибрать
під заклик помсти, крик проклять:

брати — мов тінь серед імли,
жінки ж на вулицю пішли.

Там капітал здавив, мов спрут,
робочий негритянський люд!

II

Коли ж останній промінь згас
і вечір мороком до ніг,—
вставали спомини в цей час.

Минає вже не перший рік,
коли покинув чорний Джон
далекий Сенегал навік.

Встає примарою крізь сон
той час, коли будив тамтам
у грудях пристрасть і огонь.

Хіба ж тепер уже рабам
не розбудить його в серцях,
щоб вільним будь, помстить катам?

І пнуться жили на руках,
горить, мов полум'я, Джон Блек,
і згага помсти на устах.

III

Ніщо спинити не могло
цих непокірних смілих лав.
Тут не було струнких колон,—
потік нестримний вирував.

При смолоскипах на устах
палкіш горів огонь промов.
І ще завзятіш у серцях
кипіла, бурхаючи, кров.

І прогриміло навкруги:
— Це правда, Джон! Це правда, Блек! —
І розійшлися береги
безкраїх лав аж на проспект.

Під пісню помсти запальну,
таку ж червону, як і гнів,

не стримати живу стіну
грудей, облич, плечей, голів.

Це вирушив катам помстити
робочий непокірний люд.
Так тихо всюди. І в цю мить
хіба що серце в грудях чути.

IV

Але крізь темінь, з-під землі,
назустріч ікла гострих лез.
Це поліцаї, хижі, злі,
мов пес,
в імлі.

На смерть хрестили нагаєм, —
за те щомісяця їм чек.
— Хіба в неволі й зогниєм? —
Джон Блек
своє.

І захопили жандарі
його під блиск багнетних лез,
щоб не діждався він зорі,
що десь
вгорі.

Вели повсталих крізь пітьму,
та зненависть горіла в них!
Нехай Джон Блек пішов в тюрму, —
він
не затих.

V

Вже цілий місяць у доках страйк,
де чорний вугіль, чорний карк,

і сохне шкіра аж до кісток,
немов сухий, сипкий пісок.

Це капітал здавив, мов спрут,
робочий непокірний люд.

Але народу не здолать,—
змете він скоро хижу гадь!

1926

МЕТА Й МЕЖА

Усе кудись у далеч лине
і поривається вперед —
і дим, і вітер, і рослина
черкає зоряний намет.
Усе пронизує тумани,
летить до вищої мети.
Одвіку сила нездоланна
хвилює сонячні світи.
Коли поля женуть припливи
рожевих колоскових хвиль
і ними хлюпають тужливо
у недосяжний небосхил, —
хіба ж це не потужний потяг
нових просторів досягти?
Усе навколо вічно котить
до переможної мети!..
Але ж поля спиняють межі,
моря спиняють береги.
Од їх байдужості залежить
розгін космічної снаги!
І вже назад ламає руки,
порив спиняє свій розгін,
і долу стелеться з розпуки
своїми кучерями він.

І як не витримає лава,
не чує більше дужих сил,—
тоді рипить і гнеться явір,
а сонце заступає піл...
Але усе у далеч лине
і поривається вперед,—
і хвилям знов немає впину
до ще не збагнутих тенет!
Найбільше ж тягнеться у простір
всесвітнє серце — чоловік,
що протинає зором гострим
майбутній і минулий вік.
Чи то високими краями
летить у вирій золотий
крилате марево над нами
до невідомої мети,
чи то вечірньою порою
у небо дивиться маяк
і розтинає над собою
байдужий і линялий дах,
чи то крізь дим огонь вергає
у темну синяву димар
і розсипається безкрайо
вгорі новий Волосожар,
а чи ураз грозовий вихор
старезну землю зворухне
і, розтопивши сонну кригу,
засяє блискавок огнем,—
це означає, що людина
і зір, і крила, і огонь —
усе напружує і лине
у далеч безліччю колон.
І тільки часом одступає
на вороних шляхах своїх

і спотикається з одчаю
серед просторів світових.
І вже назад ламає руки
і загортається в туман,
де недорід терзає луки,
де кріпаків терзає пан...
Але ж усе у далеч лине
і поривається вперед,—
і знов змагається людина,
зриває зоряний намет.
І скільки б меж не зупиняло
в дорозі по нові світи,—
людина вже пройшла чимало
до світлосяйної мети!

1926

ЗНЕВІРЕНИМ

Я розумію пізній смуток
осінніх бляклих вечорів,
коли так хочеться вернути
хоч цяточку опалих днів;
я відчуваю тужний клекіт
людських ключів у долину,
куди їх тягне небезпека —
не оглядаючись, пірнуть;
і знаю я, що вміють сльози
і грубий камінь розтопить,
і кров'ю бризкатимуть роси
на український краєвид;
але не можу я збагнути
зневіри трухлого стебла,
коли буяє степ розкутий
серед робочого тепла!
Але не смію я підперти
рипіння всохлої верби,
що розгубилася до смерті
під перший вибух боротьби.

.

Поети!

Нічого рипіти

і квилити —

о, сором! —

вам,

кого учив співати вітер
усім розчиненим серцям,
кому призначено гапати
отари дум завжди вперед...

Хай розпадаються загати
уже розірваних тенет!

Бо тільки той і пізній смуток,
і тужний клекіт передасть,
хто може глибоко пірнути
у цей багрянородний час!..

1926

ПОНТИДА

Ця крайня країна, до серця розрита,
колись називалась казкова Понтида.

І ранком, коли прокидається птиця,
здається, що берег затоплений сниться...

Укритий туманом, рожевою млою,
з-над моря встає він крутою горою.

Здригнувшись струпким кипарисовим станом,
верхів'я спросоння хитає платаном.

І міцно проймає повітря прозоре
проміння магнолій, жагуче, як море.

А там, де спиняють розгін водоспади,
невмиване сонце вітають цикади.

Коли ж чабани виганяють отари,
їх лаври вкривають вінками з-за хмари.

Ідилія, й тільки...

Але придивіться,
чия то стоїть мовчазна кам'яниця,

уперлася в небо?
Туди не дістати
ні з поля,
ні з луки,
ні з моря,
ні з чатн.

А все, що навколо спліталось привітом,
чи сонячним дзвоном, чи росяпим цвітом,

і все, що лягло на закутих обличчях
понтійських рабів, у серцях робітничих,

що риються в хащах, полюють у горах,
ростуть під бичами, а родяться в норах,—

усе це схилилось під ноги вандала,
що тисне своєю п'ятою з метала.

Брехлива природа, й її заповіти,
і міфи про славу старої Понтиди!

Та ж там, де в таких неозорих просторах
ростуть під бичами, а родяться в норах,

тепер тільки карним огнем революцій
оновлюють землю, щоб більше не гнуться!

І більше не падають під сірим камінням,
зрошаючи потом, покірним терпінням,

і більше не сходити кров'ю рудою,
не бризнувши нею, як гаслом до бою.

А там тільки листя од жаху кричало
і скеля нашіла, неначе кресало...

...Та як не стирає людина покори —
не стерпіли гори, не стерпіло море!

Здригнулось узгір'я, хитнулись верхів'я,
пішли з видноколу урозтіч сузір'я.
Запались долини, й забризкали ріки
огненними водами землю навіки.

А в них потонули не тільки вандали,
а й юрби рабів, що на них працювали.

І згинула, кров'ю і морем залита,
навіки хижацька і рабська Понтида!

І тільки лишилася крайня країна,
де також відбулась нечувана зміна,
де голі, безлюдні, навергані гори
і досі є символ знуцань і покори,
а сині, родючі, робочі долини
нагадують вічне змагання людини.

1926

ЧОРНИЙ ВУГІЛЬ

Західному робітництву

Не життя,
а тільки чорний порох —
на руках,
у серці,

в голові...

Що ж, коли у шахтах, мов унорах,
довелось довбати цілий вік!

Цілий вік, замість огнів у очах,
блимав каганець підземних мук...

Тільки часом привидом морочить
потойбічний перекличний гук.

І коли повзеш під стелею важкою
і довбаєш кайлом чорний антрацит,
іноді здається, що над головою
щось ясне й нестримане горить.

І тоді огонь крізь землю вибухає
із широких кованих грудей:

— Страйк! —

гуде і мчить безкрає
заклик рук,

сердець,

голів,

очей.

— Страйк! —

І ніби блискавка упала
у підземних норах на суворий вид.
Але знов схилялися —
і кайло
рвало, ніби душу, чорний антрацит...
Та на цей раз годі бути кротоми,
що ні бур,
ні сонця,
ні зірок,
і розкривши очі прапорами,—
не юрба,
а вугільний струмок.
Щоб уже не гнулись більше спини
(чорний вугіль — на весь вік вага),
не пабавим більше ні хвилини,
не уважим більше ні шага!..
Тільки...
чом так довго виглядати
з-за кварталу полум'я мети?
З голоду вмирають немовлята,
а за ними привидам діди.
З голоду заповся чорний обрій,
і уже на захід сотий день.
Страйколоме!
Ти єдиний робиш
для набитих і тугих кишень...
Але серце, зрештою, не стерпить,
загориться чорний вугіль рук.
Бо ж недарма вже й засохлий череп,
як ніколи, з голоду опух.
Бо ж недарма чорний вугіль серця
вже на попіл геть перегорів.
І здається, звідти розітнеться
многоликий і нестримний гнів.

І з очей не жовтий огник згоди —
чорний вугіль помсти потече...

Страйколоме!

Не вертай з роботи
манівцем у темряві ночей...

А поки що каменем звисає
чорний вугіль рук, сердець, голів.

Голод...

Холод...

Та невже чскає
той же самий сором і твоїх синів?

1926

КРАЇНА РОБОТИ

Я дивлюсь у далеч,
Україна
гомонить огнями крізь туман.
А вечірне полум'я осіннє
обсипає золотом курган.
Звідти я ловлю очима цятки,
що ось-ось розвіються, мов дим.
Сонце западає.
Ніч.
І крила згадки
голову черкають помахом своїм.
— Що це сталося з моїм широким краєм,
скільки в ньому миготить облич?!
І обабіч колом обступає
славна армія.
А з нею віч-на-віч
я стою, схвильований піснями,
що сягають золотавих зорь.
Звідусюди тягнеться руками
гомінливий мільйоновий хор.
Застилає обрій темно-синій
запальне змагання, наче грім.
І встає огнями Україна
крізь безсилий і далекий дим.

- Я щодня до дуки на роботу
синіми обніжками ходив...
- А до нашої «Мети» приходять
розорать межу поміж дворів!
- Гірше злиднів мозок у знемозі
нам труїв релігії полон.
- А комуну зустрічає осінь
тисячами виважених тонн!
- Не було зневіри у невірних душах,
хоч серця душив отруйний чад...
- Ні, у наших лавах не знайти байдужих!
- Звідки ж ви взялися?
- З фабрик!
- Барикад...
- Зводяться мартени.
- Гомонять заводи.
- Лиш ворожу душу оповив туман!
- Голубіють всюди радіоантени.
- Авто!
- Самольоти!
- Трактор!
- Дніпрельстан!

І коли за обрій кинув я очима
і курган у далеч вирвався з-під ніг,
задзвеніла пісня в мене за плечима,
перемігши гомін голосів усіх,—
про дзвінку країну вільної роботи,
про червону цеглу
і міцний таран,
і кругом двигтіло кроками голоти
сміливе й огнисте:
— Чуєш?
Дніпрельстан!..—

І кудись у далеч цяткою полинув
згаслий, одгорілий і безсилий дим,
а кругом устала в небо Україна
чистими огнями, горном золотим.

1927

ЗУСТРІЧ У ГОРАХ

Придавлений важким узгір'ям,
іду,

згинаючись,

туди,

де ще ніхто верхів не міряв
на скелях чорних і крутих,
де через нетрища й каміння
доводиться нести тягар
своїх думок

і з вітром сишим
горіть і дертись вище хмар.
Іду, спинаючись, у гори —
і сиплеться із гір пісок,
і давить краєвид суворий
скривавлений

тернами

крок.

Я чую свист своїх легенів,
але стаю на шлях міцніш
і вже ось-ось піймаю в жменю
верхів'я точених узвіш...

...Коли ж

я тільки став погою,
щоб руку в простір простягти,

назустріч кручею крутою —
в височині,
 над головою —
знялися вихором густим,
заповзали кругом тумани,
через багно рудої твані
немов розкрилися віки,
і простяглися каравани —
багнети, привиди, полки.
І кров'ю залило рудою
і кручу, й прірву, і байрак,
де кожний камінь брали з бою
за царське — «Дякую. Ур-ра!».
Тілами болота гатили,
стелили головами шлях.
Та вище підіймали крила
аули в темних небесах...
Одчаєм нависає скеля —
ось-ось сховає всіх завал.
Коли ж гірська упала стеля,
під серцем полоснув кинджал!

Я теж упав, підтятий зойком.
За віщо стерли цілий край?
Та хтось під'їхав тихим кроком
і мовби мовив: «Уставай!»
І я підвівся.
Зникли пута.
Назустріч сяє дивний шпиль.
А звідти верхівець розкутий
всміхається на безліч миль.

РИШТУВАННЯ

Будуємо верхи будівель,
обвівши колом риштувань.
Коли ж заломами покрівель
черкаємо небесну грань,—
встає високими мостами
широкий простір навкруги.
Кладем ми будівничий камінь,
працюєм, сповнені снаги!
Здіймається гінким уступом
стрункий метал, виткий бетон.
Ось-ось будівлею заступим
старий захмарений кордон!
Крицевий шпиль нестримним льотом
прорізує густий туман.
Веде нас партія походом
серед високих риштувань!
Серед будов все чути вище
лузкий індустріальний крок.
Жагуче серце чоловіче
воліє досягти зірок.
Безмежний порив безупинний
людських натруджених плечей.
Що більший ставимо будинок,
то більш горить огонь очей!

Кругом оновлених будівель
збираємо людей нових.
Понад залами покрівель
підноситься бадьорий сміх!
Будуємо верхи будівель,
обвівши колом риштувань.
Коли ж залами покрівель
черкаємо небесну грань, —
встає високою дугою
нестримний порив навкруги.
Будівлю власною рукою
будують скрізь робітники.

1927

НАСТУП

Арктичний край.
Крижаний простір —
закутий горами кругом,
що заступають з високостей
своїм засніженим хребтом
усякий теплодайний подих
серед погашених зірок.
Ніколи сонце там не сходить,
не ступить чоловічий крок!
Крижаний край.
Північний морок.
Замерзло полум'я павік.
Колись давно суворий ворог
лунку країну переміг.
Ні казок, ні легенд, ні міфів
не залишилось про борню.
Усюди саванами вкрито
останні вибухи вогню.
Північний край.
Арктичний спокій.
Віками той же краєвид.
· · · · ·
Та до чийх це смілих кроків
прислухується цілий світ?!

Невже почався знову наступ
супроти білих берегів,
гарячих, радісних, зірчастих
людських розпалених огнів!
Кричить засніжене повітря,
зубами помсти кригу б'є.
Північний вітре, темний вітре,
пусте суперництво твоє!
Нехай зриває кутий панцир,
шматує прип'ятий намет,
нехай серед крижаних шанців
вкриває саваном бескет,—
але серцець не розірвати,
не рознести сердечний жар!
Таж цілий світ не може спати,
коли кругом такий пожеар!
Таж цілий світ горить жагою
заклятий край перемогти
і рветься лавою тугою
до зледенілої мети.
Гудуть кругом аеростати,
ламає кригу льодолом.
І тут людина хочє стати
своїм розіп'ятим шатром!
.
А сніг мете, а буря висє
супроти крихітних огнів.
Ні кайлом, ні ціпком, ні кием
не розшукати їх шляхів.
Схилились голови камінням
під помахом крижаних лоз.
Але кругом уперто лине
коротке й стисле SOS!
Але кругом обабіч чути

у відповідь уперте: «Йдем!»
І раптом вибухають груди
високим сонячним огнем...
Арктичний край.
Північний морок —
серед заметених стежок.
Але і в цих нічних просторах
ступає чоловічий крок!

1927

СИНІЙ РАНОК

Летять у даль знамена
над гучномовним містом.
Безумних і шалених
скликають урочисто.

І крешуть копитами
під ними лунко бруки,
стікаючи струмками
ранкової розлуки.

А запашне повітря
вдихають міцно груди,
розкривши проти вітру
жагою серце скуте.

Завзятих і хоробрих
скликає синій ранок.
Який високий обрій
серед міських паланок!

Летять у даль знамена
безумно і шалено...
А гучномовне місто —
симфонія врочиста.

1928

ГУДУТЬ СЛОВА

Дзвенить ритмічний подих
міцних уламків слів.
О, скільки тут проходить
різних голосів!
Встаю...
І прислухаюсь.
Трамвай натис дзвінок.
Крицево вухо крає
густий бадьорий крок.
Сходи.
Тротуари.
Коли ж розкрив вікно, —
немов прорвали води
камінне порохно...
Зненацька східним краєм
з-за обрію літак!
І містом я ширяю
із піснею в руках.
Світає.
Сонце сходить.
Назустріч мідь гудка.
Здається, до заводу
прийшла сама ріка.
Спинивсь.

Пірнаю в масу.
Немов одне лице.
Працює повним часом
словоливарний цех!
Всміхається робота.
Стаю.
Гудуть слова.
Працює повним ходом
і серце, й голова...
Крицевими рядками
лягають голоси.
Не можна їх роками
нікому загасить!
Тремтить метал сторінок
під цяточками слів.
Ми пустимо в ужиток
поему наших днів!
Індустрія країни
відбилася кругом.
Ритмічний гомін лине
гартованим рядком.
Щодня кипить робота.
Працює кожну мить.
Нехай крицевий подих
поемою дзвенить!

Дзвенить міцний уламок
по селах і містах.

.

Минаю синю браму.
Спинаю шлях...
Схиливсь.

Відпочиваю.
А м'язи у руках
уже новий шукають
такт!

1928

ДОРОГА

Дорога.

Станція.

Сигнали.

І знов у далеч колія,
де не 'дного колись загнали
в залізо кутого коня.
Не зупинялись ні хвилини
на стародавньому шляху,
де порив прапорами линув,
скипівши кров'ю на снігу.
Коли ж чие спинялось серце,
несла вперед його мета.
Таж цілий край ось-ось зірветься —
дороги, станції, міста!
Не зупинялись ні хвилини
вітри, і люди, й колія.
Здавалося, ніщо не спине
в залізо кутого коня!..
Горіли верстви, гасли весни.
...Але ж розгонився вперед,
черкаючи шатро небесне,
сталевий гострений багнет.
Безтямно розрізали груди
густий повітряний кордон.

Кругом гули вітрами люди
супроти марних перепон.
Жагуче розтинали простір
своїм диханням кожну мить.
Ніякий навіжений розстріл
повік не міг би їх спинить!
Полки.

Походи.

Перемоги.

Таж гомонітимуть віки
піснями нашої епохи,
розтявши ними береги!
Навколо відгомін лунає
дзвінкими гонами щодня.
Безмежно, без кінця, без краю
лягла залізна колія...
І я повік тепер не можу
не пориватись до мети.
Така нудна, така ворожа
утома тихої ходи!
Дорога.

Станція.

Зупинка.

Рушайте, потяги, вперед!
Таж кожна згаяна хвилинка
затримує в майбутнє лет...
Але озвалися сигнали,
і знов у далеч колія.
Утома,
зупинки,

вокзали —

не зупинити їм коня!

РЕСПУБЛІКА

Стоїть мій пізній день.
Замисливсь.
Куди ж республіку шляхи ведуть?
Виблискує снігами помсти Вісла,
хитає кручами закутий Прут.
Мете й мете.
Чекає Україна.
Навколо гомонять дроти антен.
Здається, що загрузли по коліна
стовпи лунких гігантських веретен.
І день і ніч республіка працює,
видзвонюючи ритмами машин.
О часе мій!
Невже ввіллю я
і свій розгін
у цей суцільний гін?
Суцільний гін терпкої крові
крізь пелехатий вітер-сніговій.
Мете й мете.
Виблискують підкови
баских і вірних коней огневих.
Палає сонце у рясних заметах,
простягнувши промінь списом, золотим,
що протинає на крутих бескеттах

засніжений і кучерявий дим.
Заметено дороги.
Україна
шукає цілий вік свої шляхи.
Ще не один загін загине
серед зимової карпатської юги!
Засипала снігами завірюха
і колю, і річку, і місток.
Ні цятки,
ні тепла,
ні звуку
серед заметених порошею стежок.
Виблискує снігами помсти Вісла,
хитає кручами закутий Прут.
Зимова паморозь нависла,
заслала саванами путь.
Засипала метелиця дороги.
Але у нас гудуть дроти антен!
Здається, піби чути кроки
дзвінких розгнudzаних пісень.
Республіка працює безупинно,
видзвонюючи ритмами машин.
І скоро об'єднає Україну
суцільний робітничий гін!
Застиг мій вірний день.
Чекаю.
Куди ж республіку шляхи ведуть?
Ось-ось од краю і до краю
проляже рівна путь...

МІСТЕЧКО

Дихнуло давниною.
Обірвався
брукований і перетятий шлях.
Крутнулась кулею
і впала під горою
розіп'ята заулками земля.
Лежить руїною,
послалось плазом
забуте марево недавньої пори.
Ось-ось лунким вечірнім часом
останній спомин догорить!
Заклякло перелякане містечко,
немовби під ножами коліїв,
коли галопом, скинувши уздечки,
скажений гул заулками летів.
Шумлять часи...
Воно ж принишкло,
застигши край накочених доріг.
Хіба що верби привітають нишком
далекий відгомін червоних віх.
Крутнулась кулею
і впала під горою
розіп'ята заулками земля!
Розтятий надвоє глибокою рікою,

камінний мур здивовано закляк.
Багато їх сховалося за браму,
піднісни руки й голос догори.
Здається, часом і тепер ночами
стікає кров'ю навіжений крик.
Рвонулися, злякавшись, заулки,
кругом урозтіч обертом пішли.
Ніде-бо не знайти притулку
серед північної туманної імлі!
Упали навznak, корчилися безтямно,
розсипалися, згорбившись, навік.
Коли ж розвіялась кривава пляма,
безумний привид зник.
Стою один.
Містечка не пізнати.
Крутнулась обертом розіп'ята земля!
Конає син.
Голосить мати.
Мов серце, рветься шлях!
Мов серце, рветься шлях на шмаття,
а хати врозтіч пицьма приросли.
Високе ж непогашене багаття
щовечора й тепер встає з імлі.
Заклякло перелякане містечко,
немовби під ножами коліїв,
коли галопом, скинувши уздечки,
скажений гул заулками летів.
Здається, стародавнім кладовищем
пройшов колись жахливий землетрус!
Стою один.
Підходжу ближче.
Здивовано дивлюсь.
Дихнуло давниною.

Обірвався
брукований і перетятий шлях.
Крутнулась кулею
і впала під горою
розп'ята заулками земля!

1928

ТРУС

Коли встають споруди
уверто кутих слів
про шахти і про гуті
республіки фронтів,
про темпи і про зміну —
супроти перепон, —
я згадую країну,
яку синнів кордон.
Кордон синняє слово,
межа гнітить думки.

— Вагон до Здолбунова! —
З'являються шпикки.
Припало їхнє вухо
до всіх непевних уст,
що їх забити б туго,
зробивши чемний трус.
І нишпорять очима
по всіх лихих кутках,
щоб кожного затримать
без певного квитка.
Жандари стали роєм —
пильнують кожний рух.

— Чи є пекельна зброя
і більшовицький друк! —
Обмацують навколо
і риються в серцях.
Либонь, звичайне слово —
це зброя у рядках.
Лякають їх споруди
уперто кутих слів
про шахти і про гуті
республіки фронтів,
про темпи і про зміну —
супроти перепон...
Західна Україно,
і доки твій кордон?!

1928

НОКТИОРН

Ввірвавсь у темінь.
Віч-на-віч.
Розтявши гуком піч,
крицево пізній паротяг
прощальний стяг
простяг.
Зриваю ремінь,
щоб не шик
тугих плечей моїх.
А далиною ніч тече
мільярдами очей.
Мигтить сузір'ями повік
безмежний водоспад.
Невже в заулках світових
кругом віками сплять?
Затих куток...
Немов земля,
затих і чоловік!
Зненацька мій упертий крок
піввав нестримний крик.
Уп'явся у пам'ять гострий крюк
чиїхсь благальних слів.
Верхів'я ж випростаних рук
встає із-за бугрів.

Тумани від тужавих кіс
заслали дальній шлях.
Здається, чорний обрій стис
усесвіт у руках.
Одчай невилпаканих хмар
розтяв чпюсь мету.

.

Жахливе стовпище примар
спинилось на мосту.
Це ж я колись покинув їх,
щоб не вертать повік.
Невже ніде ніяких змін
серед людських руїн?
Такий же повітовий сон
канарок і міщан
крізь павутиння від запон
на вікнах із оман.
Такий же навіжений жах
заулків і кутків,
коли горить зогнилий дах
під прапором огнів
і тліє пір'я від перин —
цей найдорожчий скарб!

.

Я на мосту стою один,
немов який ліхтар.
Навколо вікова пільма.
Страшний кутковий фронт!
Розвідку зроблено.
Дарма.

Я повернуся знов.
Стискаю ремінь,
щоб і ніч
стягти узлом тугіш.
Адже ж крізь темінь
паротяг
зустрічний стяг
простяг.

1928

ОЖЕЛЕДЬ

(Німеччина)

Одлига одлягла.
Ударили морози.
Ось-ось вони заулки закують.
Але вітри негадано заносять
туманом кожен кут.
Непевністю пройнявшись хисткою,
температура балансує,—
нуль.
Тримаючись непевною рукою
лякливо за ціпок,
немов за пульс,
спізнілий черевань так само балансує
серед заулків тих,
що кригою взялись.
Раптова ожеледь
кешкує,
зламавши рівноваги вісь.

1929

ЗАХІДНА БАЛАДА

Петлею стягнули
квадрати квартала.
І клямка у дверях
нервово заграла.

Петлею стягнули.

Забрали жандарми.
Не серце, а птиця!
Мурована клітка —
вечірня в'язниця.

Забрали до клітки.

Іржава солома.
Зогнила колода.
А кров'ю на стінах:
— Свобода! Свобода!

Кров'ю на стінах.

І рветься у далеч
заклякле обличчя.
Здається, опівночі
партія кличе.

Партія кличе.

Але через мури
ні слово, ні вітер!
Гарячою кров'ю
зрошені плити.

Зрошені плити.

Примара кістками
черкає об камінь.
Розчавлено мозок
важкими роками.

Розтерто віками.

Кривавого вечора
згряями круки.
Петлею на зашморг
скручено руки.

Петлею на зашморг.

Жорстоко урвалась
тюремна балада.
Проте через морок,
мов ціль і мов цята,
заграли прапóри.
— Червона Україна? —
Вечірньою зіркою
впав на коліна.

ДВАНАДЦЯТИЙ

Немов ліхтар серед майдану,
стою, схвильований, один...
Ось-ось хлюпне осінній ранок
нестримний робітничий плин!
Ось-ось розкрається повітря
густим роз'ятреним гудком!
Дивлюсь обабіч.

Чуйний вітер
теж прислухається кругом...
Устали гострими шилами
ряди будівель крізь туман.
І дерево, й залізо, й камінь
прорвало коло риштувань.
Прорвали марево інерцій,
простягнувши руки вище хмар.
Нестримне будівниче серце
зриває зрушений тягар!
Будівля помахом крилатим
підносить полум'я своє.
Четвертий...
восьмий... і десятий,
і вже дванадцятий встає!
Встає і сонце за майданом.
Черкає обрії кругом.

Хлюпнув осінній синій ранок
високим кованим гудком.
Загомоніли водоспади
грудей, і кроків, і очей.
Нікому їх не перетяти —
плече в плече,

плече в плече.

Вгинаючи нестримним кроком
широкий обважнілий брук,
гряде індустріальний похід,
суцільний трудівничий рух.
Пірнаю я також у порух
м'язистих рук і пружних ніг.
Підносить риштування вгору
своїм зусиллям робітник!
Устали гострими шпильями
ряди колон у далечінь.
І дерево, й залізо, й камінь —
бентежний будівничий гін.
— Тримайся лівого бар'єра!
— Щільніше!

— Сміливіш!

— Наддай! —

Біжать нестриманим кар'єром
підмурки... поверхи... літа...
Будівля помахом крилатим
підносить полум'я своє.
Четвертий...

восьмий...

і десятий,

і вже дванадцятий встає!

1929

НІЧНЕ ВІКНО

Стою один. У пибку зазирає
Балада тасмшча піч.
А місяць світить вищербленим краєм
однаково під порохом сторіч.

І байдуже йому, що іншим людям
доводиться під місяцем не спать,
що скоро будь йому, як і земля, закугим
у нащир ненорушних естакад,

що по шляхах нечутного промішя
проляже корабельний рейс,
де люди жаром різатимуть синім
жахливу темряву небес.

І дивуватимуться злякано сузір'я
людським, небаченим, новим зіркам.
— Невже оселею якогось звіра
призначено горіть і нам?

І тільки місяць дивиться спокійно,
як і раніш, у стомлене вікно,—
не відає, що думкою людина
уже його приборкала давно.

Стою один. До мене заглядає
високий і тривожний світ.
А місяць світить вищербленим краєм
однаково на протязі століть.

1929

ПОРИВ

Країна гомонить,
плануючи роботу.
Здіймаються звияжно
стяги димарів.
Прослалась колія
великого походу
найдальших закутків
майстерень і дворів.

Заслали небосхил
риштовання й загати —
ніщо не перетне
гучне

змагання

мас.

Нехай цей робітник
стоїть коло верстата,
але він рухає
і просторінь, і час.

Але він рухає
республіки конвейєр,
упертим натиском
вирівнюючи круг.

Герою наших днів,
пильнуй снаги своєї,
щоб швидше засіяв
далекий виднокруг.
Надходять звідусіль
звідомлення про темни
найдальших закутків
майстерень і дворів.
Коли ж лежить свердло
або гуляє гембель,
схвильований завод —
прорив!

прорив!

прорив!

Країна гомонить,
тамуючи турботу.
Здіймаються звитяжно
поклики гудка.
Нікому не зламать
сплановану роботу —
тут певний вимір літ
і точний лік декад.

Нікому не спинить
ентузіастів гомін.
Мащини клекотять
з добою геть у такт.
Потужним порухом
комун,

копалень,

домен

виконує свій план
республіка звитяг.

По цехах і кутках
щодня встають бригади,
щоб рухати гуртом
і просторінь, і час.
Коли працюють скрізь
без зупинки верстати,
хвилює цілий край
гучний ентузіазм.

Надходять звідусіль
звідомлення про темни
пайдальших закутків
майстерень і дворів.
І гостре свердло,
і вивірений гембель
злились в один порив —
порив!
 порив!
 порив!

1930

ПИЛІ І ПАЛІ

Встають споруди Дніпрельстану,
черкають синю далечінь.

А їм —

ввижаються гетьмани,

кричать:

— Затримайте розгін,—

і агітують за барокко,

обстоюють церковний стиль...

Щоб відродить свою епоху,

здіймаючи ворожий пил.

Але підносяться обіруч

кругом конструкції споруд,

що мають вивірену міру

і певно вирішений кут.

Здіймається, неначе гасло,

дзвінкий гартований метал.

Навіки згарище погасле

розвіяв будівничий пал!

Навколо простяглись масиви

озорених людьми століть.

Ось-ось риштовання рухливе

перепланує цілий світ!

1930

ФРОНТИ

Дороги сходяться...
Розходяться дороги!
Нікому їх ніколи не сшиють.
Хвилинна зупинка.
Сигнал.
І знову ноги
рушають краять
снокій далнини.
Забута стація.
Дзвінок.
І знову поїзд
мене з перону кличе на фронти.
Куди не кинь —
навколо у двобої
триває боротьба,
змагаються світи.
Затих вокзал.
Рушає поїзд.
Простягся шлях
на захід і на схід.
Тривожний стрілочник
махнув рукою.
Одкрито семафор
на повний хід...

Кругом фронти.
Рушають ешелони.
На захід і на схід
прослалась колія.
Ось-ось навіки
розітне кордони
безкрая течія...
Нестримна цятка
світового руху,
уперто краю
повертаю вісь.
Куди не кинь —
обіруч виднокруга
фронти безкрайо
колом простяглись...
Невтомний стрілочник
махнув рукою.
Одкрито семафор
на повний хід.
Земля крутнулась раптом підо мною
на безліч миль і літ!

1930

ТРУД

Високе полум'я черкає цеглу,
яку ми кладемо
серед блискучих брил,
звідкіль тугим ковшем
черпаєм землю злеглу,
натягши троси геть,
неначе вузол жил,
отих напругих жил,
що рухають підойми,
стягають блоки
і ведуть домкрат,
що котрий рік уже
не зазнають втоми,
будують край новий
і впертістю горять.
Високе полум'я
проймає м'язи...
Лежить земля,
інертна і глуха.
І ось її вагу
уперто рушать разом,
тримаючи звитяжно
простір у руках.
І ось її вагу
вимірюєм на роки,

щоб точний облік був
спланованих робіт.
І котрий рік уже
не стишуєм ми кроку,
будуєм край новий
на захід і на схід.
І, звівши в височінь
озорену країну,
зміцняємо будівлю
спрагою мети:
вона кермує зір
і розправляє спини,
наснажує чуття
і інтелект
у тих,
що зрушують вагу
і рухають підойми,
стягають блоки
і ведуть домкрат,
що котрий рік уже
не зазнають утоми,
будують край новий
і впертістю горять...
Високе полум'я
черкає руки,
що певно цеглу
палену кладуть.
Її ніколи вже
тепер не зрушать дуки —
геройством осіяв
країну
нашу
труд!

1930

ТІНЬ

Хай скиглить пес
серед будівель!
Але йому не зрушить
гінкого потягу покрівель,
немов стрімчастих верховіть,
крізь пелену густих туманів
кудись у далеч,
вище хмар.

Ось-ось повік уже розтане
непевне марево почвар...

Хай скиглить пес
серед подвір'я!
Але кругом уже встають,
немов якесь струнке сузір'я,
зриваючи тенета пут,
встають кварталами будинки,
здіймаючись у далечінь.

А клятий пес
припав до стінки,
припав до стінки,
наче тінь.

1930

УРОЖАЙ

Ідуть у поле жито жать
бригади з піснею з-за гаю.
Женцям під вітром майорять
русяві кучері врожаю.

Кругом хвилюються степи,
рясними гнуться колосками.
Лежать під балкою снопи,
у копи кладені зірками.

І всюди чути дзенькіт кіс,
немовби гомін од весілля.
Товариш Урожай приніс
нам щастя в степове дозвілля.

Немов лункий далекий грім,
туркочуть гонами комбайни.
Встає над полем золотим
життя щасливе і врожайне!

Ми зберемо врожай стократ!
Ідуть колгоспники з піснями.
Зійшла по всій Країні Рад
зоря достатку над полями.

1930

ВОЛОДИМИРУ МАЯКОВСЬКОМУ

Ні,
не вмер поет!
Ні, не поглине
чорна мла
його пророчих віч!
Трудно уявити домовину,
а у ній —
того,
хто краяв гуком ніч,
хто щодня —
поет і агітатор —
закликав з трибуни
всюди,
скрізь
все вороже вперто руйнувати,
будувать
в боях
соціалізм,
хто навік замріяним канаркам —
хай не шкодять! —
голови звернув...
Ленінград,
Баку,
і Мінськ,

і Харків —
всюди чуть його поем луну!
Звідки лине неймовірна звістка:
— Володимир Маяковський
вибув з лав?..
Нібито якимсь пекучим приском
хтось торкнувся
кожного чола.
Ні,
не вмер поет!
Ні, не поглине
чорна мла
його пророчих віч!
Трудно уявити домовину,
а над нею —
траури облич...
Міліон облич
схилились разом.
Та жалобі не спинити лав!
Він завжди із робітничим класом,
що його в піснях
він оспівав...

1930

ЛЮДСЬКИЙ ПЕЙЗАЖ

Ранок

Неясний порух. Ледве зводить
своє плече рожевий куц.
А сонна кузка проти сходу
ладнає човен у ставку.

Чіпає землю срібним краєм
поземний промінь, мов аркан,
і зашморгом вітрець лигає
тремтячий, зляканий туман.

Повітря ллється через вінця:
ось-ось розхлюпає рука!
Метал ранкового червінця
дзвенить на росяних стежках.

Горою простяглася валка
блискучих крил. І з-за воріт
ступає сонце через балку —
неначе вперше бачить світ.

Та ні! Це велетень людина,
спочивши, випростала стан.
І перед нею в цю хвилину
кругом схиляються жита...

Південь

Охляло повітря в гарячих пісках
з сипкого повітря, з пилкої юги,
що терпне у пучках і сохне в ногах,
заславши обніжки, облігши шляхи.

Кругом підширає крутий небосхил
не плетиво балок — склепіння бугрів.
І сушить їх спека, і миє їх пил,
а колос од згаги до цурки згорів.

Ні вітер не крикне, ні птах не ячить,
і спраглий колодязь запався у полях.
Заклякла долоня, стираючи піт
на схудлих обличчях, на жовтих щоках.

А сонце палає, а сонце гучніш
стискає, схиляючи крокви плечей.
І тільки жорстокий і впертий комиш
не гнеться в обіймах безумних очей.

Та звідки взялася ця зламана тінь? —
І вітер повіяв, де снить далечинь...
Людина стомилась, хитнулася: — Пить! —
І зразу всміхнулася у небі блакить.

Вечір

Опадає вечір. Цятками кружляє
на тінистих смугах стомлених стежок.
І здається обрій казаном безкраім,
звідкіля стікає сонячний струмок.

Чи дерева гнутья, чи упала птиця! —
промайнули хмари, загули вітри.
Западає листом золота криниця.
Наступає вечір. Гаснуть прапори.

Колихнулись трави і зайшлись росою:
в тіло пов'їдався лишаями пил.
Запізніла зграя ключкою гнучкою
зачешила дзвінко степовий ковил.

І долини й гори, і яри й байраки
узялись туманом, заплили кудись.
Тільки часом вирне завітніла бляха
місяця старого, що гачком повис.

Западає обрій, сповнений одчаю.
Наступає вечір. Гаснуть прапори.
Стелеться людина. Вечір укриває.
Тільки серце наше і вночі горить!

1930

РОБОТА

Щодня вантажимо тягар
суворі,

мов піт,

роботи.

Упертого змагання жар

перемагає перешкоди.

Заповнено ущерть добу

вагою творчої тривоги.

Коли б зненацька не забуть

якогось гвинтика епохи!

Горим огнями кіловат

щодня,

щовечора,

щоночі.

І навіть ніколи узять

окраєць пестощів діточих.

Майстерня,

збори,

промфінплан —

нестриманий рушій тривоги.

Але не знаємо знемоги,

будуєм вперто

Дніпрельстан!

1930

РЕЙС

Нічний провал.

Щодня.

Планово.

Невже затримає ходу?

Ні!

Завтра люди встануть знову

свою вантажити мету,

щоб закінчити за декаду

початий переможно рейс.

Дивлюсь в вікно.

А звідти радо

встає ранковий промінь рей!

1931

СЛОВО

Застигла аудиторія.
Чекає.
Завіса оголила цілий світ.
А серце стукає безкрає,
нестримано
тремтить...
Хто зрозуміє неспокійний голос,
кого обійме полум'я чуття?
Здається, оточило щільне коло
прихильності і опертя.
.
Але напружилася стисла ффраза,
пройнявши упередження кутків.
Застигла аудиторія.
Німіє маса
від несподівано упертих слів.

1931

ПАФОС

Вирує пафос,
гомонить,
піднесений потужним часом.
Кругом країни двигуни
зарухали нестримним пасом.
Ніщо не може зупинить
республіки тривожний пафос!

.
Коли так може працювати
мій гомінкий і впертий край,—
тоді рукава засукай
і ти,
мій неспокійний пафос!..

1931

ПЛАН

Уперто стиснуть м'язи.
Працювать!
Як не стає доби,—
спинити спад
вечірніх шат,
подвоїть хід
орбіт.
Коли ж умить
кругом заступить
утоми золотий туман,—
ти,
серце,
вщерть затисни шруби
і виконай свій план;
ти,
серце,
бий безперестанно,
не зупиняйся,
переможно бий!
Нікому не зламати плану
людської боротьби...

1931

ЗМІНА

Смеркає.
Идуть на відпочинок.
Але роботу не спинить!
Одразу заступає зміна
міцних цвяхованих чобіт.
Вона приходить без запізнь,
щоб заступити авангард.
Замість одних бригад залізних
стає їх декілька, бригад...
І скільки б їх не йшло з заводу,
стають на зміну без числа.
.
Світає.
Знову на роботу
чергова партія прийшла.

1931

ОРАТОР

Безкраю тишу
крає гук
уперто кутих слів,
що йдуть в облогу кожних вух
і рушать сон голів.
Коли ж підноситься рука,
звільняючись
від пут,—
лунає слово, мов наказ,
розтявши темний кут.
Хитнувся тулуб,
а кулак
затис останній крик.
Здається,
раптом вбито гак
у весь ритмічний біг.
І хвиля тіл
хитнулась вмить —
чекає блиск очей.
Гукніть —
і підуть у похід,
плече в плече!

1931

Р У Х

Спанився поїзд серед поля.
— Чого стоїш,
затримав рух?
Не зупинятися ніколи
серед найбільших завірюх —
таке моє постійне гасло,
що непокоїть кожну мить.
Коли б і сонце геть погасло,
я маю рухатись і жить.
Чого стоїш?
Під час причалу
одноманітна гра речей.
Не вабить спочинок вокзалу
моїх натруджених плечей!
.
Рушає поїзд.
Затремтіла
кругом земля.
І раптом рух
напружив машинову силу,
прорвавши зледенілий круг.

1931

ПОДОРОЖ НА ДНІПРЕЛЬСТАН

Дорога лине
серцю в такт.
Прослалась рівно путь широка.
Світає.
І встає мета,
немов затока синьоока.
Над обрій
станція встає,
встає Велике Запоріжжя.
Крізь далеч ледве пізнаєм
його історію колишню.

Світає.
Сплескує навкруг
гармонія струнких конструкцій.
Схилившись над мостом,
мій друг
захоплений снагою рук цих,
що рвали камінь узбереж
і зупиняли вир порогів,
щоб світло розлилось без меж
серед просторів і розлогів.
І води тислись під мостом,
затримуючись між биками.
Але гули вони кругом
цілком новими голосами!

Немов натхненний той оркестр,
веде мелодію мажору,
здіймається електросплеск
серед замріяних просторів.
І ми очима уп'ялись
у далеч,
за Дніпро,
за гатку...
Вкривається огнями скрізь
країна буйного достатку.
І простягається навпрост
за обрій,
у степи,
в райони
прямий, як поривання, тріс,
зірвавши геть нічну запону.
І, наче стріли, мов шляхи,
врізаються обіруч пруги,
ударившись у береги
вольтажем дужої напруги.
Високої напруги струм
проймає твань і морок рушить.
А скільки сил і скільки рук
у таємницях цих споруджень,
якими править більшовик,
з-за пульта даючи сигнали,
щоб освітлити Комуни вік,
майбутнього осяять далі...
Цей інженер — він мрійник теж.
І в час, як ми його зустріли,
серед високих узбереж
він шикував, припалий пилом,
свій точний і суворий фланг,
якого вже ніщо не спине.

Працює гордо Дніпрельстан,
і генератори, й турбіни...
І вже стрічає світлий день
озорену бригаду нашу.
Усе, що мріялось, іде.
І проти вже ніхто не скаже!
Фантазія.
Проекти.
— Так...
Тепер вам досить є роботи! —
Цвітуть сади.
Гудуть міста.
Поля небаченої вроди.
Запались,
зникли,
одійшли
часи історії минулі.
І де стояли лиш вали,
де дні найтяжчі промайнули,
тепер стоїть тут інший стан,
стан переможної когорти,
що ставить гордий Дніпрельстан,
що Дніпрельстан будує гордий.
І, наче стріли, мов шляхи,
простерлись троси через гатку,
здіймаючись над береги
вольтажем
буйного
достатку.

1932

СОРОК МІЛЬЙОНІВ

Кругом реклама,
Скачуть числа.
— Дешевий крам! —
На кілька гін
крізь золотий вечірній присмерк
гукає преїскурант вітрин:
— Цигари.
— Фрукти.
— Шоколади.
Усяких марок.
Різних фірм.—
Кругом хвилюють водоспади —
реклами світляної вир.
Мінливими огнями кличе
кафе,
біргале,
ресторан.
Скривились хтивістю обличчя
від пенажерливих оман.
— Дешевий крам.
Усе за марку! —
Розпродается цілий край.
Розбризкує рекламна чарка
блискучий світляний коктейль.

Невже впилася Фрідріхштрасе?

Розваги.

Танки.

Кабаре.

Стоїть рядами біля каси
страшний калейдоскоп ліврей.

Вони вигукують беззубо:

— Великий вибір!

— Голий жанр! —

Кругом живим торгує трупом
уже підтоптаний крамар...

— Дешевий крам.

Заходь і пробуй!

Усякий розмір,

різна масть.—

Чекають хазяї на здобич
біля порожніх майже кас.

— Лафіт.

— Амброзія.

— Олива.—

Реклами світляної чад...

Йому ж хоч би

той кухоль пива!

Йому ж хоч би

той хліба шмат!

Неначе привид,

скачуть числа.

Але ж і пфеніга нема!

Рука знесилена повисла,

немов іронія сама.

Вона могла б іще жбурнути

давно порожній гаманець.

Щодня стоїть за кожним кутом
тут не один такий їдець!

Підземка кидає сюди їх —
усякий безробітний гурт,
що віддає на товстошійх
і сон,
і сніданок,
і труд.
І сон,
і сніданок,
і працю —
тут дешево так продають!
— Дешевий крам.—
І числа скачуть.
І тут,
і там,
і там,
і тут.
Він заблудився зовсім
серед різних чисел.
І скільки без роботи —
не пам'ятає тяж.
Здається, клятий голод
останню силу виссав.
Його дратує привид.
Він стомлений без меж.
Але упасти ніде,
коли кутка немає.
На вулицю гер шуцман
учора вигнав геть.
Спинися серед руху.
Черкає чорним краєм
між світляної хуги
безглузда завжди смерть.
— Смерть!
Смерть блискучим колам

ратуш і парламентів.
що тупо на фотелях
санкціонують лад.
Смерть...
Смерть численним трестам,
що пазурами ренти
хотіли б світ зажерти,
немов прибутку шмат.
Смерть!..
Раїтьє і генералам.
Банкірам і міністрам.
Цяцькованих їх трупів
давно чекає Шпре...—
Схилився на поруччя,
страшної втоми вістря
проймає тіло наскрізь,
знеможене й старе.
Спокійно і пестливо
ріка щоденно миє
своє іржаве гирло
втопельником новим.
І не одне тут лихо,
і не одна тут мрія
розвіялись назавжди,
неначе млистім дим.
Дим застилає берег,
і крізь його запону
кругом маячать цятки
розбрижканих огнів.
Перед очима кола
рекламної горгони,
нужденної коханки банкірів і купців.
Кругом дратують блиски
брехливої принади

цих безнадійних чисел
продажної ціни.

Навколо скачуть числа.

— Ель.

— Кекси.

— Шоколади.—

Без пфеніга й роботи
не приступить до них.

Вхопився за поруччя.

Таємна вабить річка.

Без пфеніга й роботи

здається чорним світ.

Нехай вечірнім містом

горить рекламна звичка,—

без пфеніга й роботи

один лишився квіт.

Без пфеніга й роботи

ілюзій не буває.

Але куди дівати

свій мозок,

руки,

хист?

Аж ось роздерла небо,

від вивісок строкате,

страшна мара реклами,

простягшись через міст.

Спалахує огнями,

закутими у шкельця,

пічне безумство чисел,

крикливих і бридких.

— Немає безробітних! —

Навіщо так сміється,

знущається над світом

оцей блюзнірський крик?..

...Але, здається, дійсно
питають про роботу...
— Для виробу протезів
беруть робітників...—
Надійний виблиск літер
хвилює чорну воду.
Вхопився за поруччя.
— Робота?! —
Занімів.
Немов протез хвилює
безруких і безногих,
спалахує надія
роботу теж дістать.
Підвів обличчя вгору,
кістляве від знемоги,—
пад Ведінгом палає
замучена мета.
Спалахує огнями
надія на зарібок.
Який пухкий краєць
і затишний куток!
Чекає.
Сяють цятки
сліпучим смолоскипом.
Аж ось
йому назустріч
гукає привид-смок.
— Беруть лише безглуздох,—
гукає гад із неба.
Аби зміцнить конвейсер
безглуздового ладу?..
Хитнувся від утоми.
Упала раптом кепа.
Для більших зисків треба

худобу їм худу.
Щоб не робили страйків,
не вимагали плати,
щоб рухалися тупо
весь час у такт машин.
А річка ясна шкірить,
кепкує дно прокляте...
Тікати швидше звідси!

.
Назустріч гам вітрии.
Сміється клятий привид
безтямної реклами.

Дурниця.

...Марка.

Пфеніг...

— А де ж його узять? —

Без спраглої роботи

окутує нестяма.

На фабрику безглуздя

вертатися не варт!

Він знову безробітний.

Навколо ж не зважають.

Кафе.

Пивниця.

Дансинг...

А він голодний знов!

Перед очима цятки

від спраги і одчаю.

Вирує біль протесту,

і б'є у скроню кров.

Невже?..

Туман навколо.

Стривай...

Ось-ось згадаю.

Спинився біля скверу.

Вхопився за гачок.

Чекайте!

...20

40...

Зростають цілим краєм

реєстри безробітних —

дітей, старих, жінок.

І не прорву я коло

армії своєї,—

ми вийдем на роботу

ось-ось своїм гуртом.

— Нас сорок мільонів!

Чекаєм ми на неї.

Усім робота стане

й рушницею, й свердлом.

Він вирнув із потоку.

Він влився у потік.

Пройшовши кілька кроків,

він упізнав своїх.

Навпроти безробіття

Дім Лібкнехта стояв.

І клас його покликав.

І він пристав до лав.

КИЇВ

I

Не раз ти у боях стояв
супроти дуки-душогуба.
І вже навіки ти прогнав
бандита із шликом та чубом,
білогвардійця й глитая,
щоб не терзали більше міста!
Лилась за правду кров твоя,
священна, світла, промениста.

Тебе в дорозі до мети
повік не можем ми забути.
Адже нещадно бився ти,
ламав кільце вороже, люте,
щоб не знущались більш кати;
і «Арсенал», і Голосіїв
ішли, розгнівані, змести
намул ворожих чорторіїв,
востаннє винищить пости
триклятих виродків. І Київ
і досі згадує той день,
коли проходили герої
під переможний грім пісень...

А нині, світлою порою,
коли ми згадуем той час,
столичне місто на світанку
вітає щиро й тепло нас,
що йдем цього гучного ранку,
неначе сляний водограй,
спішим бадьоро на роботу.
І зупиняється трамвай
біля нових будов заводу.
Не лиш будови, а й чуття
уже цілком нового стилю.
Натхненна партія звитяг
пильнує більшовицьке діло.
І кидаю я гострий зір
аж до найдалшого району,
де клекотить ремонтний вир
серед колгоспного розгону.
Навколо ж виступає тло
узгір'їв і Дніпра та мрії.
А скільки тут боїв було
за кожну брилу індустрії!
Ще ворог класовий ховавсь
по закутках старого міста.
Гидкий зоологічний сказ
петлюрівця і монархіста!

Та зник трухлявий їх собор
перед будовами новими.
І гавань, і аеропорт,
все місто з вежами струнками,—
воно оберігає міць,
щоб наші захистить кордони.
Щодня над Києвом стоїть
трикутник аероколони.

II

І юних літ одвага,
і сплеск ясних огнів,
і відгомін, і звага
гарячих кутих слів,
і спрага від музики,
і м'язи тіл тугих,
і молодість, і сміх,
батьорий і сторікий,—
нестримний цей розгін —
лунає всюди він.
Він лине з стадіонів,
із фабрик, із будов,
з майданів, з перегонів,
із армії... І знов
він котить звідусюди,
із скверу, із садка,
де вже встають споруди
у квітах і струмках
і де замість соборів
підноситься навкруг,
немов високий порив,
гігантів перегук,—
і всюди багрянніє
нового людства скрес.
Це ти, столичний Київ,
в огнях і в лунах весь!
Це ти колись недаром
з гвинтівкою ходив
у бій під «Арсеналом»,
у наступ на Поділ.
А нависний той ворог,
з тризубом і орлом,

хіба що десь за морем
ще мріє про берло...
Це ти, столичний Київ,
в огнях і в лунах весь.
І кожен цех тут мріє
про славу і про честь!

* * *

А ген літає птиця,
внизу тече ріка...
Між них встає столиця,
бурхлива і струнка.

1933

ФРОНТОВИКИ

З кварталів передмість
дороги

йдуть

до центру.

З заплених фронтів
трамваї

мчать

сюди.

І чути скрізь
крізь далеч кілометрів
бензевий темп
крицевої ходи.

З майстерень і цехів
рушають делегати —
заулками пройшов
і стиск,

і сплеск,

і рух.

І кров'ю запеклись
відозви і плакати
від запалу сердець,
очей,

і лиць,

та рук.

Схвильоване повітря
крається на скалки.
Багряним гартом
бризнуло кругом.

...І ось

спиняється
трамвайна валка,
щоб рапорти віддати
і словом,

і числом.

Числом і словом
зважаєно натхнення
найбільших побудов,
найменшого гвинта.
І тепло так дзвенять
і назви,

і наймення
бригад передових
на стягах

і в устах.

І вже над містом
піснею снується
врочистий гомін
заводських боїв.
Зійшлась на раду
в піджаках і спецах
пестримна армія
задимлених фронтів.
І хай

безсила

осінь

заглядає в вікна
і листя пикне

на верхах дерев,—
оркестру не спинить!
А повна зала стихне
хіба що
 під аплодисментів рев.
І хай,
 ввірвавшись,
 вітер
крає кривий прапор,—
йому назустріч
підвелась рука.
Стихас.

.

— Рапорт

«Біль-
 шо-
 ви-
 ка».

...І здавалося,
 що кожен агрегат,
кожен цех
 і кожен громадянин
прислухалися,
 чи справно
 гомонять
ричаги,
 лебідки
 й крани,
кожний нерв,
 приладдя
 і деталь,
найдрібніша
 побудова
 кожна...

Перед залю
вставала даль
і здіймалась
курява дорожня...
Станція.
Майстерня.
Кабінет.
Скрізь чекають на підмогу!
Кожне серце
словнював ущерть
індустрійний
відгомін епохи.
І коли
між чисел
і листів
вибухнула
соцзмагання
пристрасть,
враз
завод Артема
підхопив
і Червонопрапорний підтримав.
А присутній молодий поет
теж відчув,
що кожен
його подих
мусить бути відданий ущерть,
має бути відданий достоту —
за мету,
що прапором
горить
у цехах,
на вулицях,
на вежах.

Збори закінчилися. Пізньої пори
повертались люди у міське безмежжя
площ, заулків, цехів
і дворів,
фабрик і майстерень та заводів.
Разом з ними поміж яворів
я також ішов по сходах.
Ледве мріє десь пічпа межа.
Зміна поспішає на роботу стати.
Я ж також патхпелно поспішав
до свого словесного верстата.

1934

СПОГАД НАД РОССЮ

I

Вкриває пил дорогу
край пізнього села.
Чия це тінь з-за рогу
таємно так пройшла?

Заулка не пізнати
серед нічної тьми.
Завмерло все.
І раптом
хтось рипнув ворітьми.

Кому спаде простежить
за ворогом нічним?
Куток.

Пітьма.
Безмежжя.
Густий серпневий дим,
дим оповив подвір'я,
заплутав геть стежки.
А варто б перевірить
заулки і кутки!..

Але не чуть нічого.
Усе туман сховав.

І зненависть.
І змову.
І постать.
І слова.

Хіба що десь собака
безтямно пробіжить.
Здається, чорна мряка
вкриває вражий світ.

Страшною самотою
йому проходить строк.
Куток повито млою —
таємний
цей
куток!

II

А по той бік села
билась плазом імла.
Із огнями в руках
серед тіней хистких
вирушає на шлях
юнь, і пісня, і сміх.

І, схилившись з гори,
вже не сплять явори:
— І куди вони йдуть
крізь нічну каламуть? —
Смолоскипи ж горять
і гукають у путь.
Проминули й узвіз,
що над балкою звис.

Тільки курява скрізь
під ногами знялась.
І луною з узлісь
встав рокований час.

Час нічної роси,
без дощу і грози,
коли кожне зело
вгору віка звело.
І не хилиться вниз
стигле життє стебло.

І не сиплеться геть
кетяг зерен дрібних.
Спека виссала вщерть
міць і спеку із них.
Всюди никне трава.
Серпень...

Жнива...

І летить за обліг
юнь, і пісня, і сміх.
Комсомолец-горніст
крає тишу нічну.
Блиск од грабок і кіс
розбудив далину...

III

Але хитнувся раптом
очей веселих вир.
І стихли співи трактом,
що склав їх бригадир.

— Невже він із району
ще й досі не пасів?..—
І чути аж за гони
тривогу теплих слів.

Найбільше ж хвилювалась
чорнявка куткова,
що вийшла у коралах
на поле у жнива.

Так гірко серце тисло.
— Чому його нема?..—
Здавалось, наче звисла
кругом терика пітьма.

Черкає гадка чоло,
мов помахом крила.
І ось вона спроквола
летить на край села.

І ось у прірву ночі,
немов чайний зойк,
замаяв стап дівочий
горою за місток.

Внизу непевним колом
щербатий обрій звис.
А ген луна над полем
од грабок і од кіс.

До ранку сніп останній
повинен тут лягти.
І жарти.

І змагання.

І план.

І молодик.

І знов лунає пісня
над вихором голів.
І тільки серце тисне,
чекаючи без слів...

IV

Без слів його несли.
І навіть не ридали.
...Але їм із імлі
вставала інша далеч —
риштовань і огнів
в кутках і по заулках,
де б ворог не посмів
шукати більш притулку.
Проходить шерег днів.
Їх проводжають згадки.
Я спогад цей зустрів
над Россю, коло гатки.
коли пускали струм
ясного надвечір'я
між балок і яруг
колгоспного сузір'я.

1934

І СКОРБ... І ГНІВ...

Пам'яті С. М. Кірова

Лягає перший сніг.
І раптом багряніє
на скронях кров...
Чия звелась рука?
Затих трибун і друг.
Яка це гадь посміла
стріляти з-за кутка!
Шумить Нева-ріка.
І пламеніє Київ.
І скорб... і гнів...
І варта на посту.
Безсмертний комунар,
що в кожен рух і дію
втіляв свою мету!
Йому холодне кров
від смертної завії.
Але він кличе знов.
Знов кличе у бої.
А між нових будов
його витають мрії.
Всі —
на пости —
свої!

1934

ВІТЧИЗНА

Під моїм вікном пройшла колона
з співом про Якіра на устах.
А чорнявий командир загону
непохитно в стременах застиг.

Він вдивляється. Його частина
спокій переможців береже.
Кожен снайпер ворога зустріне
кулеметним огневим дощем.

І всміхається привітно і бадьоро
їм Вітчизна зоряна моя —
від тайги далекої й до моря,
де громади кораблів стоять.

І над краєм пролітає поїзд —
повз ангари, ферми і сади.
Стратонавти, техніки, герої
хочуть дивних далей досягти.

Ми працюєм. Ми перемагаєм.
А навколо грона наших дій.
І коли з роботи ми вертаєм,—
ми на лижах — хто кого хутчій?

Під моїм вікном пройшла колона
з співом про Будьоншого в устах.
І чорнявий командир загону
непорушно в стременах застиг.

Він вдивляється. Його частина
спокій переможців береже.
А коли й до нас надійде зміна,—
ми на ворога — плече в плече!

1935

ЗУСТРІЧ

З далеких обрїїв країни
щодня надходять поїзди.
Чим дорогих гостей я стрїну,
що прибуватимуть сюди?

Чим дорогих гостей я стрїну?

В дорозі їх вітають зорі,
і гомонить на вітах лист.
Через поля і через гори
веде найкращий машинїст.

Веде найкращий машинїст!

Долини розкривають зела.
А дітям сняться дивні сни
про подвиги людей веселих.
в яких на грудях ордени.

В яких на грудях ордени.

Дерева простягають руки,
гіллям клечають паротяг.
І раптом хочеться у звуки,
у пісню втілити чуття.

Так хочеться співати пісню!

І вже я знаю, як належить
зустріти дорогих гостей.
Пісень бурхливим узбережжям!
Пісень —
на тисячу
грудей...

Щоб стати з піснею в забої,
ще краще працювати в цеху
і з цєю вийти у двобої
на прикордонному містку.

1935

ПІСНЯ ПРО ДРУГА

По місту з другом я іду,
і все належить нам.
Він зупинився на мосту,
і нас вітають там.

І задивився в далину
смуглявий чоловік.
Свою далеку чужину
покинув він навек.

— Але знайшов Вітчизну я! --
промовив твердо він.
І наче світла течія
зігнала журну тінь.

— Не спав роками я очей —
все мріяв я про край,
де міг би стріти я людей
струмких, як водограй;

де міг би стріти я людей
високих людських прав...—
І виграє глибінь очей
веселкою заграє.

— І стрів я мрію тут свою,
що будить цілий світ.
Живу я з вами у краю,
де так прекрасно жить! —

І підхопили ми гуртом
останнє слово вмиць.
І пісня радісним крилом
над нами майорить.

І прорізає висоту
на задрість ворогам...
По місту з другом я іду,
і все належить нам.

І усміхнувся вдалину
смуглявий чоловік.
Свою прокляту чужину
покинув він навік!

1936

СЛАВА

Над водою небо млою крите,
і мете пургою з-за гори.
Хто здолає простір пролетіти,
де юга, і північ, і вітри?

Не літає тут хупава птиця,
що спішить за гори й океан.
Далечінь. Пустеля. Таємниця.
І густий над прірвою туман.

Тут не чути мови ще людської,
і людських осель не видно тут.
Але чий це подих у двобої
над полярним безгомінням чуть?

Хтось хоробрий вперше розтинає
крижане повітря тут крилом.
Над північним зледенілим краєм
пропливає велет літаком.

Не побачиш тут ніколи птиці,
що спішить за гори і моря...
Лиш на крилах із міцної криці,
де червона променить зоря,

можна над просторами здійматись
і летіти так безстрашно тут.

Слава нашим соколам крилатим,
що проходять зоряний маршрут!

1936

ПАСІОНАРІЯ

Гудуть вітри серед руїн Іруна,
доносять звідти стогін матерів.
І руки зводяться. І серце многолунно
клепоче помстою. І вибухає гнів.

Він прапором на схилах Гвадаррами
здіймається над полем бою вмиць.
Упав юнак, поранений, без тям.
Та зненависть у грудях не спинить!

Нещадніш, кулемет! Меткіш, гармати!
У ворога без промаху влучать!
Гнів спопелить нащадків Торквемади,
що іменем Христа катують немовлят.

Лунають зойки, і встають прокляття,
де проповзли фаланги хижаків.
І руки підвелись. І хочеться гукати
на цілий світ. І пломеніє гнів.

Звелась Пасіонарія над краєм,
мов горлиця над дорогим дитям.
І клич її над морем пролітає.
І чуєм ми. І клянёмось життям.

1936

ІВАН ШУКАЄ ДОЛІ

(Уривок з поеми)

Стоїть над балкою село.
Над яром вулички схилило.
Жагуче погляд свій звело.
У далеч дивиться безсило.
Безмежний степ. Широкий лан.
Глибокий став. Безкраї луки.
Та їх давно загарбав пан,
і люди орють їх для дуки!
Куди не глянь — і поле, й гай.
Та панський гай, і панська нива!
Сумне село. Кругом журлива
лунає пісня. Стогне край.

Прийшла під нагаями «воля»,
царем приборкана лихим.
І кріпаку лишилось поля
хіба що для хреста над ним.
А чим засіять, чим зорати
свою могилу за селом?
Сірома йде у найми стати,
щоб одробить її горбом.
І сохне син. І плаче мати.
Схилилась над своїм дитям.
І людям хочеться гукати:

— Покари лютої панам!..
Невже до смерку працювати,
вставати до світанку знов? —
І вже до пана у палати
луною відгомін пішов.
І починає клекотіти
село над яром Лихоліти.

І підхонили через річку,
і б'є на сполох Чигирин,
і підпалили, наче свічку,
уже масток не один.
Сірома в боротьбі добуде
розкату волю трударів!
І всюди гартувались люди.
На пана їх Голота вів.
І над вечірньою імлою
до помсти закликав Іван.
Безмежний степ, широкий лан
вставали хвилею гучною...

Але вже чути за горою
команду, гук і барабан.
Драгуни сунуть сараною.
Дрижить земля. Радіє пан.
Бодай не згадувать минуле!
Вмивали потом. Кров пили.
А потім і уста замкнули,
щоб гомоніти не могли.
Мов, не було, нема й не буде
ніколи правди на землі.
І в кайдани веліли кути
і сина, й батька на селі.
Щоб не шукали більше люди

святої правди на землі.
Обіруч простяглись дороги
від погорілого села.
На схід людей вели в остроги,
а вниз чумацька валка йшла.
Рипіли мажі під горою
і ледве рухались воли.
Востаннє пізньою порою
на Дін по рибу люди йшли.
І мріялось, чумацька доля —
гуляти вік серед степів.
Не одному ввижалась воля
в далеких мадрах чумаків.
Коли б не так! І тут жахота!
Хазяїн всюди дістає.
Шукає долі Йван Голота
й собі до валки пристає.

Вони над річкою спинились,
кругом лежать край казанка.
І в далечінь луна котилась
від журних співів чумака,
що людям тяжко у дорозі,
волів хазяйських пасучи.
І чумакові у тривозі
не спиться довго уночі.
Хазяїн теплу пуховицю
на ліжко стеле нетверде.
А зморений чумака важницю
собі під голову кладе.
Що дука добре хазяйнує
давно на краденім добрі.
А під дощем чумака пильнує
добро хазяйське до зорі.

Якби було чим оплатиться,
то не ходили б по шляхах...
Та ще про жінку-удовицю,
коли вмира в степу чумак.

А ранком закладали в ярма
ласкавих, та чужих волів.
І не один тоді недарма
у серці помсту затаїв.
Понаживалися Яхненки
і Смиренки на волах.
І оселились куркуленки
уже на дальніх хуторах.
І вже змінився неозорий
чумацький несходимий шлях,
де тільки хмара із-за моря,
і часом пролітає птах,
та цариною степовою
колишеться ковил-трава,
і над прозорою рікою
нетяга валку напува;
де неосяжно перед зором
простерлась синя глибочінь.
Багато змін. І над простором
вже інший гук і інша тінь.
Спинились люди коло балки.
Щось занедужали воли.
І довго гомоніла валка
серед ранкової імлі.
Чекають смерті круторогі,
схиливши голови к землі.
Що скажуть чумаки убогі
багатим дукам на селі?
Чи довго ждати їм розплати?

У наймах молодість пройшла.
І решту віку одробляти
їм доведеться за вола.
Нехай не дїждуть! І сірома
рушає в далеч на зорі.
Чека їх доля невідома.
Хто в хутори, а хто додому,
а хто до дуки в грабарі.

Степи укрились хуторами,
й дими знялись у далину.
І десь далеко за горбами
щось розтинає глушину.
У спеку, у мороз, у сльоту
із гострим заступом в руках
ставали люди на роботу
в ярах, на кручі, в болотах.
Стелили власними тілами
петяги зрушені степи,
і насипами та мостами
грабарські зводились горби.
Не рейки, не стовпи, не шпали —
кругом лежали трупи ниць.
Кістями людськими прокладали
путі далеких залізниць.
Здавалось, колія потоне
в густій крові набряклих жил.
Але здіймалися прокльони
із незасипаних могил!
Здіймались руки із болота,
щоб до хазяїна дістать...
І далі йде Іван Голота,
у шахти мусить утікати.

Де більше пекло на землі?
І вгору глянути несила!
Шахтарська хмара клекотіла
в підземній штрековій імлі.
Немов земля з глибин вергала
не вугіль той, а кров руду.
І спрага помсти виростала
у надрах дукам на біду.
І люди йшли сюди з усюди
від злиднів, пана й посіпак —
і з-над Дніпра тікали люди,
і з Волги теж тікав бідак.
Спускалися у шахту голі
у горілчаному диму.
Ішли сюди шукати долі,
але знайшли собі тюрму.
В забої чорнім ледве блима
непевним блиском каганець.
І смерть у шахті. За плечима
стоїть німа. Страшний кінець!
Новий завал... Новий прибуток...
І зиск від акцій підіймавсь.
І щоб залить шахтарський смуток,
новий шинок в степу з'являвсь.
Пани терзають здобич хижо,
вп'ялися кігтями в тіла.
Той з Лондона. А цей з Парижа.
Або з берлінського кубла.
Той із Орла. А цей з Полтави.
А мова галиччі одна.
Щоб більший зиск. Щоб їхнє право.
І глум, і визиск, і мана.
Щоб гори вугілля й заліза
і безліч іншого добра.

А шахтарі вертають знизу
безсилі й чорні, як мара.
Земля їх, мов руду, вергала,
що наче кров'ю запеклась.
І знову смерть. І знов не стало
в забої друга... Прийде час!
І встане мста. І кара буде.
Уже хвилюються й тепер.
Стоять під небом чорні люди,
і гнів з лица покору стер.
І клекотить кругом: «Розплати!»
«Розплати!» — відгомін іде.
Злітають кайла і лопати
над головами у людей.
Горять над висілкою заграви.
Під Юзівкою клекотить.
Щоб злидарям здобути право
по-людському на світі жить.
І у землянках з гасниками
листівки з волі шелестять.
І люди в гніві гомонять,
пройнявшись Леніна словами.

ШОТА ІЗ РУСТАВІ

Мов скеля із-за хмар, встає з імлі віків
натхненна постать месха-витязя з Руставі.
І чути кований міцним катреном спів,
як дивний відгомін його лункої слави.

Мов юний Таріел серед чужих країв,
в боях він гартував своє чуття яскраве.
І запал огневих його співучих слів
хвилює всім серця, як полум'я заграви.

Дарма колись владика прагнув хоч на мить
огонь дзвінких пісень шаїра загасить,
щоб не будили людям запальної крові,—

на світлім обрії оновлених століть
нащадки знову чують життєдайну хіть
в тисячолітнім Шота Руставелі слові.

1937

ЛУНА

Пам'яті В. С. Косенка

Утрата вразила сумна.
І серце красться невтішно.
Але бришить іще струна,
якої він торкався ніжно.

І скрізь від неї йде луна,
дзвенить цілюща пісня всюди.
І вдячна рідна сторона
співця повіки не забуде!

1939

ПОЕТ

В. Сосюрі

Стоять заграви за рікою.
Ідуть колони через гать.
Стрічки червоною габою
над ними мрійно майорять.
Юнак живе пори такої,
що він не може не співать!

І встала пісня з-за майдану
серед походів бойових,
що поривала із туману
вперед ровесників своїх.
І тамувала кожну рану,
сердець торкалася людських.

Коли ж кохана до вокзалу
йшла проводити юнака,
тоненьку книжечку стискала
її схвильована рука,
де ніжно пісня воркувала
і залицялася п'янка.

Але не тільки юнь мужніє
і буйно зеленіє гай.
Мов колос, налилися мрії.

Мужніє весь радянський край!
Щодня моя Вітчизна в дії.
Співай, товаришу, співай!

А над просторою рікою
дуби під вітром майорять.
Під стягом слави бойової
проходить зореносна рать.
Поет живе доби такої,
що він не може не співать!

1939

ДЖЕРЕЛО

П. Тичині

Дзвенить кришталне джерело,
що вийшло з глибини земної.
І ряст, і кетяг, і стебло
під бризками роси рясної
буйніш, насажені, ростуть
і цвітом прикрашають путь.

Такий і твій прозорий спів,
що вийшов з глибини людської!
І ніжність, і тепло, і гнів,
весь чар веселки чутгевої
дають серцям людським снаги,
щоб пломеніли навкруги...

Дзвени ж, пісенне джерело,—
на радість нам, лихим на зло!

1940

БЕЗСМЕРТНИК

Вона стояла нерухомо.
Але тремтіла їй рука,
що так схвильовано до краю
стискала кінчик пелюстка.

Замість вінка з пахучих квітів,
повитих росяним зелом,
звисає з рук її безсмертник,
що ріс у неї під вікном.

Вона, мов душу, доглядала
і пильнувала квітку цю.
І принесла на домовину
її товаришу-бійцю.

О, довго так дівоче серце
за нього билось кожну мить!
Хай пісня ця, мов той безсмертник,
у серці ніжному ячить...

1940

ВЕЧІРНЯ ЗАДУМА

Чимало світу я сходив.
І бачив безліч різних див.
Але чи все це я відбив?

Над гаєм стрічкою летить,
черкає ластівка блакить...
Та як її мені зловить?

Застиг метелик над кущем,
що шелестить під вітерцем.
Яким відбить його різцем?

І чути пісню вдалині,
що так хвилює навеспі...
О, як цю мить спинить мені?

Уже займаються зірки.
Вони горять з небес віки.
Та як зайнять огнем рядки?

Вперед нестримно так летить
мій край над простором століть.
Чи зможу це я відтворить?

1940

КАРИ!

Вони наважилися стати
супроти нас?..
Мов буря ми!
Зметуть огнем їх автомати,
гармати,
армія,
громи!..
Хай завивають пси скажепі,—
їх спопелить
грозовий гнів!
Палають блискавки огненні
священних
наших
почуттів.

Щоб більше нашої країни
зухвалий ворог не чіпав,—
на хижий світ,
мов кара,
лине
грозовий гнів
червоних лав!

1941

ДІВЧИНКА З ЛЯЛЬКОЮ

Дівчинка бігла в сховище
з лялечкою в руці.
Зроду не бачили крові ще
очі дитячі ці.

Їй боятися нічого,—
лялю б їй зберегти!
Вище польоту птичого
щось летить з висоти.

Тисла до себе лялечку:
як врятувати її?
Враз спіткнулась об скалочку,
руки звела свої.

Тільки цятка під скронею,
з цяточки кров струмить.
Доню свою долонею
стисла в останню мить.

1941

ЩО ДЛЯ ПЕРЕМОГИ ТИ ЗРОБИВ?

Падають сніжинки на шинелі,
іскряться на зорях у бійців.
Запесли метелиці оселі,
і лежать замети між кущів.

Шие ньєнка рукавиці сину,
а сестра білизну для братів.
Злився цілий край в одну родину.

Що для перемоги ти зробив?

В небесах вечірніх позолота,
і льодок блищить від промінців.
У заулку скригнули ворота.
І сніжок на стежці зарипів.

Подруга — стахановка — дружина
на завод спішить ще до огнів.
За станком рука її невпинна...

Що для перемоги ти зробив?

Сніг поля вкриває килимами,
паморозь лежить серед садів.

І дідусь вартує коло брами,
стереже зерно для земляків.

Тут великі цей рік урожаї.
Для бійців пшениця із ланів!
Дід обходить стайні та сараї.

Що для перемоги ти зробив?

На світанку застилає іній
і містки, й стовпи серед ярів.
Ледве бачить льотчик із кабіни
вартових серед пухких снігів.

І махнув привітно він з туману,
як побачив молодих бійців.
Ми виходим на учення рано...

Що для перемоги ти зробив?

1941

ВІНОК СЛАВИ

I. ЮНИЙ МЕСНИК

З високого горба, із-за густих кущів
він глянув навкруги. Там хліб лежав незжатиий
і вигоптаний геть. Стікала кров у рів,
де батьків труп лежав. І тлів причілок хати.

В диму його село. А згряя п'яних псів
гасас серед хат. Єфрейтор їх усатий
веде у штаб людей. І стогін матерів.
І лайки виродків. Розплати їм, розплати!

І хлопець стис міцніш гранату на боку,—
він нею спопелить ораву їх бридку!
До штабу підійшов він тихою ходою.

І став біля вікна. Розправа в хаті йшла.
Гранату кинув він — і штаб укрила мла
на березі крутім, над бистрою рікою.

II. ВИБУХ НА МОСТУ

На березі крутім, над бистрою рікою
лежав ницьма сапер. Він мав зірвати міст.
Прославсь бікфордів шнур. І мужньою рукою
він підпалив його під кулеметний свист.

Та раптом бачить він, що кулею лихою
підтятий шнур тремтить, немов зів'ялий лист.
А танки вже повзуть над млистою водою.
Ні, він не пустить їх! І став він на весь зріст.

І кинувся наверх. І враз метнув гранату.
І вибух динаміт, віщуючи розплату,—
міст брязнув у ріку, від арок до биків.

Ніхто не врятувавсь серед нічного плину.
І не здригнувся герой. Йому в таку хвилину
все промовляло тут про рідний край без слів!

III. АТАКА

Все промовляє тут про рідний край без слів,
коли іде боєць під кулями в атаку!
Ніч зоряна була. І мільярд світів
здивовано дививсь на гнівного звитягу.

Він чув і шелест трав, і запах пелюстків,
і йшов боєць вперед під кулями без страху.
З багнетом у руках, він мчав на ворогів,
що з несподіванки спинились серед шляху.

Мов стягом, майорів він помстою в бою!
Готовий за свій край віддати кров свою,
він під огнем гукав: «Товариші, за мною!»

І сміливо за ним в атаку йшли бійці...
До болю нам усе в страшні хвилини ці
нагадує про мир, який береться з бою.

IV. БЕЗСТРАШНИЙ КУЛЕМЕТНИК

Нагадує про мир, який береться з бою,
і придолинок цей, і гай у даліні...
Під деревом рясним, прилігши за травою,
він до землі принав в зеленій гущині.

І знову рій солдат за хашчею густою.
Мов автомати ті, вони повзли хмільні.
Та кулемет мовчить. Босць принав щокою
до бугорка. І жде. І кроки чуть гучші.

Все ближче вороги. Огоць! На дику зграю
навів він кулемет. Хитнувся рій. І з гаю
боєць за хвилю змів останніх ворогів.

І стихло все кругом. Рука бійця упала.
Але він переміг. І знов в уяві встала
старенька мати десь, що жде своїх синів.

V. ДВОБІЙ

І мати вже стара, що жде своїх синів,
в уяві встала вмить. І вся країна рідна.
Назустріч танки йшли. Він ліг серед житів
з гасянкою в руці. Рука його несхитна.

Вже ближче чуть ходу потвор із-за горбів.
І гніт він запалив. А зграя ненаситна,
мов чорна сарана, повзе з усіх кінців.
І замахнувся він. Хай гине твар негідна!

І став підбитий танк. Новий уже в огні.
Спинились перед ним їх лави навісні.
Та знов ступає танк залізною стопою.

Але спинити чим? Боець на танк плигнув.
І в люк багнет навів!.. Привітно гай загув,
і клен його віта верхівкою рясною.

VI. РАНЕНИЙ ТАНКІСТ

Де клен вітає нас верхівкою рясною,—
містечко рідне там і стільки юних мрій...
Усе життя в ту мить згадалося герою,
коли боець свій танк повів на смертний бій.

Танкіст уже ширяв над балкою крутою
і ворога топив у зливій огневій.
Враз танк підбитий став. Невже кінець двобою?
Хай ранили його,— він пост не кине свій!

Кров по руці тече. Патронів більш немає!
І він гранати взяв. Боець не знав одчаю.
Він не здавався. Ні! Він ждав своїх бійців.

Коли вони прийшли, він працював прикладом.
Хоч був він у крові, та не здавався гадам.
О, за Вітчизну він віддав би й решту днів!

VII. ГЕРОЙ НА ЧАТАХ

Боець за рідний край віддав би решту днів!
Гармаш нещадно бив у ворога з гармати.
І танки він огнем з обстріляних шляхів
в болото одганяв. І знову слав снаряди.

Від частих пострілів весь обрії почорнів.
А танки знов повзуть з-за дальньої левади.
Він гусінь їх не раз уже з дороги змів,—
та знов ідуть вони, крицеві шкірять ляди.

Гармаш у рапах весь. Та все ж не кине він
свою мету й на мить... І хоч з усіх сторін
горять уже кущі й нема шляху герою,—

фашистським виродкам не здається він живим!
І кинувся в огонь. Він на посту своїм
готовий за свій край пожертвувати собою.

VIII. РОЗВІДНИК

Готовий за свій край пожертвувати собою
завжди розвідник наш. По хащах і кущах
він тихо вартових обходить стороною,
і ледве чути він кружляє по ярах.

І ось вертає він таємною тропою,
провідавши про те, що діється в лісах.
Та раптом він зустрів заставу під горою.
Заліг за деревом, з гвинтівкою в руках.

І почалась стрільба. По нім з дерев стріляли.
Він теж у них ціляв. Коли ж хорти тікали,
спішив за ними він. І натрапляв на дот.

І відбивався знов, знесилений від згаги...
Тут не один герой, весь сповнений відваги,—
розвідник і танкіст, зенітник і пілот!

IX. КІННОТА

Розвідник і танкіст, зенітник і пілот,
і ти, кавалерист,— ви гордість Батьківщини!
Минає ескадрон багnistий вир болот
і вихором летить через яри й долини.

Як тільки вершинки з'явилися із висот,
топтали на шляху їх коні падло псине.
Рубали шаблі їх, солдат фашистських рот,
і кров'ю запеклись там трупи серед глини.

Гуло все навкруги під іскрами копит.
Пронісся ескадрон над шанцями в обхід,
промчавшись бурею над злими ворогами.

Кругом несло «ура» над кінними рядами...
Серед воєнних злив, під час страшних негод
всіх нас послав у бій за рідний край народ!

Х. РАДЯНСЬКИЙ ВИНИЩУВАЧ

Всіх нас послав у бій за рідний край народ!
Крилатий вартовий у небі на сторожі.
Він знову вилетів у свій нічний польот,
щоб звідти пильнують міста і ниви гонжі.

Он у ярку колгосп! А на горбі завод!
Які ще в світі є краї такі ж хороші?
І дивиться згори уважно самолёт,
чи в небі літаки не з'являться ворожі.

І ось летять вони... І вже почався бій!
Таранить хижаків небесний вартовий.
Не врятуватись їм від правої розправи!

І рухнув «месершміт». Упав другий за ним.
І нашої землі більш не бомбити їм,
не лить їм кров людей на камінь і на трави!

XI. ЛІТАК НАД МОСТОМ

Тут ллється кров людей на камінь і на трави.
Та грізний месник наш за кров дітей помстить!
Не спить у тьмі хижак, підступний і лукавий,
нечуто причаївсь, аби напасти вмить.

В сирій навислій млі шука він переправи.
І міст наводить він. Він за ріку спішить.
І раптом у щільмі через нічні застави
крилатий месник наш понад мостом летить.

І б'ють зсідки вже. І чути коливання
повітря в небесах. Та в серці лиш бажання —
більш танків не пустить. І нижче звис літак.

А танки на мосту. Він бомби в них. Хоч гине
підбитий він, — та міст... З моста лише руїни.
Він танків не пустив, розвіяв їх у прах.

XII. КАТЕР НА ВАХТІ

— Не пустим їх сюди! Розвієм їх у прах! —
і пильно моряки в нічну щільму гляділи.
Та тільки появивсь на спіненних валах
в тумані транспортник, — матроси миттю сіли

на бронекатер свій, який на всіх парах
помчав на ворогів, мов беркут сизокрилий.
І вмить таранить став. З прокляттям на устах
фашисти з кораблем у прірву полетіли.

Та на підмогу їм із чорної імлі
судно з'явилося знов. Всі стали на пости.
І знов фашистів стер могутній бронекатер.

У морі водяний немов з'явився кратер...
Хай не один герой загинув в цих боях,
та в пам'яті людській він буде жить в віках!

XIII. СЕСТРА

О, пам'ять буде жить про неї у віках!
Скіпчився бій палкий. І обмиває рани
сестра своїм бійцям. І біль в її очах.
Кругом ввижаються багряні їй тюльпани.

І знов почавсь обстріл. Та їй не знаний страх.
Поранений в бою лежить серед поляни.
Мерщій би їй бійця перев'язать в житах
і винести з вогню крізь дим і крізь тумани!

І ось вона несе героя під огнем.
І хоч спіткнулася від кулі під кущем,
все ж винесла його... Гуркоче бій кривавий.

Вона ж дбайливо так і ніжно так зорить,
схилившись над бійцем, який в яру лежить,
осяяний вінком нев'янучої слави.

XIV. ПАРТИЗАНИ

Осяяний вінком нев'янучої слави,
підвівся командир, товариш бойовий.
Зібравши свій загін, свої несхитні лави,
він віддавав наказ. І вийшли в час нічний

його бійці вперед. Спішили вздовж канави,
повзли через яри. І крок спинили свій
там, де німецький штаб, де шваби для забави
знущались з дідуся старого в хвилі тій.

Та селянин стояв, не мовивши ні слова.
І важко дихав він. Коли ж бандити знову
на діда кинулись, немов юрба вовків,—

не стернів більш загін. І був нещадний гнів їх,
як ришули бійці на пімців шолудивих
з високого горба, із-за густих кущів.

XV. ВІТЧИЗНА

З високого горба, серед густих кущів,
на березі крутім, над бистрою рікою —
все промовляє пам про рідний край без слів.
нагадує про мир, який береться з бою.

Де мати жде стара щодня своїх синів
і клен вітає нас верхівкою рясною,—
там кожен за свій край віддав би решту днів,
готовий у бою пожертвувать собою.

Розвідник і танкіст, зенітник і пілот!
Всіх нас послав у бій за рідний край народ,
де ллється кров людей на камінь і на трави.

Вперед же на катів! Розвієм їх у прах!
А пам'ять про бійців горітиме в віках
осяяним вінком нев'янучої слави.

ВІДПОВІДЬ СЛОВ'ЯН

Оскаженіло геть фашистське кодро люте!

У них єдиний план:

зухвало цілий світ у кайдани закути
і знищить всіх слов'ян.

Та з Волги і Дніпра, з Дунаю і Стоходу
пішла луна кругом:

— Ніколи не будуть слов'янському народу
на цій землі рабом!

І в Чехії, і в Польщі, і на Буковині,
і в Сербії — встають

слов'яни збройно скрізь, — і вража кров там нині
тече, мов каламуть.

І наче меч слов'ян, міцна їх оборона —
червоних лав полки.

Уцент, дотла зітре вас Армія Червона,
фашистські хижакі!

1941

ДІВЧИНА З УКРАЇНИ

Я дівчину стрів з України,
овіяну запахом трав.
Лиш стиснула кіпчик хустини,
коли я у неї спитав —
про брата, про батька, про неньку,
про рідну країну мою...
Поблідло їй личко біленьке, —
не стримала тугу свою.

«Скатовано батька... А мати —
вся сива й бліда на виду.
Вдягла гімнастюрку я брата,
що вмер як герой на посту.
Мордують фашисти Україну.
Та кличе на помсту вона!»
І стерла з повіки краплину
дівоча рука запашна.

«Була в партизанськiм загонi,
тепер в регулярнiм полку...»
Ми сiли iз нею на конi.
I рушили вбрiд за рiку.

Від неї війнуло травною,
знайомим давно чебрецем.
Ми завжди, мій краю, з тобою,—
й тобі ми на поміч ідем!

1942

ПРОЩАННЯ

Він глянув поглядом прощальним
на міст, на хату, на ріку.
Таким сумшим, таким печальним
здавався він в цю мить гірку!
З яким жалем, з якою біллю
прощався з краєм він своїм!
Не позабуть дніпрову хвилю,
в якій купався він малим.
Чи можна кинути країну,
де народивсь і де кохав,
рясну при березі калину,
і злото нив, і гомін трав?
Цей повний цвіт, ця буйна сила,
що розлилась по всій землі,
його під зорями зростила,
купала в росянім зелі.
Купала неня в материнці,
в любистку, в м'яті, в пагідках.
При кожній біленькій хатинці
вони росли у квітниках.
Ще сина й медом годувала
у стільниках тих запашних.
Яка ж ти зараз, неню, стала
на чорних згарищах сумних?

Він звів чоло. І глянув пильно
в тривожний обрій в далині.
Колись було тут так дозвільно
у наддніпрянській стороні!
Тепер же звідти тільки хмари
огню, і попелу, і мли.
Якої мсти, якої кари
за кожна горсточку золи?
Яких тортур, якої страти
за муки наших матерів?
Безмежне прагнення відплати.
У серці — мста! У серці — гнів!
Він глянув поглядом суворим
на простір рідної ріки.
Вона здалась кривавим морем,
куди із ран течуть струмки.
Таким грізнім, таким казковим
здався він в цю мить гірку!
Він глянув поглядом грозовим.
І зник у партизан в ліску.

1942

С А Д

Вже одцвіли жерделі. Черешні у цвіту!
І пелюстками вкрились доріжки у саду.

Чому ж у тебе, сину, задума на виду?

Там пахли теж черешні, й жерделі там цвіли.
І край був весь рожевий від сонячної мли.

Тепер там лиш руїни і купи там золи!

Вони у сад ввірвались, спалили рідний гай.
І там лиш вітер віє; мов пуста — цілий край.

Цвітуть сади навколо. А серце рве одчай!

Ні, зненависть у серці! В дорогу, сину мій!
Ржуть коні за рікою. Гуркоче в полі бій.

І край розквітне знову, як пройде лиховій!

Знов зацвітуть жерделі. І буде гай в цвіту.
І рідний соловейко задзвонить у саду...

Цвіте надія в серці. Душа в п'янкім чаду!

1942

ТОПОЛІ В НЕВОЛІ

Дзюркотять арики, й тягнуться тополі
срібними верхами в чисті небеса.
І тремтять осики. А на видноколі
блискає надвечір листя, мов роса.

І дзвенять струмочки. Й шелестять дерева.
Враз такий знайомий здався гомін їх!
Та ж такі листочки, та ж такі дерева
гомоніли змалку на шляхах моїх...

Ні, стрункіший стан їх, і гілля рясніше,
й листя соковитіш там колись було!
А тепер у ранах, певне, ледве дише
під огнем пекельним срібне їх зело?..

А тепер тополі у тяжкій неволі
і сумні осики у рясних сльозах...
Обгорілі й голі, між руїн у полі
кітками махають ворогам на жах!

Їх страшні прокляття, помста їх безмежна!
Мов нещадна кара гнівних партизан.
О, така скорботна і така бентежна
Україна в час цей од гарячих ран...

Гомонять тополі. Шелестять осики.
І струмки між ними ніжно дзюркотять.
А в моєму серці гнів і біль великий.
Гей, на коні, сину, край наш визволять!

1942

СТЕПОВА ЧЕРЕМХА

Черемхою вже пахне у повітрі,
А з нею злива згадок у душі!
Стоїть вона тепер одна на вітрі,
задимлена й обдерта на межі.
Ворожий танк черемху розстроцив.
І тужно виє вітер серед нив.

Вона щороку в степовім дозвіллі
вся прибиралась у весняний цвіт.
Тепер їй віти звисли у безсиллі.
І тулуб весь оголений, без віт.
На тілі скрізь криваві синяки.
Невже їй не підняти більш руки?

Ні, їй гілля напруге не схилити,
і горде їй верхів'я не зламать!
Помалу зводяться під небом віти,
мов прапором у гніві майорять.
Їй смуток висушив під віями сльозу,
і зір її — мов блискавка в грозу!

Вона звелась з надією в обличчі,
мов виглядає східних промінців.
І сонце бризкає їй променем у вічі
з далеких задніпрянських берегів.

І чуєм ми сестру... Й від мук її
стаєм нещадні ми, йдучи в бої!

Запахло вже черемхою в повітрі.
А з нею злива помсти у душі!
Нехай вона стоїть одна на вітрі,
задимлена й обдерта на межі,
та степову красуню не зламать...
Визвольні стяги гнівно майорять!

1942

IN ANGELLO CUM LIBELLO ¹

Хотілося б мені прожити на схилі днів
у тиші над книжками,
немов до джерела, припавши до рядків
жадібними думками.

Щоб мудрість звідти пить, немов п'янкий напій,
ще глибше світ обняти.
Спокійні стоси книг у шафі мовчазній.
На них ранкові шати.

І Пушкін, і Вольтер, і Гете, і Шекспір,
Вергілій, Руставелі.
В кутку Шевченко став. І Ленін мружить зір.
Полиці вище стелі.

І ширший обрій весь. І зникла вже стіна.
Встає над нею сонце.
Та раптом тінь якась. Від вибуху луна.
Звідкіль чадний огонь цей?

Хвилястий дим заслав над обрієм блакить.
Весь світ — мов гекатомба.

¹ In angello cum libello — у тиші над книжками (*лат.*).

І затуманився зір. У людське серце вмить
фугасна впала бомба.

У ранах Дон-Кіхот. І Гамлет у крові.
Ізольда без дихання.
Безжурні Том і Гек простерлись неживі.
Не чуть їх пустування.

І тільки зойк сестер, жінок і матерів.
Безмежна скорб Ніоби.
Я глянув за вікно. Весь обрій почорнів
від варварської злоби.

Ні, щоб колись мій син прожив на схилі днів
у тиші над книжками
і, мов із джерела, припавши до рядків,
жадібно пив устами,—

рушаю я в похід. У бій супроти тих,
що топчуть щастя наше.
Зі мною цілий світ всіх велетів людських
іде на кодро враже!

ЗОРИ

Щовечора зірки в далекому просторі
манливо миготять, хвилюючи серця.
Стоїш ти над Дніпром. І дивишся на зорі.
І тягнеться твій зір у далеч без кінця.

На кручі ти стоїш. У невимовній тузі
вдивляєшся ти пильно в жáринки зірок.
Вони тривожно так горять на виднокрузі
над чорним плетивом розіп'ятих гілок!

Чи чуєш ти в цю мить, що за густою млою
снарядних вибухів і вирів димових
я погляд твій ловлю на зорях наді мною,
коли надвечір я вдивляюсь теж у них!

І бачу я тебе. Жадливо у турботі
на схід ти зводиш зір з невільної землі.
Ячиш ти над Дніпром. Застигла у скорботі.
Та скоро прийдем ми... З зірками на чолі!

1942

ВЕЛИКА МОГИЛА

Шумить ріка, ламає скелі.
Що непокоїть так її?
Схилились явори дебелі,
гілля згинаючи свої.
І прислухаються оселі,
припавши вікнами к землі.

Заслалась димом виднокруги,
і не знайти кругом тропи.
І чуть лише, як хижі круки
обсіли зграями горби.
Померкло сонце від паруги.
Дніпро вирує від ганьби!

Зганьбить велику домовину,
могилу віщого співця?
Поставить жерлом на Україну
гармати на труну борця?
Вік не забудь таку хвилину!
Пече тавром образа ця.

Нехай кепкує ворог клятий!
Гадає він,— безпечно тут.
Як будуть снайпери стріляти,
вони могилу обминуть.

А стануть літаки літати,
свою святиню не займуть.

Але того фашист не знає,
що хвиля б'ється не дарма,
і явір віти вигинає,
і вітер куряву зди́ма,
що кара йде й немає краю,
її ході, що все лама...

І на Україні вже від гніву
вирують помстою поля.
І скоро галич шолудива
навіки згине, наче тля.
І пройде всюди карна злива,
поглине виродків земля!

1942

ЛУНА

Ніч виспе над Дніпром. Дорога під горою
лежить серед імлі, мов у густім диму.
Заслався обрій весь кривавою сугою!
Та негасимий хтось над скелею крутою
мов осяває край, і кличе за собою,
і поглядом своїм прорізує пільму.

Від гніву на катів круті нависли брови,
і зненависть горить у серці запальнім.
І велет руку звів. І гомонить діброва.
І йде кругом луна від лешінського слова,
і будить цілий край його бурхлива мова
то ніжним шепотом, то гомоном гучним.

І вийшли з темних нір пігмеї серед ночі,
до велетня вони підкralись крадькома.
Хотіли задушити фашистські поторочі
його визвольний клич, спинити уста пророчі,
щоб не будили люд, і загасити очі,
щоб не зоріли більш... Але це все дарма.

Їм не спинити грім і бурю по долинах!
І гомін покотивсь по балкам і степах.

І клекотить Дніпро, і шле на хвилях сивих
страшний народний гнів, і в сполохах невпинних
гримить визвольний гук! І б'є бичем по спинах,
жене зухвальців геть, і наганяє страх.

У відповідь на глум підступної орави
по всій країні скрізь пішла така луна,
що піднялись на клич і Київ, і Полтава,
і Умань, і Остер — і покотилась лава
червоних партизан. І скрізь лунає слава
про месників грізних. Розплата їх страшна!

1942

* *
*

Під вишнею розлогою
струмочок гомонить.
Він кличе нас дорогою
у затішку спочить.

Так любо тут годиною
вдивлятись у хмарки.
Коли б над Україною
тепер не час такий!

Пройшов землею піжною
тяжкий фашиста крок.
Під зламанною вишнею
скривавлений струмок.

Під вишнею недугою
скатована сестра.
І кров тече яругою
до рідного Дніпра.

І кличе кров з-під Києва
до карі і до мсти.
Хай гине кодро змійове,
летить під три чорти!

Хоч вишня над дорогою
з струмочком гомонить,—
не матиму я спокою,
поки мій край горить!

Поки лежить під вишнею
скатована сестра
і кров землею ніжною
стікає до Дніпра.

1942

ЗІ СХОДУ НА ЗАХІД

Він лежав у пилу. Кров стікала з лица.
Рвались міни й снаряди навколо бійця.

Та боєць у руках міцно стис кулемет.
Він зі сходу на захід дивився вперед.

Перед ним у диму простяглась вдаль
українська земля у мекельнім вогні.

Звисла тінь з деревини сухої на гать:
замордовані люди над яром висять.

Може, батько і ненька? Чи брат і сестра?
Їх прикладами гнали прибуду з двора.

І спалили їм хату. Лиш попіл і згар.
Та дощі, мов сльозами, їх миють з-за хмар.

Біль ударив у серце бійцеві, мов ніж.
І зі сходу на захід він глянув пильніш.

Крізь туман і огонь, через морок і дим
рідний край у тортурях конав перед ним.

Хто в подертій сорочці лежить на піску?
Згвалтували дружину. Зганьбили дочку.

В молодій рабині в косі сивина:
у німецькій неволі їй стежка одна.

Мов нагай, розтинає повітря свисток.
Їх невільничий поїзд везе у шинок.

У душі наче присоқ, мов полум'я гнів!
І зі сходу на захід боєць пломенів.

Розривалися міни. Снаряди гули.
А боєць у тривозі все чує з імлі:

— Я конаю від мук. Хто врятує мене?
Хто про долю мою у ярмі спом'яне? —

І підводяться руки дитячі з могил.
Там землею засипаний весь небосхил!

Там живими його закопали дітей.
І земля ворушилась ще кілька ночей.

Україна в нарузі. Невже їй кінець?
І зі сходу на захід зірвався боєць.

Щоки впали йому. З рани бризкала кров.
Та вперед він з бійцями в атаку пішов.

1942

ГРОЗА НАД НЕВОЮ

Тут Пушкін пломенів.
Шевченко тут гукав.
І Лешін бачив тут
зірки на видноколі.
Їх сяйво на весь край!
Чому ж це пролунав
сумний сирени зойк?
І раптом дим заслав
запилений грашіт
на Марсовому полі.

І вихор на Неві.
У хмарах Ермітаж.
Невже це знову гук
від вибухлої бомби?
Заблискав кулемет
над в'їздом у гараж.
І до небес встає
у полум'ї пасаж.
Снаряди б'ють у мур —
і серце рвуть немовби.

— Невже знялась гроза? —
шепоче Літній сад.

Із заходу повзе
її мара кривава.
Від подиху вогню
снується чорний чад.
І Мідний вершник звівсь.
І колом барикад
над обрієм встає
Путіловська застава.

І ще гостріший став
Адміралтейський шпиль,
немовби із-за хмар
у ворога влучає.
І б'ються в береги,
вирують лави хвиль.
І кожен камінь тут
проймає гнів і біль.
Сам Кіров уночі
пости перевіряє.

І Ленін руку звів
над Смольним на зорі.
Немов крицевий мур,
пішли за місто танки.
І літаки гудуть
над ними угорі,
З гвинтівкою в руках
стоять малі й старі.
В шинелі бойовій
і Охта, і Фонта́нка.

Гримить запеклий бій.
У пориві своїм
незламні всі були —
і син, і батько, й мати.

І мов фортеця був
у місті кожен дім,
і кожен ріг, і кут,
і кожне серце в нім,
що кликало людей
до помсти, до розплати!

І хоч була гроза,
і знов летів снаряд,
і кров'ю зашклись
і вулиці, й майдани,—
та ворог захлинувся
і покотивсь назад.
Бо не схилився герой,
не здався Ленінград,
хоч ятрилися вкрай
йому на тілі рани.

І стежила за ним
країна з далини,
сніжили звідусіль
йому на поміч люди.
— Товаришу, спочинь.
— Товаришко, засни.
У рідний Ленінград
не пройдуть більш вони!
Ми йдем на зміну вам.
Орди їх тут не буде!

Тут Пушкін пломенів.
Шевченко тут горів.
І Ленін бачив тут
зірки на видноколі.

Їх сяйво на весь світ!
Хто, миршавий, посмів
пройти у Ленінград?
Гуде народний гнів!
Важкий він, мов граніт
на Марсовому полі.

1942

В БОЮ ТИ НЕ ОДИН

В бою ти не один,
Народе мій, з тобою
і руський, і узбек,
і ненець, і грузин.
Стікаєш кров'ю ти
серед страшного бою —
та не здолать тебе!
Чуть гомін за рікою —
тобі підмога йде.
В бою ти не один.

Ні, не самотній ти!
Засмаглий і суворий,
ти міцно шаблю стис,
тамуючи свій жаль.
І хай горять уста
і крає душу горе, —
відплатиш ти катам!
Через яри і гори
у дружнім колі ти
вдивляєшся у даль.

Розп'ятий рідний край.
Весь засланий димами,

обдертий до кісток,
ти бачив лиха вщерть.
Не раз схилявся гай
і гнівно бив гілками,
коли у пізній час
росистими стежками
під дикий вигук «шнель!»
вели людей на смерть.

І ти гукав не раз,
не стримавшись від муки,
як катували знов
дітей і матерів.
Ламали їм кістки.
Огнем палили руки.
Виймали очі їм,
неначе хижі круки.
Немає більш тортур,
щоб край мій не терпів!

Там шибениці вряд
стоять, немов примари.
Хитаються мерці,
заславши виднокруг.
Закривши обрій весь,
кругом гудуть пожарі.
В руїнах цілий край.
Якої німцям кари?
За Київ і за Львів,
Чернігів, Кременчук.

На захід валки йдуть.
Течуть криваві сльози
з-під спущених повік
замучених сестер.

І гнуться від ганьби
дівчата, наче лози.
Від туги у жінок
тугі січуться коси.
І невимовний зойк
на їх устах завмер.

І згарище в селі.
Стоїть подвір'я голе.
І виметено геть
стодоли помелом.
Заросле бур'яном,
не родить більше поле.
І річка в міліні.
...Але Дніпро ніколи
не висохне. Не будь
Україні під ярмом!

І сколихнувся гай,
вкриває листом рани.
І гнівом гомонять
узлісся і лани.
Безкарно не зломить
ніколи партизана!
Тече у нього кров
Северина й Богдана.
Народе мій, твій рід
зав'язаний з давнини.

Мов ранений бовць,
стоїш ти,— кров стікає.
Але не впустиш ти
своєї зброї з рук!

І хай стискає жаль
і біль пече безкрає,—
але незламний ти.
Лиш погляд твій ширяє,—
хто на підмогу йде
серед пекельних мук?

Ні, не самотній ти!
Народе мій, з тобою
і руський, і узбек,
і ненець, і грузин.
Стікаєш кров'ю ти
серед страшного бою,—
та не здолать тебе!
Чуть гомін за рікою —
тобі підмога йде.
В бою ти не один.

1942

ПІСНЯР

Якубу Коласу

Де колись гули тумани,
у ставки стікала твань,
де нужда гноїла рани,
люди гнітила лихомань,—
хто юнак той без догани,
що вслухався до страждань?

Він будив народ піснями,
гомонів, мов джерело,
славсь барвінком над ярами,
гоїв рани, мов зело,—
над невірними ланами
зводив горде він чоло.

А коли над рідним гаєм
встало сонце на весь край
і всміхнулися розмаєм
ліс, і луки, і ручай,—
хто розлив поліським краєм
срібний спів, як водограй?

Він дзвенів розкутим словом,
в дружнім колі сяяв ним,
бризкав променем бузковим

над дозвіллям степовим,—
піснярем він був казковим
у своїм краю новім.

Він лунав на повний голос
і підносив край батьків,
де бринів достиглий колос,
хвилювався серед нив,—
вбрав у барви Якуб Колас
білоруський вільний спів.

Та прийшла сумна година,—
край руйнують хижаки.
У жалобі вся країна,—
у сльозах її жінки.
Посхилялись, мов билина,
немовлята в поділки.

Тягнуть сина на тортури.
Звисли шибениць ряди.
У людей лице похмуре
від знуцання і біди.
Хто розіб'є темні мури
смертоносної орди?

Та не гнуться з горя люди,
не бояться лютих мук.
Грізний гнів буває всюди,
заливає кров'ю брук.
Бо ніколи люд не буде
годувать німецьких дук!

Верне люд свою свободу!
Партизанський лине гнів.

Наближається зі сходу
славна армія братів.
З ними вірний син народу
і найстарший з піснярів.

Гнівno пісня помсти лине,
грізно кличе дід Кастусь.
Чути гомін Батьківщини:
— Я ніколи не скорюсь! —
Скоро прийде та хвилина,
як повернем Білорусь!
...Білорусь і Україну,
Україну й Білорусь...

Скоро стрінемось ми знову
в синьоокому краю.
І пісняр йому в обнову
принесе всю міць свою.
Цілий вік віддав він слову,
що наснажує в бою!

1942

СТАЛІНГРАД

Тут зненависть пекла на кожнім розі,
немов гаряча сталь, і зорі на бійцях
гукали в бій, і полум'я в тривозі
здіймалося в заулках, мов багрянний стяг.
В задушливім диму, в бар'єрах барикад
стояв, мов скеля в бурю, гордий Сталінград.

Хотіли тут пройти прибуду ниці,
тут ненажери хижі хтіли спочивать.
Та їхнім пазурам не зрушить скелю з криці,
і хтивим трупам тут з могил не встать!
І хижаків проймав страшний смертельний чад,
коли їх фюрер гнав на скін під Сталінград.

А привиди Царицина над містом
лякали їх ночами й заступали путь.
І пізнім вечором і ранком млистим
їх ждала всюди смертна каламуть.
Сто тисяч трупів німців стали на парад.
Нехай і внуки їх затямлять Сталінград!

З-за рогу, з вікон, з-за причілка, з даху
стрічала мста, нещадна, мов закон.

В пекельній млі ішли бійці в атаку,
і скрізь котився ворог аж за Дон.
На цілий світ гримить, немов гучний набат,
до перемоги кличе гордий Сталінград!

1943.

ДУМИ З ДОНУ

На далекім тихім Доні,
перед боєм серед трав,
під гайком, при оболоні,
до землі боєць припав.

Він вдивляється за обрій,—
скоро йти в атаку знов.
Має серце він хоробре
і гарячу в серці кров.

Він не пустить німця далі,
щоб топтали край батьків.
І згадав він тут про далі,
де він виріс і змужнів.

У степу, при оболоні,
де курай густий поріс,
де він пас ночами коні,
у колгоспному дворі,

де знайома змалку хата
під гіллям стоїть рясним,—
проводжала сина мати,
і прощалась Галя з ним.

Чи вона бійцю pomoже
бити німця у жнива?
Коло хати повна рожа,
мов любов їх дозріва.

На далекім тихім Доні,
перед боєм, серед трав,
під гайком, при оболоні,
про свій дім боєць згадав.

1943

З ВИРІЮ ЗА ОБРІЙ

Вже летять за обрій з вирію ключами,
з вирію ключами линуть журавлі.
Хоч який той вирій сонячний без тьми,
та їх манить подих рідної землі.

Там вони родились, там і виростали,
там і виростали в гніздах по гаях.
Кожен кущик рідний, пилом весь припалий,
мов навік відбився в їх чуйних серцях.

Там і парувались, і вили кубельця,
і вили кубельця для дітей своїх.
Я дивлюсь у небо, я дивлюсь крізь шкельця
на мандрівний шерех пташок весняних.

Гнізда їх так само там кати зганьбили,
там кати зганьбили,— тільки прах і тлін.
Чи не час нам, рідні, теж розправить крила,
з вирію рушати до своїх руїн?..

Вже визвольний подих вітру весняного,
весняного вітру до Дніпра війнув.
Разом з вільнимптаством з вирію сумного
час і нам летіти в рідну долину!

1943

ВЕРБА РЯСНА

Він вдивлявся у неї.
Довго у знесиллі
він не зводив зору
в місячнім диму.
О, верби тієї,
що росла на схилі
і тяглася вгору,
не забудь йому!

Вік забудь не зможе
він тієї хвилі,
як прощавсь він рано
під гіллям рясним.
— Пекло там вороже.
Чи ти, люба, в силі
бути партизаном,
другом бойовим?

Розійшлись у полі.
На коня він скочив.
А вона до гаю
стежкою пішла.
Сумно так до болю!
Часто серед ночі

спогад серце крає
помахом крила.

Часто у пригоді
месникам ставала
у скрутну годину
дівчина струнка.
Уночі в негоду,
в буряну навалу,
бачили хустину
хлопці з-за ліска.

Вчора міст зірвали.
Ранком штаб розбили.
А коли в облогу
весь загін попав,—
третю ніч не спала!
Звідки в неї сили?
Слава про небогу
стелеться між трав.

Але раз надвечір
він ішов із гаю
і спинивсь на схилі,
де росла верба.
І здригнулись плечі:
привидом звисає
на гіллі похилім
дівчина сліпа.

Мовби скам'янілий,
він дививсь у тузі
і не зводив зору
він з очей її.

Наливались жили.
— Відплачу катюзі! —
Глянув він суворо
в далеч за гаї.

Уночі в негоду
він зустрівся з нею.
Звисла у знесиллі
на гіллі вона.
Не забуде зроду
він верби тісі,
що росла на схилі,
рівна і рясна.

1943

НА УКРАЇНУ ДАЛЕКУ

Київська зоряна осінь.
Лагідна ніжність її
ще гомонить і досі
в мрійній душі моїй.

Славна київська осінь.

Ніжно шепочуть каштани.
стеметься лист на горбі.
Місто моє кохане,
скільки краси в тобі!

Місто моє кохане.

Знову до тебе я лину,
марю блакиттю небес.
.
Люто у цю хвилину
ворог катує тебе!

Варвар нищить тебе.

О, за твою безпеку
решту б віддав я днів!

«На Україну далеку...» —
всюди цей чую спів.

Всюди цей чую спів.

Чую я кожну годину,
бачу я кожну мить
рідну свою Батьківщину,
вкриту зірками блакить.

Бачу я кожну мить.

Наче вірний лелека,
я полечу в свій дім.
На Україну далеку
край рятувати ходім!

В рідний Київ летім!

1943

БАЛАДА ПРО БРАНЮК

Десь на полустанку хижо кряче галич.
Дим над паровозом в розпачі завмер.
Скоро їх одправлять валкою у далеч,
у тяжку неволю, дочок і сестер.
У безверхій хаті розридалась малеч,—
їх красуню матір узяли під гвер.

Узяли під варту. Б'ється у тривозі
листя на осиці. Серце рве одчай.
Більш не оглядалась. Сумно так на розі,
за вечірнім гаєм, де поріс курай.
Там стоять вагони. Впала на порозі
непритомна мати, вражена украй.

Заховалось сонце. Цокотять вагони.
Прорізає сутінь божевільний зір.
Скоро за ярами рідний край потоне —
і садок, і поле, і ставок, і бір.
Так колись татари за далекі гони
гнали табунами в арканах ясир.

Так тепер фашисти гонять під замками
бранюк українських на страшну ганьбу.

Та невже в постелях їм не спать ночами,
присипляти звіра — леле! — у гробу?
Майорять дерева гнівними руками,—
задушити б гада! Ката б на вербу!

Наростає помста за ганьбу жіночу.
І щільніш дерева обступають шлях.
Поспіталось віття. Зупинити хоче
божевільний поїзд. Хаці на путях.
Їх гілля — мов стріли. Мов за честь дівочу
цілий ліс підвівся. З киями в руках.

І спинився поїзд в лісових завалах.
Оточив безчестя партизанський ліс.
На осіку звіра! Покарать на палях!
Передсмертний шепіт німцю горло стис.
Як з'явився місяць, на гілках зів'ялих
не один мерзотник на вірьовці звис.

А під ноги бранкам піжню слалась трави,
напороть по стежці повилась вінком.
Квіти повшлітались у кільце русяве,
що за ніч заслалось срібним волоском.
Врятували бранок партизанські лави.
Ні, не будьь Україні в ката під ярмом!

1948

* *
*

Красолі, айстри, нагідки...
Запахло рідними полями.
Там їх влітали у вінки
дівчата вільними руками
і йшли над вечір у гайки
стрічати зорі з парубками.

Як серце билось у дівчат,
коли ішли на перші гулі!
Всміхались рожі біля хат,
моргали чорнобривці чулі.
Під сяєвом вечірніх шат
здавались краями красулі.

Тепер там тільки пелюстки,
засохлі, стоптані, зів'ялі.
Сестер неволять у шинки,
ведуть у найми, шлють на палі.
Красолі! Айстри! Нагідки!
Невже їм гинуть у поталі?

Немає тих некельних слів,
щоб ними висловить тривогу!

Але вже з східних берегів
брати ідуть вам на підмогу.
Підносьте свій терновий гнів,
світіть їм, сестри, на дорогу!

1943

ПЕРЕПІЛОНЬКА

Над побитим шляхом в'ється перепілонька,
припадає крильми низько до землі.
Під гарячим вітром їй січуться крилоньки,
та вона кружляє в димовій імлі.

За малими дітьми пташка побивається —
вразкий танк розчавив їй гніздо старе.
Звідкіля взялася ненажерна зграя ця,
що п'ятою душить і огнем жере?

Сизий дим стоїть над битою пшеницею.
Застилає обрій весь кривавий згар.
Перепілонька скорботною вдовицею
все шукає діток серед чорних хмар.

Не сховатись їй тепер у затінку.
Перепілонька над нивою кружля.
Чи не так і ти, старенька моя матінко,
ходиш виглядати синів на битий шлях?

Змалку ти співала нам, як десь над нивою
перепілка билась за дитям малим.
А тепер сама ти пташкою тужливою
у тяжкій неволі б'єш крилом своїм.

Чуєм ми тебе... І ще міцніш стискаємо,
наче крицю помсти, зброю у руках.
Виглядаєш ти шляхами нас безкраїми.
Спішимо до тебе ми! Летимо, мов птах!

1943

ЗОЛОТІ ВОРОТА

Там пил віків. Хода мого народу
відбиток там навек лишила свій.
Там відкривались золоті ворота
моїх надій, сподіванок і мрій!

І клени там свої схиляли віти,
мов дуги арок, на шляхах моїх.
Гойдались там біля фонтана діти,
і чуть було їх веселковий сміх.

Але невже й вони... Невже їх трупи
хитаються тепер на згарищах руїн?
Там тільки дим. Зола. І чорні купи
зотлілих тіл. І стогін там. І скін.

Мов галич та, обсіли дикі зграї
країни рідної ворота золоті.
У серці гнів і зненависть безкраї!
До помсти кличуть почуття святі.

1943

ДИТЯ І МАТИ

Дитя маленьке, хлоп'я дрібненьке
шукає неньки, питає всіх.
Хотіла мати маля сховати.
Тікала з хати під гук і сміх.
Кати стояли. І глузували.
І самопали в них навели.
«Мерщій, мій сину!» Стріляли в спину.
Невже в дитину огонь з імлі?
Вона й незчулась, коли сніткнулась.
Лише всміхнулась до зір ясных:
— Дитя ціленьке! — Хлоп'я ж маленьке
шукає неньки, питає всіх.

1943

ГОЛОСИТЬ ГОЛОСІВ

Голосить Голосіїв,
Деміївка димить...
З ярів і чорторіїв
злетілась неясить.

Вся нечисть позліталась
пічної там пори.
І виляски, і галас
круг Лисої гори.

Де зламані каштани,
там шибениці в ряд.
Горять на тілі рани.
І труїть серце чад.

Знов Київ у неволі.
Та гнів його без меж!
І вибух на Подолі.
І на Шулявці теж.

Хрещатик у загрозі.
І пастка кожси дім.
Тремтить солдат на розі
у мороці нічнім...

Залитий кров'ю Київ.
Але він не мовчить!
Голосить Голосіїв,
Деміївка димить...

1943

ВІСТІ

Стоїть боєць на березі крутому.
Послати б вісті низом по ріці!
І серце рветься в далечинь додому,
мов лист під вітром у його руці.

Сьогодні ранком на верхів'ї стали.
Знов будем пити воду із Дніпра!
Лице бійця схвильовано-запале.
Вже час на весла! Знов у бій пора!

Схилився він над рідною рікою,
і поглядом своїм до неї він припав.
— Несітесь, вісті, хвилию прудкою
в мою оселю, де вогонь заграв!

Кругом ріки стоять обійстя голі,
і шибениці в ряд під кручею в яру,
там сива мати і сестра в неволі.
Лети, мій біль, у далеч по Дніпру!

І він пустив по хвилі під горою
свій біль тяжкий, що у рядки низав.
На лівий бік його приб'є водою
чи то на правий до зелених трав?

Він, може, стріне там сестру невтішну
чи рідну матір, вбрану в сивину...
Стурбований боєць вдивлявся ніжно
ще довго так по ріці в далину.

Нехай цей лист їм раптом нагадає,
що скоро він повернеться в свій дім.
І буде він їм ліками-розмаєм
у їх стражданні, лютім і гіркім.

І буде в бій гукати партизанів,
ввіллє надію в серце не одно.
Серед густих невільпичих туманів
він буде всім, як вільне знамено!

І рознесе він по Україні гомін,
що з-за Дніпра червоні лави йдуть.
І будуть вісті, мов надійний племінь,
світити людям на визвольну путь.

1943

НАСТУП ТРИВАЄ

Сизокрила птиця перемоги
зустрічає піснею бійців.
Перед ними стеляться дороги
на Одесу, Київ і на Львів.

Звідти чути зойки на тортурах,
там катують матір: — Де твій син? —
Запеклася кров дітей на мурах
й на устах від муки мов полин.

І так гірко тужний шепіт лине:
— Хто з неволі визволить людей? —
Чує скорбний голос України
вірний син у мареві ночей.

Крешуть коні кригу копитами,
танки наступають з-за ріки.
Утікають німці манівцями,
котяться на захід їх полки.

Їм бійці відплатять за катівні,
за знущання з сестер і батьків.
І спішать на поміч лави гнівні
помстою розпалених бійців.

Переможний наступ їх триває,
і ніщо не спинить їх ходи.
Мати радо сина обіймає,
що несе визволення з біди.

Сизокрила птиця перемоги
зустрічає зморених бійців.
Перед ними стеляться дороги
на Одесу, Київ і на Львів.

1943

ОЙ ДНІПРЕ, МІЙ ДНІПРЕ!

Ой Дніпре, мій Дніпре!
До тебе я лину.
В думках, мов на крилах,
у далеч лечу.
Лечу я над краєм
в цю хмарну годину,
гукаю за обрій,
на захід я мчу.
Широкий та дужий!
Ти в моці, ти в силі.
Розлючений Дніпре,
ти б'єш в береги.
У гніві своєму
скривавлені хвилі
ти гониш на зайдів,
щоб змиє до ноги!
О, грізний ти, Дніпре!
широкий та дужий,
ти гнівно вируєш
і скелі трясеш.
Підводься, Хортіце!
Випростуйся, Луже!
Розплата Славути
за муки без меж.

Де хати біліли
над берегом рясно,
де вітами гнулись
до річки садки,—
тепер там лиш попіл
і лихо незгасне
і з рову в долині
стирчать кістяки.
Де ранком у балці
сірили отари
і череди паслись
у лузі густім,—
тепер там лиш вітер
вигукус: — Кари! —
і згаром там пахне,
і стелеться дим.
Стоїть там на кручі
сестра божевільна,
скрутила петлею
дівочу косу.
По цілій країні
лиш пустка могильна.
Так знівечить дико
Вкраїни красу!
Ой Дніпре, мій Дніпре!
Бентежний Славуто!
Не раз ти був свідком
тортур і ганьби.
Але щоб над краєм
чужинці так люто
знущались і впили,
такої доби
Вкраїна не знала,
поки того світу,

не бачив ще сивий,
поки він тече,
щоб стільки лилося
від лиха та гніту
кривавого поту
і сліз із очей!
Вируй же, мій Дніпре!
Гучний та суворий,
фашистське те кодрло
у гніві залий.
І вражою кров'ю
на ниви та гори
хлющни скільки сили
крізь море імлі,
щоб хвиля розплати
котилась без краю
в степу і у лузі,
в яру і в лісу,
щоб там відгукнулись
їй месники з гаю,
з міжгір'я, з долини,
мов грім у грозу.
Без пам'яті мати.
Не спить немовлятко.
У чорнім подвір'ї
лиш попіл і дим.
Ми чуєм твій клекіт,
розгніваний батьку,
і грізно на захід,
на захід спішим.
І чують твій клекіт
жінки з Богуслава.
І руки підводять,
з надією ждуть.

Ой Дніпре, мій Дніпре!
Гучна твоя слава!
На захід, на захід
сини твої йдуть!

1943

* *
*

Не мрія і не сон це,
а Київ над Дніпром!
Над містом сяє сонце
світанковим крилом.

Знов Київ у промінні
від рідних прапорів.
Та весь він у руїні...
Не стримати наш гнів!

І линуть звідусюди
серця людей туди,
де Київ наш розкутий,
де промінь золотий

його рясних каштанів
серед кривавих ран
і гомін од вітаннів
вже звільнених киян.

Над нами сяє сонце
світанковим крилом.
Не мрія і не сон це,
а Київ над Дніпром!

1943

ГОЛОС МОЄЇ КРАЇНИ

Наталі Ужвій

З степів далекої України
знайомий голос залунав...
У нім і біль, і жаль країни,
і шепіт обгорілих трав,
і зойк сестри, і крик дитини
в їдкім диму чадних заграв.

У нім журба, у нім ридання,
тужливий материнський спів...
У нім прокляття за знущання,
і спрага помсти, й карний гнів!
У нім грізьба, у нім жадання
страшної кари для катів!

За кров, і шибениці, й муки,
і сльози рідної землі...
— Доволі лютої розлуки! —
гукає мати із петлі.
Вона, мов чайка, зводить руки
і виглядає нас з імлі.

Нам голос Батьківщини чути,
і гнів народу кличе нас.
Не можна нашу землю скути!

Її незборний дух не згас.
Вкраїна знову вільна буде.
Уже прийшов визвольний час!

Тривожний голос України:
— Пора! — гукає нам. — Пора! —
мов до дочки, немов до сина
земля звертається стара.
Знайомий голос в душу липе
з старого, сивого Дніпра.

І у душі встає заграва
від спогадів і від надій.
Це наша юнь і наша слава,
що нас не раз вела у бій!
Це Київ наш, і це Полтава,
і це, мій краю, голос твій!

1943

СЛОВО І СЛАВА

ВІНОК УЗБЕЦЬКИХ ПОЕТІВ

І. ЯСАВІ

Серед п'янкх садів, пад спраглими піскамі
летіли з уст слова, мов пелюстки живі.
Він ними лікував народний біль рокамі,
у мандрах посивілий мудрий Ясаві.

Він цілий вік ходив омріяний світамі
і гнівно дивувався неправді життьовій.
Годований тиран кепкує над рабамі,
засушений мулла купається в крові!

Схилившись над життям і мудрістю повитий,
хотів би він свій гнів, мов лезо, нагострити
і вкласти у хікмат. Але він тільки прах!

І він сховався у склеп смиренно у безсиллі.
Та біль його живе по життьовому схилі
на площах гомінких, у затишних дворах.

ІІ. ХОРЕЗМІ

На площах гомінких, у затишних дворах
спинився Хорезмі, мандруючи до хана.

Такий вабливий світ! Та у царських двірцях
стрічає скрізь його золочена омана.

Той самий дикий край, де лиш панує страх,
чи в Золотій Орді, чи у царя Івана.
І він шукає щастя в ніжних почуттях
простих чутливих душ, а не в душі тирана.

У кованих рядках прозорих маснаві,
що ніжно так тремтять, мов роси на траві,
він втілив почуття, які живуть віками.

Ласкавий гомін слів хвилює й досі нас.
В його листах кохання й крізь далекий час
дзвенить узбецька пісня срібними струмками.

III. ДУРБЕК

Дзвенить узбецька пісня срібними струмками
й вирує буряно в годину небезпек.
Нещасне місто Балх аж стогне під бичами,
і хляне від тортур і з голоду узбек.

Обложений кругом, знесилений боями,
люд гине без води серед пекельних спек.
Схилившись над письмом, у цій тюрмі ночами
серед бездонних мук скорбів шаїр Дурбек.

І тугу всю свою він передав нащадкам,
щоб хвилювати нас. І цим суворим згадкам
ще довго пломенить в його сумних рядках!

Далекий час пройшов кривавою марою.
Та розповідь Юсуфа, скроплена сльозою,
ласкаво гомонить в далеких кишпалах.

IV. ЛЮТФІ

Ласкаво гомонить в далеких кишлаках
солодкий спів Лютфі, його лункі газелі.
Мов пісня солов'я, що лине у гаях,
вони лікують біль, журливі та веселі.

Їх чув Азербайджан, їх слухав Карабах.
скрізь пташкою вони летять в людські оселі.
І гомін від пісень дзвенить по всіх краях,
де зріє виноград і де цвітуть жерделі.

Під пісеньку Лютфі кохана лине в сад,
рядком його газел сестру стрічає брат,
і навіть євнух сам від слів його без тями.

Їх гомін пас п'янить, мов той бузковий цвіт!
Лунає мова їх на весь південний схід,
де славний Навої вражав серця словами.

V. НАВОЇ

Тут славний Навої вражав серця словами,
дзюрчав, мов джерело, гримів, як водоспад.
І припадав народ засмаглими устами
до чистого струмка його дзвінких принад.

В садку над ариком, у полі під шатрами —
усюди гомонить його пісенний лад.
І ожили в рядках, і встали над віками
і Лейлі і Меджнун, і Шірін і Фархад.

Він перший загострив, мов шаблю для двобою,
старе узбецьке слово, й мовою гнучкою
він свій народ підніс, мов місяць в небесах.

В годину лихоліть і в радісну годину
слова його поем лунали без упину
і відгомін пісень котився по степах.

VI. БАБУР

Де відгомін пісень котився по степах,
засіяних кістками й трупами довкола,
останній тимурид хотів на всіх шляхах
імперію створить Великого Могола.

Уже скоривсь йому й індійський падишах,
і владно руку він простер до виднокола.
Але важкий тягар державний на плечах,
коли в руїнах вся країна дика й гола.

Схиливсь над картою замислений Бабур.
І всю скорботу дум, гіркіших від тортур,
він передав словам, що їх низав рядками.

Текли з пера чуття, неначе кров із ран.
Вражає й досі люд скорботний цей диван
в шумливій чайхані на площі коло брами.

VII. МАШРАБ

В шумливій чайхані на площі коло брами
вже товпиться народ. Давно уже пора б
злочинця привезти. Окутий кайданами,
з'явивсь перед помостом шибеник Машраб.

Він обзивав муллу безбожними словами,
і стріл його пера жахавсь не раз сатрап.
Цей гордий каляндар не гнувсь перед катами,
ніколи не мовчав, мов безсловесний раб!

І ось його з наказу балхського владики
на страту привели. Стоїть він грізноликій.
Від погляду його здригнувся б сам аллах!

Замовк народ. І жде. Лунають повні гніву
прокляття з уст його! І досі серед співу
їх згадує шаїр з домброю у руках.

VIII. ТУРДІ

Їх згадує шаїр з домброю у руках,
коли піснями цілить, нібито стрілою.
Точив слова Турді, відбивши у рядках
всю зненависть свою, готуючись до бою.

Від сліз Узбекистан немов в солончаках.
І стогне цілий край під ханською п'ятою.
Та неспокійний люд. І всюди по ярах
збираються повстанці грізною юрбою.

У гніві й тузі весь, їх вів у бій Турді.
Прийшли під Самарканд. Та їх списи тверді
зламалися в бою. Прийшлося шукати броду!

Вернувся у Ходжент він у журбі лихій.
Але його пісні не раз ще звали в бій!
Проходили тут здавна каравани Сходу.

IX. ФАЗЛІ

Проходили тут здавна каравани Сходу.
Сюди поети йшли з усіх кінців землі.
І весь лункий розгін пташиного їх льоту
нащадкам передав сучасник їх Фазлі.

Вони зліталися крізь життєву негоду
змагались у піснях, з Аміром на чолі.
Було їх сімдесят... І їх співочу вроду
найстарший пісенлюб зберіг в столітній млі.

І чуть їх голоси з запилених сторінок,
що їх гортав Фазлі. Свій запашний ужинок
для нас при свічнику ночами він збирав.

У цей натхненний труд свою він душу вклав,
відбивши у ньому, мов у ставку достоту,
і лихо й радощі узбецького народу.

Х. ГУЛЬХАНІ

Він лихо й радощі узбецького народу
відбив в своєму серці ще в дитячі дні.
У наймах з юних літ він пив життя гіркоту,
простим слугою був у хана Гульхані.

Він в себе не сидів при дастурхані зроду,
і цілими не їв він ламанці смачні.
Але він добре знав і скривджену голоту,
і бека при дворі і склав про них пісні.

Він гострий і дотепний був завжди у мові.
І сам Фазлі вважав його у поетичнім слові
найбільшим генієм серед двірських майстрів.

Хоч прислів'я його складались у неволі,
та роздум Гульхані про всенародні боли
здіймається піснями над імлу віків.

XI. УВАЙСІ

Здіймається піснями над імлу віків
весь смуток світовий жіночої недолі.
Та хто серед кокандців зрозуміє спів,
підтримає Джахан у цім шляхетнім колі?

З'явилась Увайсі в двірець. Там досить дів
струнких і чарівних. І молодиць доволі!
Зняла чадру з лица. Й замість п'янкх дарів
послала пук газел... Читали їх поволі.

І дивувались їм... І обступили всі,
як стала Увайсі у всій своїй красі,
немов троянда з саду запашного.

Пішла рабинею до ханського двора.
Та в неї пісні вчилась навіть Надіра.
Кругом ішла луна від співу гомінкого.

XII. МУКІМІ

Кругом іде луна від співу гомінкого.
Але у світі цім немовби у тюрмі!
Гнітило цілий вік співця життя убоге,
та не здавався на поєдинку Мукімі.

Він дотепом ціляв і у муллу святого,
і в бая з гаманцем, що люд тримав в ярмі.
У кодло посіпак, мов у дракона злого,
словесні кидав стріли він прями.

Царські чиновники терзали батьківщину.
І зрадники лили народну кров невинну.
Немов вигнанець був в своїм краю шаїр.

Та в серці клетотів роками гнівний вир.
Не знав втоми він. Не утекти від нього!
Хвилюють нас слова поета запального!

XIII. ФУРКАТ

Хвилюють нас слова поета запального!
В блакитному Ташкенті жив шаїр Фуркат.
Він зроду не щадив своїм рядком нікого,
хоч ніжшу душу мав, немов пахучий сад.

Та в рідному краю нема життя для нього!
Хоч іншим сонце тут і стигне виноград.
Ніхто не проводжав вигнанця у дорогу,
не кликав відпочити гостинно у рабат.

Він жив на Заході, і він ходив на Сході.
Та всюди пам'ятав він у гіркій скорботі
про гноблений народ і край своїх батьків.

І як натомлений він повертав додому,
лунав Фурката спів у гніві по-старому.
З прадавньої доби лунке мистецтво слів!

XIV. ХАМЗА

З прадавньої доби лунке мистецтво слів!
Будив дехкан Хамза в долині Зарешана.
І стрілами ціляв у влєсливих муллів,
що присипляли люд чадним ім'ям корана.

Під час повстання він огнем за всіх горів,
ганьбив джадидів він, що так чекали хана.
Коли ж звільнивсь народ з заклятих кайданів
і зайнялась зоря, мов пелюсток тюльпана,—

на повен голос свій вмить заспівав Хамза.
Лунала з уст його Жовтневим дням яса,
котилась хвилями над вільними степами.

Та ворог чатував, мов хижа неясить.
І підстеріг Хамзу... Але він гомонить
серед п'янкх садів, над спраглими пісками!

XV. ВІНОК

Серед п'янкх садів, над спраглими пісками,
на площах гомінкх, у затишних дворах
дзвенить узбецька пісня срібними струмками,
ласкаво гомонить в далеких кишлагах.

Тут славний Навої вражав серця словами,
і відгомін пісень котився по степах.
В шумливій чайхані на площі коло брами
їх згадує шаїр з домброю у руках.

Проходили тут здавна каравани Сходу.
І лихо й радощі узбецького народу
здіймаються піснями над імлу віків.

Кругом іде луна від співу гомінкого.
Хвилюють нас слова поета запального.
З прадавньої доби лунке мистецтво слів!

ДОБРИДЕНЬ, УКРАЇНО!

Добридень, Україно!
Краю мій,
схиляюсь низько я
перед тобою.
Склоняю я коліна
на землі твоїй,
до свіжих ран
торкаюся рукою.

Припав устами.
Спалена трава.
Розстрочені уцент
лежать дерева.
В крові ти, рідна.
Але ти жива!
Ти встанеш ще,
земля моя вишнева!

Добридень, Україно!
Йде ще бій.
І згарище димить
під річкою за гаєм.
Але прийшла година,
час визвольний твій!

Твій голос знов дзвенить
над вільним краєм.

Над краєм лине
вільний голос знов
твоїх міцних синів
і вірних дочок.

Красо єдина!
Все життя, всю кров
віддати б я волів
за кожен твій куточок.

З неволі ти встаєш.
Твій день уже вгорі.
Припав я до грудей,
мов до землі билина.
Щасливий я без меж.
У щасті та добрі
рости своїх дітей!
Добридень, Україно!

1944

ВСТАЄ РАДЯНСЬКА УКРАЇНА

Шляхами страдної України
її визвольники ідуть.
Уже за Збруч їх лава лине,
в Карпати стелеться їх путь.

Припали шилом їхні груди,
та промінь сяє на зорі.
Бійцям довіку не забути,
як їх стрічали матері.

Їм сяє усміх на обличчі,
і вдячна простяглась рука.
Мов сонце бризнуло у вічі
тепер їм з кожного кутка,

де ще недавно стільки лиха
і стільки сліз було гірких.
Та в серці не покора тиха,
а зненависть буяла в них!

У них весь час була надія,
що скоро визволить їх син.
Кругом на обрії вже дніє!
Їм не забути цих хвилин.

Стікають кров'ю дальні гони.
Та в нені усміх на лиці!
Ідуть там рідні їй колони,
кругом червоні йдуть бійці.

Кругом визвольний гомін' лине,
шляхами котиться здаля.
Встає Радянська Україна!
Гуде нескорена земля.

1944

* *
*

Не вітер, я бачив, берізку зломив,
коріння порушив, гілля потрощив,—
а німець з-за лісу, а танк з-за ріки
зламав верховіття, розвіяв листки.

Не серну, я бачив, устрелив стрілець,—
не вижила, бідна, прийшов їй кінець,—
а месницю з гаю замучив там кат,
між пнів обгорілих і спалених хат.

І там не метелик поранений млів,
крильце перебите на сонечку грів,—
а хлопчик підтятий конав на шляху,
змордований гадом в годину лиху.

Якої їм кари — хто гілку зломив,
метелика зранив і серну убив?..
Якої їм помсти? Те знають бійці —
і линуть на захід з багнетом в руці.

1944

* *
*

Рожевий яблуневий цвіт
так ніжно сад заслав.
Звисає цвіт з весняних віт
на буйний килим трав.

Такою ж ніжною була
і молодість її...
Вона цвіла серед села,
мов квітка на гіллі!

Та де взялася буря та
із вихром та дощем?
Дівоча юність обліта
у німця під бичем!

Зламалась гілка у саду.
Цить, смутку! Туго, цить!
Вона колись була в цвіту...
За неї будем мстити!

1944

БРАТИ

•

Зійшлося їх троє в діброві:
русин, полтавчанин, донець.
— Сьогодні ми будем у Львові! —
схвильовано мовив боєць.

Під буряний гул канонади
слова ледве чути його.
— Хто вийде мене зустрічати
із рідного міста мого?

І друзі згадали в розмові,
вітаючи місто вгорі,
як бились за Львів у Ростові,
як бачили Збруч на Дніпрі.

Чуття їх єднало велике
в цю хвилю. — В атаку, сини! —
хтось мовив. У битві навіки
зміцнили братерство вони.

1944

НАВІКИ ТИ ЄДИНА

Йдуть наші воїни зі сходу,
на захід наші лави йдуть.
Не бачила земля ще зроду,
щоб так гула ця гнівна путь.

Чекав з-за Бугу оборонця
роками многострадний Львів.
Там виглядали, паче сонця,
визвольних наших прапорів.

Тепер він простягає руки,
стрічає нас... Щаслива мить!
Після неволі, після муки
знов погляд усміхом горить.

До передмістя входять танки.
Червоні літаки вгорі.
Встає зоря нового ранку
вже на Даниловій горі!

Дорога стелиться жадана,
якою в даль бійці ідуть.
Гаряча ще земля, як рана.
Але така цілюща путь!

Тепер навіки ти єдина,
моя озорена земля!
Встає возз'єднана країна,
ніким не скорена сім'я!

1944

НАШ СИН

Він всюди у славі грозово
на захід простус в цей час.
Він перший ввійшов до Ростова,
він бився за вільний Донбас.
В боях за свою Батьківщину
він виріс, наш син, і змужнів.
Він звільнить — врятує родину
навіки від хижих катів!
Він визволить змучених бранок,
горьованих сестер своїх.
Він рідного краю світапок,
для батька найбільша з утіх.
Руїни повік не забути.
І кров'ю ще пахнуть річки.
Та встануть заводів споруди,
привітно зустрінуть садки!
Він там після злої негоди
прийме наречену свою...
Він клявся на вірність народу
в поході, в труді, у бою!
Він перший прибуде в бригаду,
щоб Київ старий відродить.
О, клятву свою про відплату
юнак пам'ятає щомить!

Він першим ввіходив до Львова.
Він першим увійде в Берлін.
Наш син — перемога святкова,
країни надія — наш син.

1944

* *

*

Скільки вже пройдено, скільки вже звільнено
стежок, пляхів і доріг?
В'їдливий пил на шинелю солдатів
ржавими смугами ліг.

Скільки вже днів отих, скільки, мов зливою,
кров'ю вмивалась земля?
Жде-виглядає вечірньою хвилиною
батька з походу сім'я.

Скоро він прийде... Він скоро повернеться
з дальніх щоденних боїв.
Він у Німеччині. Шлях йому стелиться
вже до берлінських шпилів!

В'їдливий згар на шинелю солдатів
ржавими смугами ліг.
Він пригадає фашистові клятоту
і за сім'ю, і за всіх!

1944

СОНЦЕ ЗІ СХОДУ

Де на шлях впала тінь терикопу,
вів на смерть юнаків вартовий.
Але промінь їм сяяв з-за Дону,
і промовив тоді Кошовий:
— Не зламати нас катові зроду.
Скоро зійде тут сонце зі Сходу!

Мордували в гестапо солдати
юну дівчину, наче вовки.
Та Убийвовк дивилась за ґрати,
все чекала з-за Ворскли-ріки,
що бійці принесуть їй свободу:
— Скоро зійде тут сонце зі Сходу!

Підвели до петлі русокошу.
Її погрожує смертю мара.
Та Безсмертну не схилять погрози,
вона бачить бійців з-за Дніпра:
— Не скорити ніколи народу!
Скоро зійде тут сонце зі Сходу!

Нагинались карпатські смереки
від нелюдських, нечуваних мук.

Та вдивлявся у щастя далеке
аж під Тисою десь Боркапюк
і, незборканий, звав крізь негоду:
— Скоро зійде тут сонце зі Сходу!

І збулось так, як ждали герої
у днедавній світанковій млі.
Скрізь від Дону й до Тиси гучної
стяг червоний на рідній землі.
Світить людям радянського роду
на Вкраїні лиш сонце зі Сходу!

1945

ВЕЛИКА ГОДИНА

Ми всі чатували. Ночами не спали.
Вся ждала країна.
Коли-бо настане те щастя жадане,
та мрія єдина?..

Збулося, що снилось... В Берлін докотилась
· війна-хуртовина!
Прийшла осіянна, прийшла довгожданна
велика година.

1945

ЩАСТЯ

Стільки днів ми мріяли про щастя...
Ось вона прийшла, щаслива мить!
Над землею сходить перемога,
вгору крила зводить перемога,
у серцях піснями гомонить.

Скоро все фашистське кодро здасться,—
над рейхстагом стяг наш майорить!
Цілий світ вітає переможця,
вся земля стрічає переможця —
весняним привітом клекотить...

Вже минають муки і нещастя,
будуть знову люди в щасті жити!
Наша сила ката подолала,
суностага-гада подолала,
і над світом жайворон дзвенить.

Стільки днів ми мріяли про щастя...
Ось вона прийшла, щаслива мить!
Над землею сяє перемога,
мов веселка, грає перемога,
теплим вітром по світах летить.

1945

* *
*

Перемога! Перемога! Перемога!
Де знайти ще чарівніших слів?
Стала гордо мати край порога,
виглядає з заходу синів.

Простяглись дороги їм безкраї,
їм на цій землі немає меж.
У останніх корчах десь конає
сам Берлін у полум'ї пожеж.

Відплатили воїни за муки
всіх дітей і матерів усіх.
Їм Вітчизна простягає руки,
цілий край вітає радо їх.

Осяває переможний травень
лиця їх на бойових путях.
Цей великий день навіки славен,
славен переможець у віках!

Перемога! Перемога! Перемога!
Скільки щастя в гомоні цих слів!
Стала гордо мати край порога,
виглядає з Заходу синів.

1945

М И Р

Яке коротке слово це!
А скільки в ньому бажаного змісту!
Так тихо скрізь... Кругом ясне лице
і усмішку стрічаю променисту.

Спокійно глянь ти на своїх синів,
безсонна мати! Молода дружино!
Стрічай героя в сяйві орденів.
Спинися, земле! Зупинись, хвилино!

Так тихо скрізь... Яке ясне лице —
і в цих дітей, і в дідуся старого.
Яке коротке слово це!
А скільки змісту вкладено у нього!

1945

* *
*

Вже розкривається, мов тайна,
перед моїм вікном каштан.
На серці радість надзвичайна
після тяжких недавніх ран.

Ще тільки мить — і, повне сили,
знов зеленітиме гілля.
Отак і ти, мій краю милий,
моя відроджена земля!

Ти розкриваєшся, мов чудо,
після грізних воєнних літ.
Весна буяє. Гомін всюди.
Знов зеленіють грона віт.

1945

* *
*

Розквітла вишня при дорозі,
як і давно цвіла колись.
Прибиті вітром на морозі,
знов рідні віти підвелись.

Знов ніжні пахощі травневі
хвилюють спогадів прибії.
О, де ви, пелюстки, о, де ви,
рожевих парубочих мрій?

Рожеві пелюстки на вишні
тремтять у вранішній росі.
Морози згинули колишні.
Кругом краса в усій красі!

Боець у радісній тривозі
снинився біля рідних нив.
А наречена на порозі,
мов пелюсток, тремтить без слів.

1945

УЖИНОК

Зникають за обрієм тучі,
мов дим спопелілих руїн.
За рідні ці ниви родючі
тут бився нещадно загін.

Гарячою кров'ю зросили
тут кожен обніжок сини.
Такої звитяжної сили
не знали ще зроду лани!

Не знали врожаю такого
ці мінами зриті поля.
Стрічає бійця дорогого
рясими житами земля.

Зникають за обрієм грози,
мов слід пережитих часів.
Покоси. Покоси. Покоси.
Ужинок великих трудів.

1945

ВІПРОДЖЕННЯ

Коли ми додому вернулись,
застали гірку ми руїну.
І твердо тоді поклялися
країну свою
відродить.

Щодня ми вертаєм з роботи,
вдивляємось у Батьківщину, —
міняється обрій Вітчизни
щодниці,
щохвилі,
щомить.

Нові підвелися будинки,
на площі стоять старовинній,
у блисках погожого сонця
веселкою грають
шпилі.
Крилаті будови в натхненні
складав робітник по цеглині.
І усміх творця осяває
струнке
риштування
землі.

Хрещатик підводить обличчя,
Полтава встає з-під руїни,
всміхається славна Одеса.

Вкраїна
випростує стан.
Хвилюють гудками заводи
повітря моєї країни,
і знов осяває огнями
безкраї
стеги
Дніпрельстап!

І шахти гудуть під землею,
дихання їх чути в Донбасі.
(Лиш тінь від старих териконів —
мов тінь
від минулих часів).

Підводяться домни могутні
у всій своїй дивній окрасі,
і сталь клекотить у мартенах,
лунає
індустрії
спів.

І трактори крають будяччя,
що густо росло в попелищі.
Комбайни виходять з ремонту,
їх жде у полях
урожай...
Народ чорну хмару розвіяв
в недавнім страшнім бойовищі.
Вернувсь у свій дім переможець —
і свій
відбудовує
край.

Господар прийшов на будову,
його певгасиме бажання.
І чоло його осяває
довічної слави
вінець.
Відродження рідного краю,
народних сердець поривання
очолоє партія рідна,
найбільший
у світі
творець!

1946

ЗВІЛЬНЕНІ ПРОСТОРИ

Ці величні вікопомні дні —
мов лункі салюти перемоги.
Все життя їх радісні огні
будуть людям осявять дороги.

У степу горить осіння мідь,
в золотім огні гаї прозорі.
Ні, нікому в світі не скорить
променисті звільнені простори!

Ще недавно тут гула земля,
мінами пекельними порита,
а тепер лежать кругом поля,
всі у врунах молодого жита.

Ще недавно тут серед руїн
плакали в неволі немовлята,
а тепер кругом на безліч гір
чути сміх біля нової хати.

Видно всюди вир нових будов,
видно димарі гучних заводів.
Краї наш нищо розцвітає знов
в братнім колі велетнів народів!

Україна встала на весь зріст,
мов родюче дерево розлоге.
На весь світ горить величний зміст
нашої великої епохи!

Ці величні вікопомні дні,
мов лункі салюти перемоги,
і нащадкам нашим вдалині
будуть осявати їх дороги.

1947

ПОДРУГА ТРУДОВА

Я стрів її на відбудові,
вона у нас працює знов.
А чи давно вона в діброві,
на переправі, у яркові
солдатам тамувала кров?

Вона бійцям була сестрою
на відпочинку і в бою.
Своєю ніжною рукою
в'язала рани після бою,
мов душу гоїла свою.

І швидше кров текла у жилах,
бійці вперед, в атаку йшли.
Вона у бій водила смілих,
і перемога йшла на крилах.
Ми з нею всі фронти пройшли!

Зустрів я на будові нині
свою подругу бойову.
В знайомій польовій хустині
вона складала по цеглині
будівлю заводську нову.

Неначе тамувала рапи
країні фронтowa сестра.
Замість руїн встають титани,
гудуть гудки, скрегочуть крани.
Прийшла відродження нора!

Бадьора усмішка щаслива,
знайомі, лагідні слова.
Серед будови, паче диво,
стоїть вона, така вродлива,
подруга наша трудова!

1947

«АРСЕНАЛ»

Слипнись під арсенальською стіною,
що непорушно снить у тишині...
Під гомін куль, серед страшного бою,
у вікопомні незабутні дні
Радянська тут змагалась Україна,
що підвелась, мов явір, у світах.
І згадка знов у дні січневі лине,
летить у далеч, мов крилатий птах.

Без відпочинку б'ються арсенальці,
оточені огнем з усіх боків.
Порожній патронтаж стискають пальці.
Нема набоїв і нема харчів!
Під кулями серед страшної ночі
їм миють рани сестри й матері.
О, скільки їх закрило мрійні очі
під арсенальським муром на зорі!
На поміч із Подолу поспішають,
і стародавня Либідь у боях...
Та хижі чорношличники гасають,
лютують у заулках і дворах.
На південь у Звіринець лиш дорога,
на заході тропа Собача йде...
Чи скоро в Київ з-за Дніпра підмога
нам по Московській вулиці прийде?

Немає вже останнього патрона.
Ні крихти хліба. Ні ковтка води.
Гаряча кров на камені холодне.
Невже вдеруться нелюди сюди?
Стоїть незламно «Арсенал» на варті.
Кривава хвиля груди залила.
Кувалась тут у більшовицькім гарті
свобода-правда проти кривди-зла!
Підступний ворог підійшов під мури.
Що? Здатись гадам? Брешете! І враз
крізь целехаті сутінки похмурі
в передрапковий і туманний час,
мов буря, покотились арсенальці
проти бучних жовто-блакитних лав.
Горлянку вражу міцно тисли пальці.
Нещадний гнів — петлюрівців жахав.

Але несла більш. На люті муки скутих
десь арсенальців повели кати.
Та їх серця палали гнівно в грудях,
і погляди вдивлялись їх туди,
де в далечинь прослалася дорога,
де сходить сяйво сонця золоте...
О, скоро в Київ з-за Дніпра підмога
нам по Московській вулиці прийде!

Як тільки сонця промінь над рікою
ранковою веселкою заграв,
почувсь гармати гомін за горою,
і кулемет з-за мосту залунав.
Уже ідуть на поміч із Росії!
Уже спішать на виручку брати!
І арсенальці дивляться в надії
через Дніпро, де простяглись мости.

І сколихнулись люди на Подолі,
і залізничники звелися знов.
Помстились ми тоді за дні неволі,
за незабутніх арсенальців кров!
Петлюрівці мерщій тікали ніччю.
Гукали скрізь над містом прапори:
— За владу Рад! За владу робітничу! —
О, не забудь тієї нам пори!..

І згадка знов у дні січневі лине,
летить у далеч, мов крилатий птах.
Радянська тут змагалась Україна,
що підвелась, мов явір, у світах!

1948

КАМЕНЯРЕВІ

Ми згадуєм тебе, Каменяра з підгір'я,
як віщого співця, провидця наших днів.
У той проклятий час, коли тяжке зпевір'я
твій огортало край, ти гнівом пломенів

серед тюремних ґрат проти сваволі звіра,
у ботокудів слав ти стріли гострих слів.
І з-під Бескидів ти вдивлявся у сузір'я,
рівняв ти правді путь для хлопів і рабів.

І хай ти чув лише гіркі слова огуди
і хащі на шляху твої терзали груди,
та ти лупав скалу в поту свого чола!

Бо дух не погасав, що тіло рве до бою...
За всі труди твої тепер встає луною
на весь розкутий край гучна тобі хвала.

1948

ОГНЕННОУСТИЙ

Пам'яті Х. Абовяна

Між сивими стрімчастими шпилями,
де простяглись долини у садах,
тече Занга прозорими струмками,
що з Волгою зріднилась у віках.
Навік з'єднались з руськими братами
опуки Гайка в спільних берегах.

Коли ж бо хто дорогою крутою
йде з Канакера часом в Єреван,
він раптом згадує, як під горою
сочилась тут гаряча кров із ран,
що тамував їх з мукою терпкою
колись огненноустий Абовян.

Він бачив муки зганьбленого краю,
і батька в тузі, й матір у сльозі,
тортури диких деспотів без краю,
вітчизну всю він бачив у грозі...
Але він не схилився у відчаю,
а весь палав, немов той Агасі,

що кликав не скорятися тиранам,
який народ свій до свободи звав,
який тис руки друзям росіянам,

що край звільнили в полум'ї заграв,
якого він незбореним титаном
натхненними рядками оспівав.

Тепер твій край у братньому єднанні
з всіма народами Країни Рад
до комунізму йде. І ти в пошані
у дружнім колі, де, як любий брат,
твій Гайястан у щирому змаганні
будує з нами світлий сонцеград.

Хвала тобі лунає без ущину
на Волзі, на Дніпрі, на Сир-Дар'ї.
Схвильовано ти чуєш в цю хвилину,
як лине слава через всі краї
до гір Вірменії, в її долину,
де гоїв рани ти колись її.

ЛЕНІН

Ленін —
це ім'я над світом
світочем зійшло ясним;
Ленін —
слово це привітом
людям сяє трудовим;
Ленін —
це ім'я над нами —
наче сонце завсігди;
Ленін —
слово це віками
буде прапором мети;
Ленін —
це ім'я до бою
славну партію веде;
Ленін —
кожному герою
світить слово це святе;
Ленін —
кличе на будови
у колгоспах і містах;
Ленін —
знищує окови
у пригноблених краях;

Ленін —
стяг його сіяє
на землі безмежній скрізь;
Ленін —
всіх нас надихає
у боях за комунізм.

1950

НАЗИМ ХІКМЕТ

Він сидів роками
в камері таємній,
він не бачив світу
вже дванадцять літ.
Сонце не сягало
у куток цей темний,
у в'язницю волі,
у безодню бід.
Лиш пітьма навколо,
та вологі стіни,
та набридлі кроки
хмурих вартових.
Цих тюремних склепів
досить
для людини,
що хотіла б
волі
для людей усіх!
Цих замків тюремних
досить для поета,
що хотів би
пісню
через мур пустить!
Не пускати пісню!

Не звільнять Хікмета!
Щоб не міг він
правду
людям говорить.
Та не стримать в грудях
існую ясновиду,
не замкнути правду
в мурах кам'яних!
І вона
гартує
всіх людей у світі,
і вона
сягає
в тюрми за поріг.
Скрізь лунає правда.
— Визволить Хікмета!
Визволити пісню! —
всюди йде луна.
Йде через палаци,
йде через мечеті,
і тюремні мури
зрушує вона.
— Визволить Хікмета! —
голос чуть недремний
у в'язницю волі,
у притулок бід.
Чуть всесвітній гомін
в камері таємній,
де замкнуто правду
вже дванадцять літ.
Не вмирає правда!
Розпадуться мури,
що хотіли б пісню
приректи на смерть.

Через всі страждання,
через всі тортури
вийде він на волю,
буде жить Хікмет!

1950

НАЛИВНІ ЯБЛУКА

Звисають яблука з гілок,
і зашпші, й червонобокi.
Колгоспний тут росте садок,
хмільні він наливає соки.

П'янке повітря восени
від яблук наливних дозрілих!
Звисають гронами вони
на пишних вітах обважнілих.

Плоди достигли! — у саду
їх рвуть дівчата на світанні.
Із усмішкою на виду,
вони, мов яблука, рум'яні.

Вони такі ж, як і плоди,
і наливні, й червонощокі...
Який же вельми щедрий ти,
родючий краю мій широкий!

1951

ДИТЯЧИЙ ГОЛОСОК

Дзвенить дитячий голос,
Неначе те срібло.
Розгладжує від зморщок
він дідове чоло.
Дитя сміється втішно
з турбот його усіх.
Струмочком чародійним
дзвенить онуки сміх.
Веселкою ясною
він осяває світ.
Дідусь стає молодшим
на п'ять десятків літ.
Він сам сміється радо,
стає немов дитя.
І стільки сили в ньому,
хоч починай життя!
Росте надійна зміна
старому дідусю.
Віддав за щастя внуки
він молодість усю.
Бадьорний, чудодійний
дитячий голосок.
Від нього сяють очі,
стає твердіший крок.

1951

ХЛОП'ЯТА В КНИГАРНІ

Біля прилавка із книжками
хлоп'ята тиснуться гучні:
— Мені «Кобзар» із малюнками!
— Забіли книжечку мені!

— Мені «Байки»! — Мені про Зою!
— Оповідання Гайдара...—
В книгарню ранньою порою
зійшлась цікава дівтора.

Про них ще мріяв Ломоносов.
Шевченко згадував про них.
Замість цукерок і морозив
їм хочеться побільше книг.

Така в дітей до них жадоба,
як ще ніколи у житті...
Це перший зліт, це перша спроба
у їх думках, в їх почутті.

— Мені про Леніна в юнацтві!
— Мені про Жовтня славні дні! —
Мов молоде, крилате птаство,
вони вже пробують пісні.

Вони вже пробують літати
на крилах піонерських мрій.
В книгарні гомонять хлоп'ята,
мов пориваються у бій.

1951

ЖИТТЯ В ЦВІТУ

Земля в цвіту! Земля в цвіту!
У полі, в лісі, у саду.

Сміється сонячно бузок,
росою бризкає з гілок.

А вишня в білому вінку
киває радісно струмку,

що припадає їй до піг.
Веселий сміх, весняний сміх!

Прекрасна усмішка весни!
Немов людські найкращі сни.

Прекрасний наш радянський світ,
що наче той весняний цвіт!

Земля в цвіту! Життя в цвіту!
Всім зграям вражим на біду.

1951

РАНОК

Сонце сходить.
Тишина.
Повна вроди,
йде весна.

Де не стане,
не ступне,—
зілля п'яне,
запашне.

Де не пройде,—
все в цвіту:
серед степу,
у саду.

На роздолля
гляну я:
В лісі, в полі
все буя.

Жито добре,
молоде.
Аж за обрій
хвиля йде.

Хвиля лине
звідусіль.
Працювала
тут артіль.

Сонце встало
золоте.
Все заграло,
все гуде.

1951

* *
*

Розбитий дзот у лісі край дороги.
Навколо сон-трава цвіте.
Після страшної, лютої тривоги
зело буяє молоде.

Його красу не стьмарити нікому,
і зріст його не зупинить.
Немає меж буянню молодому,
сміється в лісі кожна віть.

Але невже тут знову будуть дзоти,
сюди знов бомби упадуть?
Пильнуйте миру, звільнені народи.
Спиніть старого світу лють!

1951

ГОМІН СЛАВИ

Пройшов про нього всюди відголос великий,
святий гомін слави чути скрізь.
І мови всі лунки в Русі многоязичній
в єдинім почутті злились.

На Україні, в Грузії, в Узбекистані
про нього слава лине у віки.
У клубі заводським і у колгоспнім стані
лунають пушкінські рядки.

Він бачив світлий день визвольної години,
він волі слав свій щирий спів.
Зійшла зоря великої країни,
незгасне щастя наших днів!

У славній Кам'янці сади в веснянім цвіті.
І Пушкін усміхається красі.
Навстріч його пісням у радіснім привіті
злились серця радянські всі.

1951

ПІСЕННЕ ДЖЕРЕЛО

Молодим поетам

Вона приходить, молодь юна:
у кожного своя хода.
Скрізь лине пісня многолунна,
дзвінка, співуча, молода.

У ній огонь, і правди спрага,
і поривання до мети,
до ворогів у ній зневага,
і дружби чистої мости,

і світла пристрасть безбережна
у боротьбі за комунізм...
Яка душа у них безмежна,
який у їх піснях ліризм!

Луконін щирим палом співу
людей до миру заклика.
Лунає хвиля гомінлива
п'янкої мови Воронька.

Чуть свіжий голос Куляшова,
клепоче спів Турсун-заде...
Встає поезії обнова,
новий загін співців іде.

І радісно в душі у мене,—
дзвенить пісенне джерело.
Безмежне почуття священне
співоче серце поїняло.

Вона приходить, молодь юна,
вливається у наш потік...
Скрізь лине пісня многолунна,
усе гучніше кожен рік.

1951

ДІВЧИНА З ПОЛУСТАНКА

У світлій хустці
спозранку
вона
із прапорцем в руках
стоїть щодня на полустанку,
оберігає
дальній шлях.

Спішать
із нафтою цистерни,
платформи з цеглою ідуть,
летять вагони,
повні зерна,—
вона їм
відкриває путь.
І пісня лине
в дальні гони:
— Мій паровоз,
вперед лети! —
Проходять з грузами вагони,
йдуть пасажирські поїзди...
Чекають їх безперестанку
в колгоспах,
на будовах —

скрізь,
і дівчина на полустанку
їх пропускає
в комунізм.

1951

ВІЧНА ДРУЖБА

Ніколи я не перестану
у думках згадувать про те,
як серед гір Узбекистану
так сонячно урюк цвіте
і ніжно так гілля вкриває
рожевий персиковий цвіт...
Повік я не забуду краю,
де жив колись я кілька літ,
де друзі тепло так зустріли,
мов брата рідного в путі,
де спільним ми огнем горіли
у щирім тиловім труді
і у колгоспі, й на заводі,
у Беговаті, в Фергані...
Ми бачили тоді на сході
вже перемогу вдалині!
Не гаяли ми ні хвилини,
ішли на працю у цехи.
Із Білорусі, з України
влились тоді ми в береги
бурхливого життя народу,
який нам рідним братом став.
В фашистську прокляту негоду
нас щиро вірний друг обняв!

І згадувать не перестану
повік я почуття святе
до рідних гір Узбекистану,
де дружба золота цвіте.

1951

ДОЩИКУ, ПРИПУСТИ!

Ще малим, як дощик
лився з висоти,
у струмку я хлюпавсь
і гукав з води:
«Дощику, дощику,
припусти, припусти!»

І тепер, як дощик
починає йти,
я гукаю радо
в простір золотий:
«Дощику, дощику,
припусти, припусти!»

Хай проллється дощик
на жита й сади,
щоб в колгоспах наших
їм буйніш рости:
«Дощику, дощику,
припусти, припусти!»

Щоб рясні дозріли
і хліба, й плоди,

теплодакий дощик,
лийся з висоти:
«Дощику, дощику,
припусти, припусти!»

1951

МІЙ ДІД

Мій дід
прожив сто довгих літ.
Він ждав
щасливих днів,
коли спокійно кине дід
онуків і синів.
Стояла осінь у степах.
Та сонце промінь свій
розкидало
по всіх дворах,
де,
сповнені надій,
чекали люди
слів того,
що поведе в бої.
І от
змінилося життя,
і люди,
і краї...
Прогуркотів
Жовтневий грім.
І відгомін дійшов
і в той низенький,
ветхий дім,

де дід мій
смерть боров.
Він голос Леніна почув.
І проказав тоді:
— Де б не ходив я,
де б не був
у довгому житті,
я мріяв
про цей світлий час,
я марив
про цю мить!..
Сини,
благословляю вас!
Онуки,
бережіть,
що здобули в тяжких боях
діди й батьки...—
І дід
всміхнувся,
і в його очах
відбивсь щасливий світ.
Загомоніли десь пташки,
і лист зашелестів...
Спокійно помахом руки
дід нас
благословив.
Мій дід
прожив сто довгих літ.
Того він дня
чекав,
коли його великий рід
добуде
людських прав.

* *
*

Скільки
не оспівано ще мною:
і споруд,
і фабрик,
і ланів,
і людей,
осяяних метою,—
будівничих,
ланкових,
бійців.
Не сходити
нашу Батьківщину —
від Амур-ріки
і до Карпат.
Треба всіх співців
сім'ю єдину,
щоб її багатства
оспівать,
щоб усі скарби,
усі простори
Батьківщини рідної
відбить,
оспівати плем'я ясноворе
всіх героїв

наших п'ятиліть.
Наших всіх досягнень
не згадати —
ратних перемог,
здобутків трудових.
Треба фарби всього світу
взяти,
щоб достойно
змалювати їх,
щоб прославить
піснею гучною
партію,
провидця наших днів...
Скільки
не оспівано ще мною:
і людей,
і земель,
і країв!

1951

* *
*

Стою над морем голубим,
що ледве мерехтить.
У далині розвіявся дим.
Над обрієм блакить.

Морська спокійна далечінь
без краю простяглась...
Та що це за ворожа тінь
з-за моря простяглась?

Невже це хмара в далині
вкриває обрій знов?
І хвили зводяться гучні,
і гомін скрізь пішов.

1952

ПІСНЯ

Іду по узгір'ях на шпиль верховини,—
внизу мій перейдений шлях.
Мене зустрічали там дикі тернини.
Та пісня змагалась, мов птах!

Там хижо зіяли провалля безодні
і змії сичали страшні.
Та пісня вбирала страждання народні,
шукала стежки в долині.

І хмари лихі там кругом вирували,
хотіли затьмарить путі.
Та пісня гукала супроти потали
і кликала в битву тоді!

Аж ось заясніли визвольні заграви,
заграли червоні огні.
І пісня вела на гнобителів лави
і славила сонячні дні.

І вище мій шлях підіймався по схилах,
де стяг переможний горів.
І пісня велично ширяла на крилах,
немов всенародний порив.

І нині зійшов я на шпиль верховини,—
зі мною і пісня моя.
Лунай же ти, пісне, в просторах країни,
де стяг комунізму сія!

1952

* *
*

Всього себе
цілком віддати
народові,
що нас ростив...
Що є рідніш,
ніж рідна мати,
яка родила нас, синів?
Всього себе
цілком віддати
для партії,
що нас веде...
Що є рідніш,
ніж рідний батько?
Що є в житті
ще більш святе?
Всього себе
цілком віддати
одній меті,
що сяє скрізь...
Що може в світі
більш сіяти?
Що вище є,
ніж комунізм?

1953

* *
*

Весна в повітрі.
Чути скрізь
її дихання чарівливе.
Струмки з-під снігу полились.
Дзюрчить їх мова гомінлива.

Вдихайте,
груди,
день п'янкий,
що лється вулицею всюди.
Сміється промінь золотий.
Весна...
Весна вже скоро буде!

1953

* *

*

— Де ти, доле? Де ти, доле?
Не докличусь я тебе...—
Так співав я в дні неволі.
серце ятрив я сліпе.

— Де ти, щастя? Де ти, чуле?
Чи тебе побачу я?..—
Так питав я в дні минулі,
так журилась юнь моя.

Я докликавсь долі нині,
щастя світле я зустрів!..
У щасливій тій годині
лється з серця вдячний спів.

1953

* *
*

Сотні років дуб крислатий
серед Хортиці стоїть...
Часто мріяв ворог клятий
геть його на пень розбить.
Шляхтич польський, хан татарський,
інший зайда-бузувір
хтіли знищити край лицарський,
взявши добрий там ясир.
Марили весь рід розвіять,
щоб і слід від дуба зник...
Тільки більше не посміють
зачіпати його повік!

1954

ПУШКІН НА УКРАЇНІ

Заспів

Ти українськими шляхами
проходив тут у давнину...
Стрічаючись із кобзарями,
ти слухав пісню їх сумну —
про Запорозжя, й Морозенка,
і про Хмельницького похід,
про трьох братів, і бідну неньку,
і про безкрає море бід.
Ти бачив всюди на дорозі
кріпацькі душі й їх панів,
що катували люд в острозі
чи на лану... І лився спів
про біль тяжкий дітей кріпацьких,
що вік жили в неволі злій...
Палав огонь в очах юнацьких,
і гнів не міг ти стримать свій!

1954

КВІТНИК МУКІМІ

Де квітник пахучий виріс, пісня там луна твоя.
Шле хвалу тобі велику рідна сторона твоя.

Та не лиш в Узбекистані, скрізь в радянському краю
розійшлась серед народів слава голосна твоя.

І в далекій Україні — мов Дніпро той клекотить,
між оновлених просторів пісня не одна твоя.

І хвала тобі від серця йде луною звідусіль,
не зів'яне, поки віку, квітка запашна твоя.

Всі народи споминають щиросердно Мукімі.
Наче той квітник, буяє мова запальна твоя!

1954

ЗУЛЬФІЇ

Скинь з обличчя темні ці покрови!
Таж не просто па тобі чачван,—
на тобі минулого окуви,
давнини віджилої туман...

Зульфія

Через степи,
піски
і ріки —
уклін мій,
славна Зульфія!
Твоє обурення велике —
весь біль твій
розумію я.
Скрізь
сяють зорі променисті,
горять
на весь Узбекистан.
А в закутках
старого міста
ще сестри
не зняли чачван.
Він застилає обрій світлий
життя нового
навкруги,
де пишно так
сади розквітли,

де щастя б'є
у береги
ясних каналів життєдайних,
де жінка не одна —
герой,
де на полях
пливуть комбайни,
справляють переможці
той,
де між родинними правами
навіки стерто вже межу...
Чому ж,
закривши вид,
роками
ще сестри носять
паранджу?
Щоб хвилі байської омани
не туманіли більш лиця,—
геть
рештки дикого чачвану,
туман розвіймо
до кінця!
— Ганьбу свою
знесіть навіки! —
гукає гнівна Зульфія.
Твій біль,
обурення велике,
радянська чус вся земля.

КАВКАЗ

Гірський клекоче водоспад,
що рветься з-за камішних грат,
стікає в річку гомінливо,
яка крізь тисячу загат
тече в морську глибінь бурхливу.

А скільки треба дужих сил,
щоб зворухнуть громаддя брил,
які лежать тут непорушно!
Заслали гори небосхил,
де птахи лиш літають мужньо.

Тут здавна велетні живуть,
що сміло прокладають путь
у світлу, сонячну країну.
І не одну тут пісню чуть
про їх велику міць орлину.

Тут був прикутий Прометей.
Про щастя мріючи людей,
він кликав на богів повстати.
Вдивляючись у обрій цей,
тут Маяковський ріс крилатий!

1954

СТАРА СОСНА

Абхазія. Піцунда

Стоїть стара сосна прадавньої доби,
на цілий небокрай рясне простерла віття.
Вона була одна тут свідком боротьби,
яка точилася, тяглась століття.

Народи тут весь час проходили в боях
і кров'ю власною скропляли узбережжя.
Розвіявсь багатьох героїв давніх прах,
і зникла пам'ять їх у світовім безмежжі.

І мріяла сосна: колись настане день —
і давній рід людський тут зійдеться у мирі
і під гіллям її серед гучних пісень
у братстві засія, неначе у сузір'ї...

Невже прийшов той день? Невже той час настав?
Вже хліб росте для всіх на цій землі родючій.
І ждуть усіх столи, де повно меду й страв.
Всміхається сосна із сонячної кручі.

1954

НАПИС

Мандруючи серед руїн
старого цвинтаря сумного,
стрів напис я.
Так мовив він
між цвіту свіжого,
рясного:
— Таким, як ти,
я був колись...
Таким, як я,
ти будеш скоро! —
Слова ці громом пропеслись,
який потряс
окольні гори.
Перстом показував кістяк:
— Не забувай про це
довіку! —
Мов нагадать хотів дивак
про тайну всевіту велику.
Та внук озвався
у хвилі тій,
що у міжгір'ї рвав тюльпани:
— Ти був, мов я,
дідусю мій...

А я, мов ти,
вже скоро стану! —
І зрозумів я,
що дарма
погрожував кістяк містичний.
Ні,
смерті
для людей нема!
Ми живемо
в нащадках
вічно.

1954

Р І Ц А

— Біда! Нещастя! Лихо! Ріца! —
гукали люди, виг'явши зір
у гнівне небо темполице,
почувши гуркіт грізних гір.

Розверзлася гора найвища,
мов розколлася земля.
Гуркоче грім, гуде вітрище,
каміння чорне все валя.

Ліси потрощено на порох,
прудка завалена ріка.
Потік її струмків прозорих
закрила враз чиясь рука.

— Нещастя! Ріца! Горе! Лихо! —
страхіття заступило путь.
І досі тут з узгір'я тихо
дівочі сльози ще течуть.

І досі видно на камінні
слід чоловічих буйних сліз.
Вони лились тут, безупинні,
і в серці гнів від болю ріс.

Коли ж розвіялася хмара
уламків темних і вгорі
засяло сонце,— ніби чара,
з'явилося озеро в горі.

— Біда,— його назвали,— Ріца! —
Та нині все змінилось тут.
Тут ходять люди яснолиці,
навіки змівши гніт облуд.

І в очах їх сміється щастя
прозоро-чисте, як вода...
Спішить на озеро кататься
щаслива пара молода.

1954

НЕЗНАЙОМКА

Стрів красупю я струнку.
Бачив десь,— а де — не знаю.
Їси в неї у вінку,
а очиці — краплі чаю.

Бачив я колись її,
незнайомку цю вродливу.
Марні здогади мої,
звідкіля з'явилося диво.

Ось автобус зупинивсь —
на «Чай Грузії» зупинка!
Здивувався, задививсь:
сходить молода грузинка.

Пригадав я... В «Огоньку»
бачив за збиранням чаю.
Звать цю дівчину струнку
героїнею врожая.

1954

ПОСЕСТРИ

На урвищі гори крутої
розлога виросла сосна.
А біля неї під горою
звелася пальма неземна.

Бік-о-бік посестри ці гожі,
хоч роду різного вони,
і в злий мороз, і в дні погожі
стоять над морем з давнини.

Холодний вітер лиш повіє
і ніжна пальма затремтить,—
сосна нахилиться в надії,
що зможе пальму захистить.

А як повіє вітер з сходу
і сонце прив'ялить сосну,
заступить пальма у спекоту
собою сестру мовчазну.

Стоять на схилі прибережнім
дві посестри багато літ
і почуттям своїм бентежним
широкий прикрашають світ.

1954

ЛІТО

Достигла нива колосиста,
і зріють яблука в саду.
Неначе у разках намиста,
калина мріє буйнолиста
із усмішкою на виду.

Проміння літнє золотаве
всю землю щедро залило.
Де пахнуть у кошицях трави,
примруживсь явір кучерявий,
підвів над обрієм чоло.

Все налилось по вінця сили.
На серці світлі почуття.
Рясні жита стоять дозрілі,
гілки від яблук обважніли.
Це літо нашого життя!

1954

РАНОЇ У ГОРАХ

Взять би пензель — і у зшитку
змалювать цей краєвид...
Як чарує очі влітку
над горою сонця схід!

Спалахнуло враз проміння
з-за високих скель гірських.
Звівся обрій. Никнуть тіні.
Наче бризнув щирий сміх!

Хтось прокинув срібний келих,
і течуть із гір струмки.
Між зелених віт, зелених
прокидаються пташки.

Взять би зшиток — і у ньому
записати їх пісні!
Сонце встало... Дню ясному
все радіє в далині.

1954

ДОЩИК

Дощик землю поливає,
кропить пагінци.
Незорий
рідний краю,
вродять пшениці!

Мій радянський
славний краю,
вродять і сади...
Дощик землю поливає
цебрами води.

На траві та на зеленій
скрізь лежить роса.
Наберу я повні жмені —
чиста,
як сльоза!

Вмиюсь разом з пшеницями,
з вишнями в цвіту.
У труді —
з товаришами —
щастя я знайду.

Мій радянський
славний краю,
буде урожай...
Дощик землю поливає,
поїть рідний край.

1954

* *
*

Тихо в полі
і в гаю.
Я повітря
чисте п'ю.

Все замовкло
навкруги.
Ліс, і пиви,
і луги.

Тільки серце
не мовчить.
Б'ється, рідне,
не спинить.

І, здається,
все навкіл
слуха серце —
небо й діл.

1954

* *
*

Благодатна земле, щедра ти!
Як ніде і як ніколи.
Розляглося безбережне поле,—
оком важко осягти.

У ряснім гіллі і буйнім листі
розпростерсь зелений сад.
Спіють яблука, і зріє виноград,
стигнуть сливи золотисті.

Чути дзвін косарок на лугу.
Розгулись на гречці бджоли.
Над землею скрізь, як вісник долі,
райдуга звела дугу.

Пролетів на схід літак під нею.
Ой, змінилась, земле, ти!
Та невже ж Полтавщини моєї
це поля, луги й сади?

1954

ПЕРЕД ЖНИВАМИ

Половіє стигле жито,
остюки пустив ячмінь...
На обніжку відпочити
під дубок гукає тіль.

Безустанку перепілка
підпадьомкає в овсі...
— Що ж, можливо, з понеділка
в поле вийдем по росі! —

агроном промовив стиха
на обніжку голові.
Прохолодою вже диха.
Розлягтися б на траві!

Але їм перед жнивами
скрізь є праці. Стало б сил!
Треба далі... І шляхами
вже встає за ними пил.

1954

ВОГНИК

Вечірня сутінь огортає
зимовий іній у вікні.
Та у шкільній кімнаті сяє
невпинно вогник в тишині.

Жіноча постать по роботі
сидить в утомі за столом.
А світлий зір її в турботі
шугає мрійно над селом.

Скінчився день шкільний суворий.
Та їй не до лица печаль!
Одна в кімнаті цій просторій,
вона вдивляється у даль.

Відбилися на її обличчі
таємні думи перед сном.
Той буде добрий будівничий,
а з цього буде агроном...

У даль ясну ведуть дороги
трудів хвилюючих її.
І вогник світлої тривоги
горить в вечірній тишині.

Хай занесло стежки навколо,
хай вікна снігом замело...
Та вогник пламеніє в школі,
мов осяває все село!

1954

СТАРИЙ КАШТАН

Обпалений огнем війни,
стоїть старий каштан.
Цвіте він кожної весни,
забувши біль од ран.

Бує парость молода,
навкруг його росте.
Минають дні, ідуть літа,
щумить гілля рясне.

І все ж бува, що в тишині
згадає давнє він,
як вирували тут огні
кругом на кілька гін.

І досі ще не заросла
обпечена кора...
Та зла година вже пройшла,
прийшла нова пора!

Обпалений огнем війни,
ожив старий каштан.
Цвіте він кожної весни.
міцний ще дідуган.

1955

ЛЕЛЕКИ

Осіньного пізнього ранку
летіли у вирій лелеки,—
покинули луки пожовклі,
знайомі минули оселі.
Ключами птахи перелітні
на обрії ген мерехтіли.
Та ось серед неба сумного,
де зграя летіла пташина,
одбилась од гурту лелека:
патовлені крила підбились,
несила летіти у вирій.
І слъози у неї на очах
від болю тоді навернулись,—
спустилася бідна лелека
сама серед голого степу.
І довго дивилась, сердешна,
услід за ключем перелітним.
Невже вона більш не побачить
своє товариство крилате
і втратить найближчого друга?
І бачить вона, що від зграї
пташина помалу відбилась
і поглядом скорбним ширяє,
шукає її, бідолашну.

Невже її рідний товариш?
А він опустивсь біля неї,
що крила свої волочила,
і клекотом тужним питає,
чи зможе летіти у вирій.
І журно він глянув у небо,
де зграя у далеч летіла:
— Прощай, товариство, ніколи
я друга в нещасті не кину!

1955

МОЛОДИЙ РИБАЛКА

Немов чайки ті бистрокрилі,
човни у синю даль пливуть.
Рибалки вирушають смілі
у рейс новий. Легка їм путь!

На березі стоять дружини
з дітьми не вперше на віку.
І вперше проводить сина
невтішна мати в даль морську.

Поїхав син на перший вилов.
Він марив морем і у сні.
Коли б у бурю не знесилів?
Ледь видно човен в даліні...

Змахнула матінка сльозину,
сама всміхнулася собі.
Щаслива путь, єдиний сину,
в рибальській нелегкій плавбі!

Немов чайки ті бистрокрилі,
пливуть у синю даль човни...
Його і в шторми, і у штилі
ждать буде мати з даліни.

1955

* *
*

Як нема в душі любові,
то і світ не милий,—
холодіють хвили крові,
і синіють жили...

Не співають птиці в небі,
блякнуть в полі трави,—
і нічого більш не треба,
ні пісень, ні слави...

Мов свинцем налиті очі
вже краси не бачать,—
бідний мозок шашіль точить,
в серці ворон кряче.

Ні ридати, ні радіти,
ні робить, ні мріять —
і немає змоги жити,
все б навік розвіять!

Будь же, серце, ти всечасно
сповнене любові...
Хай повік в мені не гасне
почуття казкове!

1955

ЛІТО ЗВЕРТАЄ НА СПАД

Більшають почі. Коротшають дні.
Літо звертає на спад.
Як не гадати, не думать мені?
Скоро осиплеться сад...

Він ще тинистий і повен плодів.
Гілка звисає рясна.
Тільки все більше зів'ялих листків!
А на висках сивина...

1955

ТРОЯНДИ

Стоять троянди на столі,
вони п'янять мене без краю.
Зникають зморшки на чолі,
коли їх запах я впиваю.

Прекрасну молодість мою
вони нагадують собою.
І ніби юним я стаю
від них вечірньою порою.

І сили розцвітають знов
в моїй душі, що не старіє.
Тече у серці швидше кров
і світлі збуджує надії.

Немов вернулися літа
від пахоців троянд неждано.
Прекрасна юнка молода
із саду принесла їх рано.

1955

СВІТЛЯЧОК

Світляки в гайочку. Світляки на стежці.
Золоті жарини всюди миготять.
Я тебе шукаю... На твоїй мережці,
нібито лелітки, промінці блищать.

Де ти? Загубилась... Де ти? Озовися...
Як тебе під вечір у п'ятні знайти?
Обшукав уже я все п'янке узлісся.
Наче світлячок той, десь сієш ти!

Як тебе, жаринко, можна розпізнати?
Де не глянеш, всюди сяють світляки.
Я до ранку, певне, буду їх шукати!
Поки я устами не торкнусь щокі.

1955

ЧЕРЕМХА

Цвіла черемха,
черемха біла,
аж їм кружилась голова.
П'янке повітря,
повітря чисте,
напій любовний розлива.

Вона схилилась,
схилилась юна,
йому припала до грудей.
В гаю допізна,
допізна тьохкав,
співав їм пісню соловей.

Коли ж уранці,
уранці двое
ішли із гаю край ріки,—
п'янка черемха,
черемха ніжна,
під ноги слала пелюстки.

1955

Простенькі квіти польові,
чому хвилюєте мене ви?
Ви наче спомини живі
в моїй душі у дні травневі.

У полі ми збирали їх
не раз у молодечі роки.
Тоді лунав твій юний сміх
і сяяв погляд твій глибокий.

Тоді була і ти сама
неначе польова та квітка.
Та споминать той час дарма!
Він проминув занадто швидко.

Все ж будять спомини живі
простенькі квіти польові
в моїй душі у дні травневі.
Чому хвилюєте мене ви?

1955

ПОЕЗІЯ

Миколаю Ушакову

Ні,
не мистецтво для мистецтва,
ні,
не краса задля краси!
Поет
у пісні
відбиває
Вітчизни рідні голоси.
Прислухайтесь
у віщі звуки,
у їх мелодію дзвінку,—
це
відгомін
доби нової,
гучна хвала більшовику,
це
велич славних діл героїв,
спів трудовий
простих людей,
що над країною лунає
і ллється щиро із грудей.
І що ясніше наше слово,
то чарівніш,
натхненніш річ,

а у боях
з ворожим світом
нещадне слово —
наче бич.
Ні,
не мистецтво для мистецтва,
ні,
не краса задля краси!
У пісні вашій
теж відбилися
Вітчизни рідні голоси.
Вона
всіх радісно хвилює
і надихає на труди...
Нехай же гомін Батьківщини
серця підносить нам
завжди!

1955

ГОЛУБКА

Як пташка сяде на вікні,
ти не жени її.
Голубку шлю в самотині
на плечі я твої.

Хай звістку принесе вона,
що вірна я весь час.
Огонь любовного вина
у серці не погас!

Хай скаже пташка в таїні,
що жду тебе давно.
У тебе, знаю, навесні
розчинене вікно.

Голубку ніжно приголуб
і поцілуй її.
Не відвертай гарячих губ!
Прийми уста мої!

1955

ДИВОЧЕ СЕРЦЕ

Дівчина із моря
хлопця жде свого.
Скільки в серці горя!
Десь нема його...

Та невже не стрітись
більше у житті?
Гарно так дивитись
в очі в забутті...

Буря рве причали,
хвиля — мов гора...
Зранку серце ждало.
Вже давно пора!

Крізь пільму й тумани
враз якісь огні...
Серце мліє п'яне.
Милий в далині!

1955

* *
*

Акації були в цвіту,
край стежечки білили...
Вона спинилась у саду,
схвильована, несміла.

Юнак до неї нахиливсь
у тиші вечоровій.
І місяць із-за хмар дививсь
і дивувавсь їх мові.

Зривала юнка нагідки,
всміхалася ласкаво.
Пахкі спадали пелюстки
і сипались на лаву.

І таємничий шепіт їх
було до ранку чути.
О, поцілунків їм своїх
повіки не забути!

1955

ДІВОЧА

Дощик рясно крапає дрібненький
навесні...

Не велить в саду гуляти нещюка
ще мені.

Не велить виходити із хати
за дощу...

Але я не можу більш чекати,—
я лечу!

Дрібен дощик рясно накрапає
по шляху...

Любий-милий у саду гуляє
в ніч глуху.

По роботі вийшов любий-милий,
жде мене...

Серце рветься в грудях прудкокриле,
навісне!

Я дощу не в силі переждати,
в сад іду...

Серце не спинити... Вийшла з хати...
Вже в саду...

1955

ПТИЦЯ НАД МОРЕМ

Пролітає птиця
над водою...
Далеч — таємниця,
вкрита млою.

Обрій у тумані...
Никнуть крила.
Птиця в хвилюванні.
Більш несила!

Раптом в далечині —
хмари зблідли.
Обрій у промінні.
Сонце! Світло!

Прибувають сили.
Над водою
мають гордо крила,
звуть до бою.

1955

* *
*

Гальки тривожний шерех.
Сутінь вечірньої мли.
Хвили б'ються об берег,
гнівню ревуть вали.

Піняться грізні потоки,
бурхає морем шквал.
Чайок одчайні зойки.
Штормом знесло причал.

Човен гойдає на хвилях.
Борт залила вода.
Скиглення пташок білих.
Вир! Небезпека! Біда!

Раптом зірка крізь хмари
вирнула десь вдалині.
Серце від бурі яре.
Шторми йому не страшні!

1955

* *
*

Все більш облітає
зів'ялого листя
на срібній тополі
осіннього дня...
З пожовклого гаю
у далеч імлисту
в небеснім роздоллі
летить вороння...

Та серце не крас
тужлива картина,
не гасить у мене
гарячих огнів...
Все знов оживає
весняної днини!
І листя зелене,
і пташка, і спів.

1955

* *
*

У косах сивина
і зморшки край очей...
Та все ж мені вона
найкраща між людей!

Де дівся стан стрункий
і лебедя хода?
Та вид її п'янкий,
як в молоді літа!

Дівочий погляд згас,
і щічок в'яне цвіт...
Та все ж мені весь час
ти краща на весь світ!

1955

ВІДЛУННЯ

Коли нащадок схоче
пізнати наш грізний час,
він звернеться, поети,
напевне, і до вас.

І буде він шукати
в поемах і піснях
відлуння днів великих,
прославлених в віках.

Тому-то кожне слово
у кожному з рядків
хай щиро відбиває
всю велич наших днів.

Щоб глибоко й правдиво
красу віддати їх...
Нащадки не пробачать
байдужих слів пустих!

1955

БЕРЕЗА НАД РІКОЮ

Стоїть береза над рікою,
схилила віти до землі.
Опале листя за водою
спливає у вечірній млі.

Вона схилилася в задумі,
немов пригадує часи,
коли листва в зеленім шумі
буяла в бризках від роси.

Коли стояли партизани
у цім березовім гаю
і сестри гоїли їм рани,
які дістали у бою.

Береза ще і тих згадала,
хто під рікою тут поліг...
Осіньне листя опадало
весь час у смутку їй до ніг.

І геть спливало за водою
в вечірній присмерковій млі.
Стоїть береза над рікою.
схилила віти до землі.

1955

* *
*

Неначе вперше бачу світ —
і цей листок зелений,
і цей рясний багряний цвіт,
і юнки вид натхненний,
і срібноперих голубів
у небі цім сумирнім,
і ніби вперше чую спів
у полі надвечірнім.
Такої гостроти мій зір,
такий мій слух разючий,
що бачу аж до дальніх зір.
весь чую світ співучий!

1955

ВОДА ЖИВА

Змістовні всі слова,
пахучі та барвисті.
Немов вода жива,
джерела мовні чисті.

Умій же їх відчуть,
щоб глибоко вразили.
Дорога. Стежка. Путь.
Слова одної сили.

Та різний зміст у них,
властивий їм одвіку.
Вслухайсь до слів живих,
яким немає ліку!

Яке багатство скрізь —
прислухайсь і визбируй!
Бери їх — та дивись:
не забувай про міру.

1955

ВИПАДОК НА КОНЦЕРТІ

Сміялись люди на концерті.

Лунало скрізь: — Хо-хо! Ха-ха! —

А він розгнівався до смерті:

— Таж це пародія лиха!

Пласкі слова і фрази стерті.

Що може в світі бути гірш? —

Декламували ж на концерті

його останній власний вірш.

1955

* *
*

Досі ще у світі
є лихі серця.
Віддадуть неситі
все для гаманця!

Цей живе брехнею,
нею топить всіх,
той святу ідею
продає під сміх.

Цей за шаг щербатий
зрадить рідний край,
згоден той віддати
честь за каравай.

А оцей у вічі
вслесливий такий,
вас обдурить тричі
за пиріг пухкий.

А отой, блаженський,
патріот і син,
закатує неньку,
щоб дістати чин.

Віддадуть неситі
все для гаманця!
Досі ще у світі
Є лихі серця.

1955

ЩИРА ДУША

Він всміхається при стрічі
і притакує весь час...
Та, підступний, він за вічі
тричі зрадить щиро вас.

Він підлесний, перед вами
кадить ладаном хвали...
І оббреше вас словами,
злої повними хули.

Вас удавано він лиже,
язиком маха своїм...
Дома ж наклепи він пише,
ставить підпис —
Анонім.

1955

* *
*

Поете,
більше простоти,
а не кривлянь нужденних —
й співцем народним
будеш ти,
творцем пісень натхненних.

Поете,
більше слів ясних,
схвильованої мови —
й зазнаєш ти
в серцях людських
подяки і любові.

Поете,
всі свої чуття
віддай ти для народу —
й відчуєш,
що твоє життя
пройшло немарно зроду.

1955

ЧАРІВНІ СЛОВА

Чарівні мої слова.
Лиш гукну я,— ну й дива! —
все навколо ожива.

Я промовлю: — Дзусь, муркіт! —
і з-за печі плига кіт.

А скажу я: — Цюцю, гав! —
розганяє цуцик гав.

Прокажу я: — Ціпо, киш! —
і біжить курча прудкіш.

А скажу я: — Гулю, гай! —
голубки летять у гай.

А як я в гаю одна,—
тільки крикну — йде луна.

Чарівні мої слова.
Лиш гукну я,— ну й дива! —
все навколо ожива.

1955

ПІСЕНЬКА НА КОВЗАНЦІ

Кришталева стежка
перед нами.
Креслимо мережки
ковзанами.

Хочеться вітрище
перегнати.
— Дужче! Далі! Швидше! —
каже тато.

Радісно на серці
і бадьоро.
Хто здолає в герці?
Близько! Скоро!

Вдасться чи не вдасться
перегнати?
Ой, яке це щастя
для хлоп'яти!

1955

ЛЮБА СПАТИ ХОЧЕ

Люба спати хоче,—
сон стуляє очі,
хилить сон.
Ручки позвисали,—
під стілець упали
мишка й слон.

Стиха підбігає
киця і бажає
добрих снів.
Щоб ніхто в хатині
розбудить дитини
не посмів.

Мама стеле ліжко.
Простягнувши ніжки,
Люба спить.
Цуценятка й киці,
зайчики й лисниці,
не будіть!

1955

КОЛИСКОВА

Заглядає з-за вікн
у колиску тихий сон.

Лі-лю-лі...

Засинай, дитя, мерщій!
Спить уже ведмедик твій.

Лі-лю-лі...

І зайчата сплять давно,
заховались під рядно.

Лі-лю-лі...

Тільки котик ще не спить,
але вже на сон мурчить.

Лі-лю-лі...

Спи, маленьке! Спи, дитя!
Довге жде тебе життя.

Лі-лю-лі...

Треба набирати сил
для великих славних діл.

Лі-лю-лі...

Спить і місяць. Спить і гай.
Оченята... закривай...

Лі-лю-лі...

1955

СЛІДИ ВІД КУЛЬ

Сліди від куль... сліди від куль
і досі ще на мурах...
Тяжкі тривали тут бої,
в заулках цих похмурих!

Геть зруйнував важкий снаряд
в будинку цім півганку.
На ньому дівчинка мала
тоді стояла зранку.

Тоді всміхалася вона
хмаринкам серед неба.
Коли ж лежала у крові,
лиш мовила: — Не треба!

— Не треба! — котиться луна
і досі в цілім світі...
Сліди від куль... сліди від куль...
На ганку ж — наші діти.

1955

ДІТИ НА ПІСКУ

Діти бавляться в дворі
на піску сипкім.
Сонце світить угорі
усміхом своїм.

Щастя сяє на лиці,
любо гратись їм!
То мов сіють пшениці
в полі веснянім,

то бетон в канал кладуть,
то будують дім...
Їх чекає славна путь
у житті людськім!

Сонце світить угорі
усміхом своїм.
Діти бавляться в дворі
на піску сипкім.

1956

СМІШНИЙ ДІДУСЬ

— Та невже-бо ти сама,—
дід питає внучки,—
вже панчішки одягла?
Спритні в тебе ручки.

А вдягла ти налище?
— Ні, вдягла на нозі...
Ой смішний дідусь! Не зна,
як вдягать, і досі.

І регочеться мала,
простягає ніжки.
Хоч навиворіт свої
одягла панчішки.

1956

ДОНЯ

Сонце глянуло в вікно...
Баловниця
вже прокинулась давно,
їй не спиться.

І ведмедик теж підвівсь.
Встала й мишка.
Тільки заєнька десь дівсь!..
Впав під ліжку.

Доня всюди зазира,—
справ багато.
— На роботу вже пора! —
будить тата.

І лоскоче, й термосить,
і цілує.
Татко міцно в ліжку спить.
Він не чує.

Він же звечора велів
розбудити.
Вже й трамвай десь прогрімів.
Що робити?

Він проспить усю добу.
Спати доволі!
І вона сурмить в трубу,
б'є в долоні.

Завела усі цяцьки
музикальні.
Задзвеніло у дзвінки
все у спальні.

І прокинувсь,— не проспав
татко-соня.
І поцьомав, і обняв
любю доню.

Сонце світить у вікно.
Годі спати!
Повставали вже давно
доня й тато.

1956

ТАТУСЬ ЗІ МНОЮ

І чому така я рада?
Що таке зі мною?...
Я свого стрічаю тата!
Він приніс з собою
і цукерочок для мене,
й печива до чаю,—
я беру їх цілу жменю,
скільки сама знаю.
Він з пакунка витягає
ляльку ще маленьку...
Б'ється серце, не вгаває,
тьохкає хутенько...
Ой, гостинців так багато
він приніс з собою!
Та найбільш за все я рада,
що татусь зі мною.

1956

ХАЗЯЙКА

Встає Любуся рано
і ліжко стеле.
Співає безнастанно
дитя веселе.

Вона сама уміє
постіль прибрати.
Своїй матері мріє
в підмозі стати.

Хай мама ще дрімає
у теплім ліжку.
Любуся проганяє
у нірку мишку,

щоб маму не збудила!
А встане й гляне
її матуся мила,—
хвалити стане:

— Невже сама прибрала
в кімнаті всюди? —
Любуся рано встала.
Хазяйка буде.

1956

М'ЯЧИК

М'ячик стрибає по травці,
плигає всюди.
Ось уже м'ячик на лавці,
скочив на груди.

М'ячик спинити несила,
круглий і чорний.
Дівчинка раптом схопила
м'ячик проворний.

Дівчинка міцно стискає
м'ячик, обнявши.
Він уже більш не літає,
смирний назавше.

Раптом він скочив неждано —
вирвавсь із схову,
м'ячик стрибає
безперестану
знову.

1956

ЩО, ЧОМУ, НАВІЩО, ЯК?

Хоч і менша від стола,
всім цікавиться мала.

Де не глянь і де не стань,
в неї безліч є питань.

Знов питає, знов своє:
— А скажіть-бо, що це є?

А скажіть, мене чому
не пускають в двір саму?

Неспокійна завжди,
гомонить на всі лади:

— А чому це чорний кіт
хвіст підняв із-за воріт?

А навіщо виє пес,
звівши пил до небес?

Гомінлива, запальна,
всім цікавиться вона.

— Як це роблять? Як це звучить? —
скрізь її питання чуть.

— Що, чому, навіщо, як? —
тільки й чує в неї всяк.

— А чому вгорі десь там
сяє сонце вічно нам?

А чому-бо, кажуть, десь
ще багаті й бідні єсть?

Тягнеться до правди вся
змалку внучка дідуся.

1956

ЛЮБИНІ ЗАБАВКИ

Тільки встане Люба зранку,—
ігри затіває:
то у жмурки, то в скакалку,
то пісні співає.

То збирається десь їхать
у гайок за місто,
кожній лялечці вдягає
хусточку барвисту.

То вона вже їх лікує,
ставить хворим банки...
Люба бавиться в забавки,
тільки встане зранку.

То в скакалку, то у жмурки,
то на дудку грає...
І нема її забавкам
ні кінця ні краю.

1956

ПУСТУНИ ХЛОП'ЯТА

Двоє бавиться малят
біля мами й тата.
Удають вони котят.
Пустуни хлоп'ята!

Цей муркоче, той нявчить,
і гукають смішно:
— Кицю, дзусь! Котятко, цить! —
Гарно їм і втішно.

Тато й мама — як і слід —
мишенятко й мишка.
А хлоп'ята — кіт-воркіт
і смугаста кішка.

— Ну, тікайте, цап-царап —
і впіймаєм миттю! —
Та ось чути шелест лап,—
Справжній кіт-страхіття!

Хлопці кинулись навік,—
так ката злякались.
А матуся й татко їх
щиро з них сміялись.

1956

ЛЯЛЯ В ЛЮЛІ

Ляля в льолі
спить у люлі.
— Спать доволі! —
кажуть гулі,
заглядають у вікно,—
Встало сонечко давно.

— Леле! — ляля
встала з люлі.
— Наче краля! —
кажуть гулі.
І віта її з вікна
сонця усмішка ясна.

1957

СРІБНА ПТИЦЯ

— Що за срібна птиця
лине в даліні? —
Дівчинці не спиться,
марить у півсні

про казковий килим
в небі голубім...
Треба бути смілим,
щоб літати у нім!

Треба бути спритним
і метким, мов птах,
щоб світанком літнім
мчать на літаках!

Лине срібна птиця
в млистій даліні...
Мрійниці не спиться,
марить у півсні.

1957

* *
*

Буває, втома серце крас
і застилає млою світ.
І світла далеч виднокраю
зникає десь... Та зелень віт
і щира усмішка дитяти
мене чарують знов. І я
готовий знов пісень співати,
і світить знов душа моя.
І прибувають, грають сили
у грудях вражених моїх.
І серце пружне й бистрокриле
знов прагне радісних утіх
щоденної земної праці,
що пахне цвітом на гіллі...
Впиваю пахоці акацій.
Ах, скільки щастя на землі!

1957

ЦИТЬ, СЕРЦЕ, ЦИТЬ!

Летять прекрасні дні липневі,—
лиш гомін чуть.

Літа спливають полудневі,—
швидка їх путь.

Ще дерева в зеленім листі,
густа трава.

Та ячмені лежать остисті,—
прийшли жнива!

Гілки звисають яблуневі.

Ще день, ще мить —
і опадуть ці дні липневі.
Цить, серце, цить!

1957

ТОЙ ДЕНЬ Я ЗГАДУЮ І ДОСІ

Пам'яті брата Івана

Гудуть сади Золотоноші,
як і давно колись гули...
Були тоді ми юні й гожі,
і наші в даль шляхи вились.

Зустрів його я на дорозі.
— Куди ти, Іване? — Знов у бій! —
Той день я згадую і досі
і погляд, сповисний надій.

І усміх той я не забуду,
і ремінець через плече...
Ішли вперед коммольці всюди,
і серце билось гаряче!

Роїлись ще у плавнях банди,
і йшов у бій його загін.
Де слів узять, щоб все сказати?
З походу не вернувся він!

Хмарніють обрії погожі.
Замовкни, серце, занімій!
Гудуть сади Золотоноші,
мов згадують про подвиг твій.

1958

МІСТО НАД МОРЕМ

Приморське місто. Вдалині
огні... огні... огні...
Враз пригадалися мені
забуті давні дні.

Тут вперше в молоді літа
прийшла любов проста.
Далека юність золота!
Палкі твої уста...

Тут кипариси й виноград.
Все місто — наче сад.
Під дзенькіт сонячних цикад
п'янить приморський чад.

Приморське місто. Вдалині
огні... огні... огні...
Ми тут колись, немов у сні,
зустрілись навесні.

1958

ПОВІНЬ

Затопив Дніпро водою
береги свої.
І бескеття під горою,
й луки, і гаї.

Залшла стару слобідку
повінь гомінка.
Далечінь безкраю видко!
Без кінця ріка.

Омивають обрії сніжій
води весняні.
Я спинився в безгомінні.
Вільно так мені!

Не спинити прудкокрилі
думи-ручаї...
Наче ті дніпрові хвилі —
почуття мої.

1958

МУЗА

Вона заговорила знов
зі мною в тишині.
І в серці відгомін пішов,
і полились пісні...

І вже ніщо не спинить їх,
поки мій день не згас...
Прекрасний на шляхах земних
польоту світлий час!

1958

ЛУНА

І милується зорями, — і песамовито
стріляє-цілує в зоряний лик...

1919 р.

Він стояв і ціливсь у двобої
пильно так у зорі в небесах...
Ні, не досить нивки золотої
на землі у повних колосках!

Вистрілив у даль боєць-гвардієць,
котиться і досі ще луна...
Як не мріять нам і як не діять?—
манить серця синя далина.

І коли над світом пролітає
зірочка-ракета десь у млі,
не дивуйте: це в мету ціляє
червоногвардієць із землі!

1958

* *
*

Нехай все більше спокою у рухах
і посріблила скроні сивина...
Та серед нас немає легкодухих,
не тьмарить обрій млиста пелена.

І не знайти посеред нас байдужих
до лицемірства, підступів і зла.
Бо досить світла ще у наших душах,
у грудях наших досить є тепла!

Ми йшли вперед в нещадному двобої,
щоб щастя засвітить в людських серцях,
щоб і зерна неправди за собою
не залишить онукам у віках.

І хай все більше спокою у рухах
і сивина — мов срібний той сніжок...
Та серед нас немає легкодухих,
і ще твердий наш у майбутнє крок.

По всіх дорогах, в далечинь ідучих,
і безпартійних партія вела...
Тому ще стільки сонця в наших душах,
ще стільки в серці нашому тепла!

1958

УЗБЕЦЬКИМ ДРУЗЯМ

Розкрив обійми Київ рідний,
вітає друзів дорогих...
І день стрічає їх погідний,
і цвіт дерев, і срібний сміх
дітей на мирному майдані,
де світлі зграї голубів.
— Салям! — у щирім почуванні
Дніпро гукає з берегів.
І покотилося по місту
від серця кожного: — Салям! —
Неначе килимом барвисту
дорогу встелено братам.
І як їх шні не вітати,
обіймів не розкрить своїх?
Пригадує Україна-мати
узбецьких друзів бойових,
що пліч-о-пліч з її синами
були на фронті і в тилу.
Ми вдячні будемо віками
братерських їх сердець теплу!
Хіба не Уйгуна герої,
сини Гафура в тій порі
стояли з нами у двобойі
на переправі на Дніпрі?

Хіба це не батир Айбека,
не героїня Зульфії
тоді рушали в путь далеку,
ішли з братами у бої?
А скільки сиріт з України
далекі друзі прийняли?
Хто друга в горі не покине,
той гідний вічної хвали.
І у вдовиці сохнуть сльози,
і спільні труднощі легкі...
Нічиї не страшні погрози,
поки в нас друзі є такі!
У щирім сонячнім змаганні
братерство сяє повсякчас.
Дзюрчать струмки в Узбекистані,
і там тополі, як у нас...
Ми разом їх тоді садили,
щоб, наче дружба та, росли.
І наші збільшувались сили,
бо ми братерство берегли.
Розкрив обійми Київ сивий,
гостей вітає дорогих...
І навіть сам Дніпро бурхливий
стрічає усмішкою їх.
Ідем — по місту — побратими.
— Салям! — Дніпро гукає нам.
І над каштанами п'янкими
гримить у відповідь: — Салям!

* *

*

Все якось одцвіло неждано,
все рантом якось одцвіло...
Проходить юність полум'яна,
лягають зморшки на чоло.

Та квіти визріють плодами,
коли вони не пустоцвіт!..
Своїми зрієм ми трудами,
пройшовши життєвий похід.

1959

ЛІТНЯ СПРАГА

Всюди спрага
літня.
В'яне нива
житня.

Раптом із-за
кручі
чорні, сизі
тучі.

Тінню вкрита
нива.
Певно, буде
злива!

Нива прагне,
в'яла.
Перша крапля
впала!

1959

* *
*

Не дороги в далині —
райдуги в долині.
Осявають, неземні,
обрій України.

Виграють, мов самоцвіт,
мирних лук розлоги.
Простяглися на весь світ
райдуги-дороги!

1959

ОСІНЬ ЗОЛОТА

М. М. Ушакову

Не сумуй, мій друже!
Хай летять літа...
Заглядає в душу
осінь золота.

Хай торкає скроні
смутокм сивина...
Обрії бездонні,
далечінь ясна.

Світлим і прозорим
цілий світ стає...
Геть зникає горе,
серце мудрість п'є.

І легка уява,
і ясна мета...
Осінь золотава,
золоті літа...

1959

ДОРОГИ

I

Дороги. Дороги. Дороги.
Дороги за обрій ведуть.
Чекають нас знову тривоги.
Та далі... все далі...
У путь!

II

І я, і ти, і він — ми всі в одному злеті,
щоб дальших обрій нам швидше досягти.
В єднанні спільному на всій земній планеті
і я, і він, і ти
до світлої мети!

III

Чи то у снеку, чи в мороз,
у хугу, чи у зливу,—
у даль ми йдем, де б не прийшлося,
спішим у путь,
щоб нам добыть
свою зорю щасливу!

IV

Де взяти слів, де взяти сили,
щоб вік новітній відтворить,
комуністичний, прудкокрилий,
найяскравіший з буйноліть!

1959

* *
*

Невже там ніч, і пуста чорна,
і порожнеча, і пільма?
І наша мрія ілюзорна,
і ми рвемось туди дарма?..

Невже ми тут єдині в світі,
й подібного нема буття?..
І все ж ми линемо з орбіти
землі старої все життя.

1960

ЗЕМЛЯ

Осіньє листя золотаве
на стежку падає з гілля...
Ніде не пахнуть так отави,
як на землі, де виріс я,
де мріяв і вдивлявся ніжно
в далекі зорі... І цей раз
я не віддам цю землю грішну
ні за Венеру, ні за Марс!

1960

БЕЗКРИЛИЙ

Це було,
це діялось колись.
Птах летів,
і крила посіклись.
І він сів тоді на мураву.
— Ні,
безкрилий
я не проживу!

1960

* *
*

Ми кожен день вдивляємось у зорі,
і мимоволі ми рвемось до них.
Немовби десь в космічному просторі
ми чуєм клич земних братів своїх.

З яких галактик, із яких віддалили
цей гомін чуть, віки тривожить нас?
І всюди так... Від зоряних кришталин
не одірвать очей в переддосвітній час.

1960

ЛЕБЕДІ

Мрійні лебеді плывуть,
голос їх тривожний чуť
над водою.
Хто їх може зрозуміť?
Рвуться поглядом в блакить,
вкриту млюю,
звуть у далеч із собою.

1960

* *
*

Найглибші мрії і думки нечутні.
Щоб їх відбить — таких немає слів.
Щоб у житті пізнати серцем сутне, —
вслухайся до нечутних голосів!

О, скільки звуків, ще не знаних нами,
лунають лиш у тиші неземній...
Як дивимось ми в небо вечорами,
яка глибинь у пісні мовчазній!

1960

* *
*

Ні, таких річок немає в небі,
і гаїв таких немає там...
Але іншим людям, мабуть, і не треба,
тільки ширший обрій бачити б очам!
Щоб розкрились в далечінь простори,
щоб галактик інших досягти...
І тому, мій сину, друже мій, на зорі
дивишся так пильно у тривозі ти.

1960

ЄДИНІЙ

Вродливе личко й променисті очі —
яке це щастя у житті людським...
Коли ж і серце сяє нам жіноче
і окриляє нас чуттям своїм,
що може бути краще у цім світі,
де стільки радості і стільки зла?
Нехай же будуть нам серця розкриті,
мов у повітрі світлих два крила!

1960

ОСІННІЙ РОЗДУМ

Літаєм ми у височині,
та не забути нам землі...
Лише на ній і ранки сині,
і сосяшник цей у брилі,
де горобці клюють зухвалі,
цвірінькаючи щось пусте...
І хай нас поривають далі
у невідоме, та, проте,
не кинуть нам свого тяжіння
до рідних обріїв земних...
Яка прозора даль осіння
у цих просторах степових!

1960

* *
*

Чекають тайни нас чималі.
Але це не лякає нас...
Космічні далі...
далі... далі...
і вічний, безконечний час.

Яка безмежність і могутність,
що наше серце окриля!..
І все ж — найближча нам земля...
і рідний край...
і рідна людність...

1960

МУЗИКА

Слухаючи Скрябіна

Вікно відчинене у космос.
Хвилює музика світів.
Одвічний рух. Одвічний спів.
Взаємодія всіх часів —
космос.

І макрокосми, й мікркосми —
ні, це не сон! ні, це не мить!
Все рухасться, все звучить
на протязі мільярдоліть.

Я поринаю в космос —
видноколо.
Одвіку все довколо —
коло —
космос —
безкрая музика світів —
спів.

Ні, це не сон! Ні, це не мить!
Тайна —
яку ми мусимо розкрить.

1960

ХАЙ БУДЕ ПУТЬ ЙОМУ ЛЕГКА

Ні вітер, ні туман, ні злива —
ракети не спинити їм!
І рідна мати мовчазлива
у смутку дивиться гіркім.

Але і їй спинить несила
крилате серце юнака...
І каже матінка зомліла:
— Хай буде путь йому легка!

1961

ПРАВДА-КАЗКА

Розповідь онуки

Що я чула нині в школі!
Де тут правда, а де ні?
Нібито на видноколі
щось змінилося в ці дні.
Мов Гагарін на ракеті
вище сонця полетів.
І на кожній на планеті
сяє шлях його вогнів.
А на Місяці він кинув
вимпел нашого життя.
І далеко десь полишув
в міжпланетне майбуття.
Над землею між зірками
простяглись його путі.
І тому ясніш над нами
сяють зорі золоті.
Де тут правда? Де тут казка?
Розкажіть малій мені.
Зір у небі, мов та ряска.
Все заслали вдалині.

1961

ДРУЖИНА

Вона не плакала у невимовнім сумі,
хоч хвилювавсь за нього цілий світ.
І тільки в серці їй, і лиш в її задумі:

— Політ! Політ!

Вона застигла вся, мов скеля гордочола,
з якої видно їй німу далеку вись.

Та все, здавалося, гукало з виднокола:

— Вернись! Вернись!

І тільки як почувсь спокійний голос з неба,
упала з радості, не стримавшись, сльоза.
Співала вся душа: — Нічого більш не треба!
Життя — краса.

1961

СПАДКОЄМЦІ МРІЙНОЧОЛІ

Пориває душу в вічне незнайоме,
кличуть дальші, невторовані шляхи...
Здавна славне людство серед бур і грому
не одні відкрило світлі береги.

Споконвіку манить сила нездоланна
за незнаний обрій, у краї пові.
Кораблі Колумба, яхти Магеллана
одкривали землі, далі світові.

А політ Ікара, й крила Леонардо,
мрійник із Калуги, геній і дивак...
Скільки віри й моці, скільки сили й гарту
треба було мати людям у віках!

Спадкоємці горді предків мрійпочолих,
ми рвемось за обрій, вище хмар і гір...
І земний Гагарін у космічних колах
рейс проклав небесний в плетиві сузір'я.

Поривають в космос нас нові надії,
що зірками сяють в мороці століть.
Не спинить людину, що одвіку мріє
про казкові далі, душу не спинить!

1961

З О Р І

Коли ми йшли в бої, нам зорі п'ятикутні
світили на путі в переддосвітній млі.
І вороги в злобі у дні ті незабутні
нам зорі ятрили криваві на чолі.

І сяяли зірки, мов радість, над копрами,
як вугіль на-гора давали вперше ми.
А як з коханою стрічались ми ночами,
всміхались в небесах нам зорі із птьми.

Що б не робили ми, де б ми не мандрували,
проміння зір ясне нам сяяло в житті...
Далекі зорі нам давно близькими стали,—
тому й літаємо в міжзорянні путі!

1961

ЗАПОВІТ КИБАЛЬЧИЧА

— Моя остання ніч... Коли ж успію
я передати їм пориви всі свої
і обрахунки всі, свою крилату мрію
про міжпланетний рейс в надзоряні краї?

Я смерті не боюсь. Лиш розірвали б люди
одвічні кайдани, тяжіння світове!
Коли б нічого тут в цій миті не забути,—
нехай вона тягар вселюдських пут зірве!

Та заgrimів замок. І зарипіли двері.
І повели його в передранковий світ.
І усміхнувся він світанковій Венері,
як залишав для нас свій гордий заповіт.

1961

ВЕЛИКЕ У МАЛИМ

Як мудро все у таємничім світі,—
велике пізнається у малім.
Надземні всі галактики відбиті
у атомі найменшому земнім.
Велике пізнається у малім!

Чергують пори року споконвіку —
весна і літо, осінь і зима.
Вони подібні до людського віку.
Рівняють їх поети не дарма!
Весна — це юність. Старість — це зима.

У вічній все живе взаємодії,—
руйнуються світи, встають нові.
І не згасають у душі надії,
що розгадаєм тайни світові.
У вічній все живе взаємодії.

Надземні всі галактики відбиті
у атомі найменшому земнім.
Як мудро все у таємничім світі,—
велике пізнається у малім.
Весь макрокосм у атомі дрібнім!

1961

«МОЄ ПРОРОЦТВО БЕЗПЕРЕЧНЕ»

Так записав Тарас Шевченко у своєму щоденнику-журналі в 1857 році, повертаючись із заслання на пароплаві по Волзі.

В самотині, на пароплаві,
у сьйві місяця нічним,
сидів він на щербатій лаві,
віддавшись почуттям своїм,
під шум машини парової
вслухався у кріпацький спів
і сам з собою в неспокої,
в тривозі світлій гомонів:
— Дитя Фултона променисте
все довершить на цій землі,
що славні енциклопедисти
розпочали в досвітній млі,
і полетять корони й трони
на всій планеті світовій...—
І слав він крізь далекі гони
свою хвалу добі новій,
коли не буде супостата,
а буде син і буде мати,
коли в небесній далині
засвітяться людські вогні!

І він підвівсь. І над рікою
ще довго промінь дум сіяв.
Тарас годинию нічною
майбутньому вітання слав.

1961

ОСТАННІ ХВИЛИНИ ЯРОСЛАВА ДОМБРОВСЬКОГО

— Невже версальці вдерлись до Парижа? —
І він підвівсь в тривозі неземній. —
Не йде підмога... Чим я вас потішу,
бійці останні?.. Комунари, в бій!

І він помчав, вдивляючись у далі,
на штурм небес у чорнім колі хмар.
Шрапнелі рвались... Кулі верещали...
Та не спинить палкого серця жар!

І вже летів він вулицею Миру,
і весь Париж, здавалось, з ним ішов.
Ніщо у нім збороть не в силі віру,
що не дарма гвардійців ллється кров.

Згадалась Польща, рідна Україна
і вся Росія... Весь невірний світ!
— За світову Комуну!..— В цю хвилину
розтявся посвист куль. І обрій зблід.

Його поклали на скорботні мари.
Та стяг над ним у бій нещадний звав!
Ішли бійці... — Тримайтесь, комунари! —
Вперед їх вів Домбровський Ярослав.

1962

* *
*

Замовкне серце негасиме,
і згасне вогник у очах...
І пройде все, і все тектиме
в своїх одвічних берегах.

І тільки де-не-де у світі
рядок якийсь згадає хтось,
який зрпив я в повнім цвіті,
коли ще мріялось-жилось...

А може, й так, що й на хвилину
ніхто-ніхто не спом'яне...
І все ж гадати я не кину,
що не забуде світ мене!

1962

ОСІННЄ ДЖЕРЕЛО

Злотисті спалахи червінця
летять з оголених гілок.
Повітря сповнене по вінця
осінніх пахоців квіток.

Я п'ю їх, мов прозору воду,
вслухаюсь у останні дні...
Цілюще джерело природи
дзвенить струмочками в мені.

1962

АКВАРЕЛЬ

Прозорий гай. Тремтячий лист.
Осіпня світла акварель.
Проходить пізній листопад
серед полів, серед осель.

Осіння прозолоть левад.
Тремтячий лист. Прозорий гай.
Проходить пізній листопад
і золотить весь рідний край!

1962

КОБЗАР ПРАВДИ

Стояла ніч глуха.
Навколо все мовчало.
І тільки чуть було
крізь сон пекельний зойк.
Спалахував Дніпро
від гніву, мов кресало:
— Апостол волі де,
де правди ватажок? —
Стояла ніч глуха.
Ще не світало.

На панщині сім'я.
Піт обрій застилає.
Сльозами матінка
годує немовля.
— Несила більш терпів
знуцання це безкрає —
Завмерла в розпачі
знеможена земля.
— Де мукам злим кінець? —
весь край чекає.

Та ось розтявсь у млі,
де світ укрили хмари,

бентежний гомін-клич,
що сколихнув туман.
— Доволі! Годі! Край!
Панам страшної кари! —
І скрізь прокинувся люд,
знесилений від раи.
Клеочуть помстою
повстань пожари.

І заклик прокотивсь
луною скрізь по світу.
Шевченка голос бив
на сполох, наче дзвін.
І стугонів Дніпро,
мару жахав неситу.
І відгомін, мов грім,
гукав на безліч гін:
— Доволі на землі
сваволі й гніту!

І досі він гримить.
Тараса клич досвітній,
мов клятва... коли скрізь
свистіли нагаї...
Рвемо ми кайдани.
Йде правди час погідний.
І чують голос твій
у світі всі краї.
Чолом тобі,
Кобзарю правди рідний!

СЕРЦЕ БОРЦЯ

Пам'яті П. Грабовського

Коли б не він, коли б не голос,
що кликав, тамував жалі,—
не виріс би цей буйний колос
людського щастя на землі,
який крізь грати поржавілі
пробивсь для поколінь нових...
Не кидав у тяжкім знесиллі
він заповітних мрій своїх!
Щодня карав він словом віщим
безтямного свавілля світ.
Він прагнув поколінням ближчим
щасливих світлосяйних літ!
І чи здолали б ми у герці,
навіки змівши сили злі,
коли б не він, коли б не серце,
що вік не згасне на землі?..

1964

ОСІННЯ ЗАДУМА

Хтось розхлюнав листя серед гаю,
що багрящем оповитий весь...
Я в задумі... Я не пам'ятаю,
як літа свої розвіяв десь...

А вони ж під грозами буяли,
не спиняв їх у польоті грім...
Та невже, мов листя, десь опали
дні мої в безмежжі світовім?..

1965

ЗОРИ НАД КЛЕНОМ

Ступаю по листях, неначе по зорях,
що впали з небес восени.
О, скільки тих згадок, ясних і прозорих,
в душі викликають вони!

Сиділи удвох ми під кленом вечірнім,
всміхались нам зорі вгорі...
Здавалось, навіки нам щастя стовірно
не згасне в весняній порі!

Неначе те листя, у прах розтоптали
його нам літа копитями.
А як усміхались нам зорі-кристали.
як щиро кохалися ми!..

Неначе по зорях, ступаю по листях,
що падають десь з висоти...
Невже десь промчали у згадках барвистих
і юність, і щастя, і ти?

1965

З М І С Т

Пломінь життя — рідній літературі.

Олекса Засенко

5

П О Е З І Я

Вперед	35
«Мої пісні родила воля...»	36
«Безмежність...»	37
«Я боротьби з катами не боюся»	38
«Вийшов я: ранками росяно...»	39
«Нас багато під зірками...»	40
«Ой летять над синім бором круки...»	41
«Схилившись над лоном піль...»	42
«Що в долині білі вівці...»	43
«Я ходжу поміж отав...»	44
«Чи тополя гнеться, а чи воля...»	45
«Ти не прийшла...»	46
«Печаль і ніжність...»	47
Коло	48
Світло зі сходу	49
«Зорецвіт вкриває груди...»	50
«Хитає вітер верховіття...»	51
«Весною людині весніти...»	52
«Не риплять вози з мажами...»	53
«Не дай заснуть...»	54
Богунія	55
Ранок	57
«Журиться поле, не родить!...»	58
Голий тік	59
Земля	60
Безробітний	61
«Ой обступало панське поле...»	63

Думка про сонце	64
Безбожна лірика	66
Гудок	67
Кочегар	69
Цень Цань	71
Навчіть!	76
Кривава веремія	78
«Помер... Невже помер?..»	81
Ленінський заповіт	82
Засівна	83
В поля!	85
Газета	87
Грішний вітер (<i>Божа харя</i>)	89
Юхим	92
Руки	97
Про добрих, байдужих, злих	100
Сім	102
Поєма проти війни	105
Бога нема	108
Про потяг і про партизана	110
Матрос Курило	114
Море	118
Чайка	121
Казка	124
Сенька-арсеналець	127
Мур	130
Це перебої... не провал...	134
Смерть Делеклюза	135
Опале листя	136
Джон Блек	138
Мета й межа	142
Зневіреним	145
Понтида	147
Чорний вугіль	150
Країна роботи	153
Зустріч у горах	156
Риштування	158
Наступ	160
Синій ранок	163
Гудуть слова	164
Дорога	167
Республіка	169

Містечко	171
Трус	174
Ноктиурн	176
Ожеледь (<i>Німеччина</i>)	179
Західна балада	180
Двадцятий	182
Нічне вікно	184
Порив	186
Пил і пал	189
Фропти	190
Труд	192
Тінь	194
Урожай	195
Володимирі Маяковському	196
Людський пейзаж	198
Робота	201
Рейс	202
Слово	203
Пафос	204
План	205
Зміна	206
Оратор	207
Рух	208
Подорож на Дніпрельстан	209
Сорок мільйонів	212
Київ	220
Фронтвики	224
Спогад над Россю	229
І скорб... і гнів...	234
Вітчизна	235
Зустріч	237
Пісня про друга	239
Слава	241
Пасіонарія	243
Іван шукає долі (<i>Уривок з поеми</i>)	244
Шота із Руставі	251
Луна	252
Поет	253
Джерело	255
Безсмертник	256
Вечірня задума	257
Кари!	258

Дівчинка з лялькою	259
Що для перемоги ти зробив?	260
Вінок слави	262
Відповідь слов'ян	271
Дівчина з України	272
Прощання	274
Сад	276
Тополі в неволі	277
Степова черемха	279
In angello cum libello	281
Зорі	283
Велика могила	284
Луна	286
«Під вишнею розлогою...»	288
Зі сходу на захід	290
Гроза над Невою	292
В бою ти не один	296
Пісняр	300
Сталінград	303
Думи з Дону	305
З вірю за обрій	307
Верба рясна	308
На Україну далеко	311
Балада про бранок	313
«Красолі, айстри, нагідки...»	315
Перепілонька	317
Золоті ворота	319
Дитя і мати	320
Голосить Голосіїв	321
Вісті	323
Наступ триває	325
Ой Дніпре, мій Дніпре!	327
«Не мрія і не сон це...»	331
Голос моєї країни	332
Слово і слава (<i>Вінок узбецьких поетів</i>)	334
Добридень, Україно!	343
Встає Радянська Україна	345
«Не вітер, я бачив, берізку зломив...»	347
«Рожевий яблуневий цвіт...»	348
Брати	349
Навіки ти єдина	350
Наш син	352

«Скільки вже пройдено...»	354
Сонце зі Сходу	355
Велика година	357
Щастя	358
«Перемога!...»	359
Мир	360
«Вже розкривається, мов тайна...»	361
«Розквітла вишня при дорозі...»	362
Ужинок	363
Відродження	364
Звільнені простори	367
Подруга трудова	369
«Арсенал»	371
Каменяреві	374
Огненноустий	375
Ленін	377
Назим Хікмет	379
Наливні яблука	382
Дитячий голосок	383
Хлоп'ята в книгарні	384
Життя в цвіту	386
Ранок	387
«Розбитий дзот у лісі край дороги»	389
Гомін слави	390
Пісеньне джерело	391
Дівчина з полустанка	393
Вічна дружба	395
Дощику, припусти!	397
Мій дід	399
«Скільки не оспівано ще мною...»	401
«Стою над морем голубим...»	403
Пісня	404
«Всього себе...»	406
«Весна в повітрі»	407
«Де ти, доле?..»	408
«Сотні років дуб крилатий...»	409
Пушкін на Україні (<i>Заспів</i>)	410
Квітник Мукімі	411
Зульфії	412
Кавказ	414
Стара сосна (<i>Абхазія. Піцунда</i>)	415
Напис	416

Ріца	418
Незнайомка	420
Посестри	421
Літо	422
Ранок у горах	423
Дощик	424
«Тихо в полі...»	426
«Благодатна земле...»	427
Перед жнивими	428
Вогник	429
Старий капітан	431
Лелеки	432
Молодий рибалка	434
«Як нема в душі любові...»	435
Літо звертає на спад	436
Троянди	437
Світлячок	438
Черемха	439
«Простенькі квіти польові...»	440
Поезія	441
Голубка	443
Дівоче серце	444
«Акації були в цвіту...»	445
Дівоча	446
Птиця над морем	447
«Гальки тривожний шерех»	448
«Все більш облітає...»	449
«У косах сивина...»	450
Відлуння	451
Берега над рікою	452
«Неначе вперше бачу світ...»	453
Вода жива	454
Випадок на концерті	455
«Досі ще у світі...»	456
Щира душа	458
«Поете, більше простоти...»	459
Чарівні слова	460
Пісенька на ковзанці	461
Люба спати хоче	462
Коліскова	463
Сліди від куль	464
Діти на піску	465

Смішний дідусь	466
Доля	467
Татусь зі мною	469
Хазяйка	470
М'ячик	471
Що, чому, навіщо, як?	472
Любині забавки	474
Пустуни хлоп'ята	475
Ляля в люлі	476
Срібна птиця	477
«Буває, втома серце крає...»	478
Цить, серце, цить!	479
Той день я згадую і досі	480
Місто над морем	481
Повінь	482
Муза	483
Луна	484
«Нехай все більше спокою у руках...»	485
Узбецьким друзям	486
«Все якось одцвіло неждано...»	488
Літня спрага	489
«Не дороги в далині...»	490
Осінь золота	491
Дороги	492
«Невже там ніч, і пуста чорна...»	494
Земля	495
Безкрилий	496
«Ми кожен день вдивляємось у зорі...»	497
Лебеді	498
«Найглибші мрії і думки нечутні»	499
«Ні, таких річок немає в небі...»	500
Єдиній	501
Осіній роздум	502
«Чекають тайни нас чималі»	503
Музика (<i>Слухаючи Скрябіна</i>)	504
Хай буде путь йому легка	505
Правда-казка (<i>Розповідь онуки</i>)	506
Дружина	507
Спадкоємці мрійночолі	508
Зорі	509
Заповіт Кибальчича	510
Велике у малім	511

«Моє пророцтво безперечне»	512
Останні хвилини Ярослава Домбровського	514
«Замовкне серце невгасиме...»	516
Осіньне джерело	517
Акварель	518
Кобзар правди	519
Серце борця	521
Осіньна задума	522
Зорі над кленом	523

НИКОЛАЙ ИВАНОВИЧ ТЕРЕЩЕНКО

Сочинения в двух томах

Том первый

Стихотворения

(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *М. Д. Томенко*

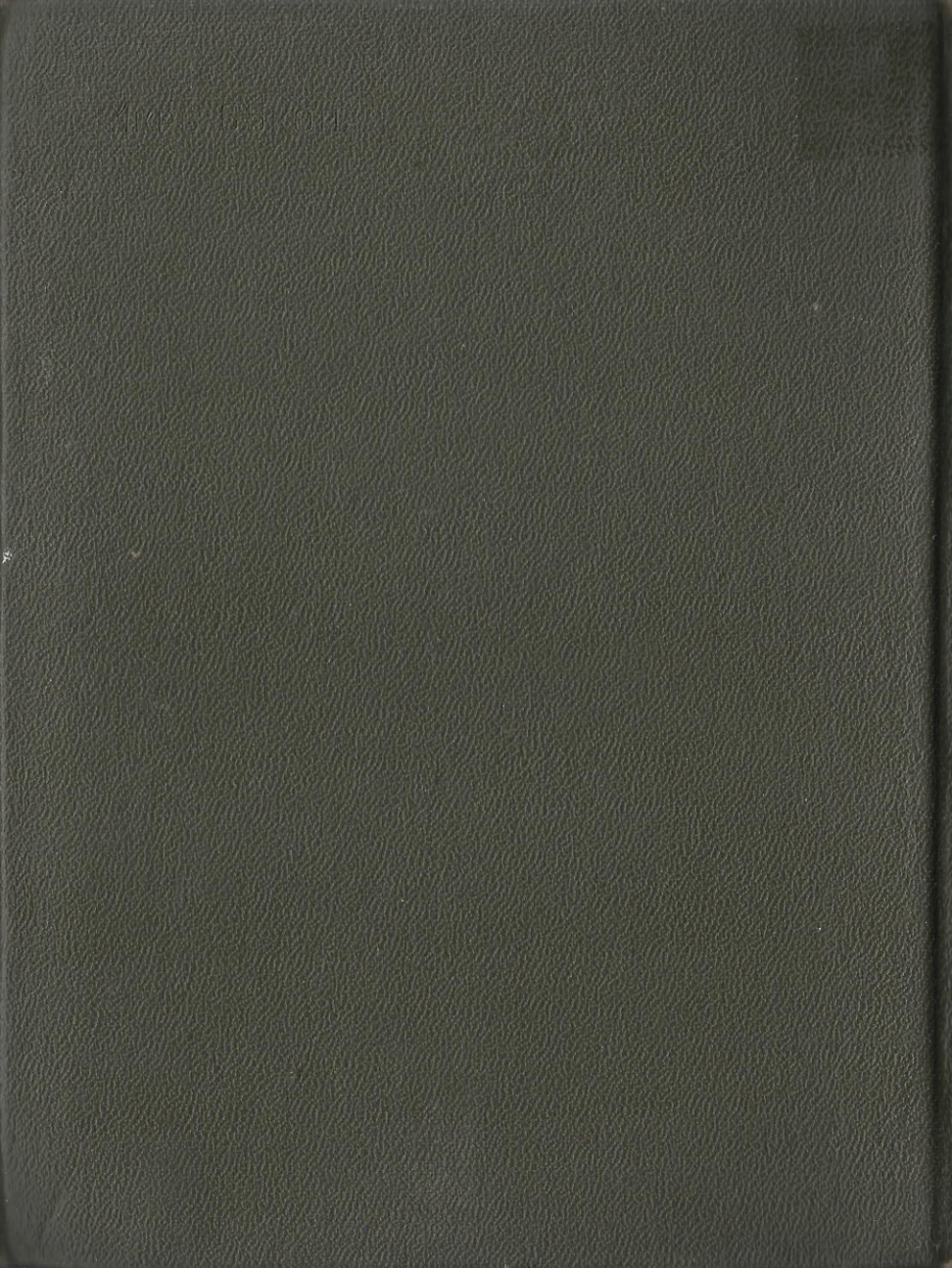
Художник *І. П. Хотінок*

Художній редактор *В. В. Машиков*

Технічний редактор *Є. А. Зіскіндер*

Коректори *С. Л. Коба, Н. О. Маслова*

Виготовлено на Київській книжковій друкарні № 5 Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Київ, вул. Рєпіна, 4. БФ 00504. Здано на виробництво 6.VI 1968 р. Підписано до друку 15.X 1968 р. Папір № 1. Формат 70×108¹/₃₂. Фізичн. друк. арк. 16,625. Умовн. друк. арк. 23,275+1 вкл. Обліково-видавн. арк. 14,340. Ціна 1 крб. 65 коп. Замовл. 240. Тираж 4000.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS